

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Första kammaren.

Nr 23.

Onsdagen den 9 juni f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet **Domö**, som meddelat, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Fredrik Ströms interpellation angående åtgärder för den svenska naturens skyddande m. m., erhöll ordet och anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har ledamoten av samma kammare, herr Fredrik Ström till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet eller, därest ärendet ansåges falla under jordbruksdepartementet, till statsrådet och chefen för detta departement framställt följande spörsmål:

*Ang. åtgärder
för den svens-
ka naturens
skyddande
m. m.*

1. Anser herr statsrådet att det är av betydelse för svenska folket, att den svenska naturen bevaras, så långt andra riksviktiga intressen det medgiva, från elakartad åverkan och skadegörelse?

2. Är herr statsrådet beredd att vidtaga erforderliga åtgärder för ett tillfredsställande skydd och en erforderlig vård av den svenska naturen?

Sedan Kungl. Maj:t genom kungörelse den 21 april 1943 beslutat sådan ändring av 1941 års stadga angående statsdepartementen, att handläggningen av ärenden rörande naturminnesmärken och nationalparker återförts till jordbruksdepartementet samt Kungl. Maj:t genom beslut samma dag jämlikt 5 § regeringsformen förordnat mig att tills vidare i chefens för jordbruksdepartementet ställe föredraga ifrågavarande ärenden, vill jag till besvarande av de nyss återgivna frågorna anföra följande.

Den första av herr Ström framställda frågan vill jag besvara jakande. Det är uppenbarligen av betydelse för vårt folk att den svenska naturen bevaras från elakartad åverkan och skadegörelse så långt andra riksviktiga intressen det medgiver. Emellertid är det ofta förenat med stora svårigheter att på ett tillfredsställande sätt avväga förhållandet mellan å ena sidan naturskyddsintressena och å andra sidan de intressen, som av en eller annan anledning komma i konflikt med dessa. Enighet torde dock råda därom att det är ett samhällsintresse, att rovdrift i naturen i möjligaste mån förhindras, att nödvändiga exploateringar, som förorsaka ingrepp i naturen, företagas med tillbörlig varsamhet och under beaktande av sakkunskapens krav på naturskyddets område samt att vinnandet av mera tillfälliga ekonomiska fördelar icke tillåtas föranleda sådana ingrepp i naturen, som våra efterkommande med säkerhet skola betrakta som meningslösa och förkastliga.

I anledning av interpellantens andra fråga vill jag framhålla, att från statsmakternas sida i flera viktiga hänseenden åtgärder redan vidtagits i syfte att för framtiden bevara säregna eller för vårt land typiska naturförhållanden. Jag vill härutinnan erinra om det komplex av för naturskyddet betydelsefulla frågor, som beröras av jaktstadgans bestämmelser angående fridlysnings-tider för olika slag av djur. Genom lagarna om naturminnesmärkens fredande och om nationalparker har ett betydelsefullt skydd lämnats för den svenska naturen. Även bestämmelserna i vattenlagen giva möjligheter till ingripande till skydd för den svenska naturen vid vattenregleringar av skilda slag. Dessa bestämmelser ha också vid många tillfällen föranlett åtgärder till naturskydd-

Ang. åtgärder för den svenska naturens skyddande m. m. (Forts.)
dets fromma. Dessutom ha vissa belopp av statsmedel ställts till förfogande för understödjande av en enskild sammanslutning, som är verksam på naturskyddets område, nämligen Svenska naturskyddsföreningen.

För närvarande pågår genom Svenska naturskyddsföreningen en inventering av de olika områden m. m. inom landet som kunna finnas böra skyddas för framtiden. Denna inventering, vilken torde utföras på ett fullt betryggande sätt och i samarbete med sakkunskapen på ifrågakvarande område, torde bliva av grundläggande betydelse för ett fortsatt arbete på naturskyddets område. Att överföra denna verksamhet till en statlig utredning eller ställa densamma under statlig kontroll synes icke vara vare sig behövt eller lämpligt. För att slutföra inventeringsarbetet torde emellertid bliva nödvändigt att ställa ytterligare medel till Svenska naturskyddsföreningens förfogande. Att från statens sida nu innan naturskyddsföreningen slutfört sitt förutnämnda arbete vidtaga vidare åtgärder synes knappast ändamålsenligt. Sedermera efter inventeringens avslutande torde snarast möjligt till förnyat övervägande böra upptagas frågan om vilka åtgärder, som i fortsättningen kunna bliva erforderliga för att få till stånd skydd för den svenska naturen i den omfattning som kan finnas behövt.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet Domö för hans svar på min interpellation, ett svar som går i positiv anda och som därför måste hälsas med odelad tillfredsställelse.

Det är tre viktiga principer som härmed fastslås såsom ledande för Kungl. Maj:t och för statsmakterna och som vi med tacksamhet måste notera: att rovdrift i naturen i möjligaste mån måste förhindras, att nödvändiga exploateringar, som försorsaka ingrepp i naturen, måste ske med tillbörlig varsamhet under beaktande av sakkunskapens krav samt att vinnande av mera tillfälliga ekonomiska fördelar icke tillåtes föranleda sådana ingrepp i naturen, som våra efterkommande säkerligen skulle betrakta som meningslösa och förkastliga.

Dessa tre principer, som nu sålunda skulle bli fastslagna som ledande för Kungl. Maj:t, komma om de nu verkligen tillämpas i praktiken att vara till ett oskattbart gagn för det svenska naturskyddet och för bevarandet av den svenska naturen, som under de senaste decennierna hotats med en förstörelse, som vi näppeligen under tidigare skeden haft något motstycke till. Jag vill erinra om huru de svenska stränderna mångenstädes varit utsatta för grov åverkan och förstörelse; dock ha regering och riksdag genom att lägga upp reservatet i Harendal i Harplinge i Halland tagit ett första steg till skyddande av denna säregna svenska natur. Vårre är det med de återstående resterna av den märkliga svenska heden, vilken enligt mängas uppfattning även varit av den allra största betydelse för jordbruket. Den kunna vi inte lämna åt sitt öde — vi måste slå vakt om de återstående resterna av denna landskapstyp, som en gång varit vida utbredd i hela vårt land och som för den i svensk natur bottenande folkfantasi och för våra folkminnen varit en utomordentlig inspirations- och rikedomskälla.

En sak, som hör till de mest aktuella naturskyddsfrågorna och som jag vill be statsrådet att i alldeles särskild grad ha sina ögon riktade på, är den alljämt pågående förstörelsen av de svenska sjöarna genom sjösänkningar, torrläggningar och andra ingrepp. Man tror gärna att sådana företag ha någon större positiv betydelse för jordbruket, men de medföra tvärtom ofta ödeläggelse av jordbruket därigenom att det naturliga vattentillflödet upphör, grundvattnet sjunker och torkan därigenom blir av mycket mer förhärjande kraft än vad eljest skulle vara fallet. Här är ett gemensamt intresse för jordbruksnäringen och naturskyddet, där en allvarlig undersökning sannolikt skulle kunna

Ang. åtgärder för den svenska naturens skyddande m. m. (Forts.)
leda till enighet och därmed till räddande av stora värden åt både jordbruk och naturskydd. Särskilt på senare tider har i Småland — jag skall nu inte tala om de öst- och västgötska sjöarnas förstörelse — en förstörelse pågått, som sannolikt efter en viss tid kommer att åsamka även det småländska jordbruket, men framför allt det småländska landskapet måhända obotliga skador. Något liknande är förhållandet med Gotland, men där är förstörelsen redan så långt gånget, att endast obetydliga rester ännu kunna räddas.

Vidare är det en annan sak, som vi också måste beakta. Fastän vi självklart måste utnyttja vattenkraften i våra vattenfall för industriella ändamål, får man inte gå fram med någon rovdrift heller på detta område, så att vårt på vattenfall rika land förvandlas till något som är oigenkännligt i jämförelse med vad som tidigare varit, om man ser på landskapet som helhet. En ingalunda liten sak, men en sak där man måhända genom en relativt billig anordning skulle kunna råda bot för mången allvarlig åverkan på naturen, är vägbyggarnas framfart. Våra vägbyggare sakna tyvärr i regel intresse för naturen — de ha bara intresse för linjalen och de gå fram även över de underbaraste naturvärden utan hänsyn. Detta beror sannolikt på en brist i deras uppfostran under den tid, då de förvärvade sin ingenjörutbildning. Om man vid våra tekniska högskolor, där vägingenjörerna utbildas, kunde ge en grundlig undervisning även i natur- och landskapsvård och därigenom få vägingenjörerna att inse betydelsen även av dessa sistnämnda faktorer, tror jag att åtskilligt skulle vara att vinna. Jag vill därför hemställa till herr statsrådet att taga upp denna fråga.

Detsamma gäller när vi nu skola skapa ett militärläroverk, där våra militärer skola utbildas för olika speciella uppgifter. Det vore önskligt att man även där kunde lägga in undervisning i naturvård. Om en sådan undervisning tidigare ägt rum när det gäller våra militärer, tror jag inte att vi skulle ha fått uppleva sådana propositioner som de som nu föreligga rörande skånska pansarregementets förläggning med övningar i den mest underbara natur, som Skåne äger. Inte heller tror jag att man skulle ha förstört Kilsbergen på det sätt som nu är tilltänkt. Man skulle då säkerligen ha gjort verkliga ansträngningar för att finna andra och lämpligare platser. Det är säkerligen inte så, att detta har skett av någon ond vilja, vare sig hos ingenjörerna eller hos militärerna. Det beror helt enkelt på att de sakna sinne för dessa ting. Men detta böra de fostras till, och därför bör vid de tekniska och militära högskolorna undervisning även ske i dessa ämnen.

Slutligen är det en sak, som vi allesammans kunna vara överens om, och det är att vi måste hejda allmänhetens framfart i naturen så snart den är ute på sina utflykter. Skadegörelse sker både på bondemark och kronomark. Denna allmänhetens förstörelse är inte minst farlig och olycklig, och här gäller det att få våra skolor att gripa in. Jag tror att det vore skäl i att statsrådet Domö talade med statsrådet Bagge om denna sak och bad honom att i sin kommande reform av undervisningsväsendet även beakta dessa viktiga ting. Få vi en i vad det gäller förhållandet till naturen väl fostrad allmänhet, då tror jag också att både ingenjörer och militärer, både försvarsministrar och kommunikationsministrar, komma att visa större hänsyn än vad de nu göra, beroende därpå att det då blir en allmän inställning hos folket att förfara på ett hänsynsfullt sätt gentemot naturen. Och framför allt tror jag att vi då — men jag skall inte närmare gå in på den frågan nu, utan återkommer till den senare i dag — komma att få en helt annan anda inom den kommission, som kallas för Djurgårdskommissionen och som tillhör det allra mest omöjliga som finns, när det gäller uppfostran till naturvett och hänsyn till naturskyddets krav.

Jag skulle kunna förklara mig tillfreds när statsrådet Domö omtalade, att

Ang. åtgärder för den svenska naturens skyddande m. m. (Forts.)
regeringen nu uppdragit åt naturskyddsföreningen att företaga en inventering och framlägga ett förslag om bättre skydd för den svenska naturen. Därmed anser herr statsrådet, såvitt jag förstår, att riksdagens begäran om en särskild utredning rörande denna sak skulle vara effektuerad. Jag är villig att medge, att denna väg kan jag för min del godkänna såsom acceptabel, under förutsättning att naturskyddsföreningen vid detta sitt arbete får tillräckligt med ekonomiska medel för att skyndsamt åstadkomma den inventering som är nödvändig och även beaktar hela landskapsvärden. Det är fara i dröjsmål. Det är verkligen så ställt att för varje år, ja, varje månad gå oersättliga svenska landskaps- och naturvärden förlorade.

Jag skulle till och med kunna gå längre och säga, att jag börjar misströsta om staten i många hänseenden — många gånger blir det bara värre, när staten själv byråkratiskt tar hand om saker och ting emot när enskilda organisationer göra det. Det finns ett gammalt romarord som säger, att senatorerna äro goda, men senaten är ett vilddjur. Man skulle på samma sätt kunna säga, att riksdagsmännen och statsämbetsmännen äro mycket goda och förträffliga människor, men tillsammans bli de i vissa frågor ett vilddjur. Därför måste man nog se till att man inte ger staten alltför stor makt, och kan man därför använda naturskyddsföreningen och hembygdsföreningarna för de syften, som det här gäller, har jag naturligtvis ingenting däremot. Jag tror att de män, som äro verksamma inom ideella föreningar, kunna göra ett väl så gott arbete som de som sitta i riksdagen eller i ämbetsverken, bara de få erforderligt kapital till sitt förfogande, så att de kunna bedriva sin verksamhet snabbt och effektivt.

Jag ber, herr talman, att än en gång få tacka för det positiva svaret. Jag uttalar den förhoppningen, att herr statsrådet måtte följa frågan i dess fortsättning och stå utredningsmännen i naturskyddsföreningen bi i all den utsträckning, som han och regeringen förmå.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! I vad den ärade interpellanten anført kan jag i mångt och mycket instämma. Jag tror vi kunna skatta oss lyckliga här i landet över att vi ha ett så vaksamt naturskyddsintresse, som fallet är, och att detta intresse också är så väl representerat i riksdagen.

Jag har sålunda ingenting att invända mot de önskemål, som framställts från interpellantens sida. Jag skulle kanske vilja göra bara en enda reservation, och det är att man kan driva fridlysningssträvandena för långt. Såvitt jag förstår, kan man inte komma fram bara på den vägen — bakom målet att fridlysa vissa ömtåliga naturvärden måste man ställa ett annat, nämligen att lära svenska folket att så umgås med naturen, att vi inte behöva fridlysa den, utan att den fortfarande kan bli tillgänglig för människorna.

Emellertid tog jag egentligen ordet för att fästa herr statsrådets uppmärksamhet på en sak. Interpellanten var inne på den skadegörelse, som förorsakas av vissa vattenföretag, sjösänkingsföretag och dylikt. Jag kom därvid att tänka på att riksdagen för ett par år sedan hade att behandla ett förslag om vissa ändringar i vattenlagen, som syftade till att begränsa den skadegörelse, som åstadkommes genom förorening av vattendrag. Vi genomförde dessa ändringar i fullt samförstånd med de industriella intressena, som visade sig vara mycket förstående för de synpunkter som i detta sammanhang framfördes. Jag skulle gärna vilja be herr statsrådet att i fortsättningen med uppmärksamhet följa tillämpningen av denna lagstiftning. Såvitt jag förstår, har den knappast lett fram till målet; det förefaller som om föroreningen av våra vattendrag fortskrider ungefär i samma omfattning som förut, och det kommer en att misstänka att de ändringar, som då genomför-

Ang. åtgärder för den svenska naturens skyddande m. m. (Forts.)

des i vattenlagen, icke voro tillfyllest för det ändamål som uppställts. I själva verket tror jag att här föreligger ett intresse som är gemensamt för industrien och för naturskyddssträvandena. Det är numera en allmän tendens inom industrien att driva förädlingen så långt som möjligt, och därvid kommer man fram till det mycket centrala önskemålet att i möjligaste mån tillgodogöra sig biprodukterna. Genom att göra detta slipper man också i stor utsträckning ifrån de mycket otrevliga föreningar, som för närvarande förekomma snart sagt i allt rinnande vatten i detta land.

Jag ville, som sagt, endast begagna tillfället att fästa herr statsrådets uppmärksamhet på denna speciella detalj så att han, därest hans iakttagelse leder till att de nuvarande förhållandena icke äro tillfredsställande, för riksdagen måtte framlägga ytterligare förslag i ämnet.

Friherre De Geer: Herr talman! Jag vill med anledning av herr Kunt Peterssons yttrande på det allra livligaste instämma med honom i vad angår hans uttalande om föreningen av våra vattendrag. Den fortgår, som han sade, alltjämt i ungefär samma utsträckning som innan några åtgärder börjat vidtagas från riksdagens och regeringens sida. Det är ett synnerligen beklagligt förhållande att det på ett sådant viktigt område skall kunna fattas beslut av riksdagen och genomföras vissa åtgärder från regeringens sida, utan att ändå någon nämnvärd rättelse sker, vilket herr Knut Petersson med stor rätt påtalade.

Jag ber också medan jag har ordet, herr talman, att få instämma i mycket av vad interpellanten anført. Det är beklagligt att det på naturskyddets område skall vara på ungefär samma sätt som med den fråga, som herr Knut Petersson nyss här berörde. Riksdagens båda kamrar ha på föranledande av ett par motioner fattat beslut i fråga om skyddandet av särskilt egenartade marker i landet, men man har sedan icke fått se några som helst nämnvärda yttringar från regeringens sida i denna sak. Jag beklagar att jag måste säga detta. Nu har visserligen herr statsrådet i sitt svar på interpellationen gjort en hel del välvilliga uttalanden i saken, men jag för min del måste efterlysa åtminstone åtgärder, som äro en följd av det beslut som riksdagen redan har fattat. Det är att beklaga, att inte kraftigare åtgärder på det område, som interpellanten vidrört, kunnat vidtagas av regeringen. För min del tillåter jag mig uttrycka den förhoppningen att man så småningom skall få se att det från regeringens sida tas om inte verkliga krafttag, ty tiderna äro kanske inte lämpliga härför, så i varje fall de åtgärder, som närmast äro nödvändiga på detta område.

Herr statsrådet Domö: Herr talman! Det kan väl synas som om de förändringar, som vidtagits i lagbestämmelserna till skydd mot föreningar av vattendrag, ännu inte lett till så synbara resultat. Men det är ju så, att det alltid måste ta någon tid innan några synliga verkningar av lagen kunna göra sig gällande. Och jag kan försäkra att på detta område vidtagas långt fler åtgärder än vad som vid ett ytligt betraktande kan synas vara fallet. Det har under den korta tid, som bestämmelserna varit gällande, förelegat åtskilliga hinder för genomförande av de åtgärder, som man ville vidtaga — med anledning av kristiden har det sålunda varit omöjligt att vidtaga en hel del av de mått och steg, som under normala förhållanden skulle ha vidtagits. Men jag ber att få stryka under vad herr Knut Petersson sade, nämligen att det visats mycket stor förståelse från olika håll för att komma till rätta med svårigheterna och att det pågår en intim samverkan mellan de företag, som skola verkställa åtgärder till skydd mot föreningar av vatten-

Ang. åtgärder för den svenska naturens skyddande m. m. (Forts.)
drag, och de markägare som skola få sina marker skyddade. I ett mycket stort antal fall ha dylika överläggningar lett till resultat i fullt samförstånd, varför de laga åtgärderna inte blivit så omfattande som man måhända annars kunde ha väntat om ålägganden måst meddelas dem, som inte ställt sig bestämmelserna till efterrättelse.

Vidare skall jag passa på tillfället att ytterligare understryka ett yttrande som fällts i debatten, nämligen det ytterst viktiga i att svenska folket får lära sig att rätt umgås med naturen. Jag tror att vi där ha frågans kärnpunkt. Ty just allmänheten, folket självt, skall slå vakt om strävandena att bevara det vackra i naturen. Om så sker, behövs det inte så särskilt många åtgärder från regeringens sida för att komma till rätta med förhållandena.

Jag tror också att vi nu äro på god väg därutinnan. Vad på Kungl. Maj:t ankommer när det gäller att befrämja intresset för naturvård och att driva fram de åtgärder, som behövas till skydd mot föroreningar av våra vattendrag, vill jag försäkra att ett sådant intresse föreligger. Säkerligen kommer det inte att fattas åtgärder när sådana behövas.

Herr Hage: Herr talman! Jag har mycket stor respekt för de strävanden, som tagit sig uttryck i den nu existerande naturskydds rörelsen och som syfta till att bevara naturen i ett sådant skick, att de skönhetsvärden, som finnas i vår svenska natur, bibehållas. Jag undrar likväl, om inte denna naturskyddssynpunkt under de senaste åren fått en alltför stark betoning i jämförelse med andra synpunkter, som givetvis alltid måste framföras, när det gäller att bedöma dessa frågor. Jag fäste mig därvidlag särskilt vid ett uttalande av herr Ström.

Herr Ström sade, att i fråga om våra vattendrag hade man i allmänhet då det gällt vattenutbyggnader inte på ett tillfredsställande sätt tillgodosett naturskyddssynpunkterna. Det är möjligt, men i detta sammanhang vill jag omnämna någonting, som kommit mig att reflektera över, vilka synpunkter som främst böra tillgodoses och vilka som böra tillgodoses i *andra* hand. I mitt barndomshem hade vi en gammal tavla, som visade hur Trollhättefallen sågo ut före utbyggnaden. Jag måste erkänna, att naturligtvis representerade Trollhättefallen i sitt ursprungliga skick ett större skönhetsvärde än efter utbyggnaden. Men är det någon i denna kammare, som vill göra gällande, att vi hellre skulle ha sett, att fallens ursprungliga skönhetsvärde hade bibehållits mot att vi hade avstått från utbyggnaden. Jag tror, att inte ens herr Fredrik Ström skulle vilja vara med om en sådan tanke. Så vitt jag förstår, måste man, när det gäller sådana här ting, alltid väga det ena mot det andra. Folk lever inte på naturskydd, det går inte att äta. Men kan man bygga ut ett vattenfall, kan man ge ljus och kraft och försörjning åt tusentals och åter tusentals människor, och detta är ett viktigare intresse att tillgodose än naturskyddsintresset.

Med detta vill jag naturligtvis inte ha sagt, att man inte på alla rimliga sätt skall försöka tillvarata naturskyddsintresset, men vid många tillfällen måste de nationalekonomiska intressena gå före naturskyddsintressena.

Justerades protokollet för den 2 innevarande månad.

Ordet lämnades på begäran till herr **förste vice talmannen** som yttrade: Herr talman! Med anledning av Hans Maj:t Konungens förestående åttiofemårsdag ber jag få föreslå, att kammaren måtte besluta utse en delegation att

i samband med jubileumsfestligheterna till Hans Maj:t framföra kammarens lyckönskningar. Till medlemmar av delegationen föreslår jag kammarens talman och vice talmän samt de ledamöter av kammaren, som äro utsedda att deltaga i talmansöverläggningarna.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls enhälligt.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet herr *Berlings* motion, nr 315, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Skånska pansarregementets förläggning m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Wagnsson* m. fl. väckta motionen, nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för krigsriskersättning till sjömän.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 317, av herr *Linderot*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension, m. m.;

nr 318, av herr *Wistrand*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.;

nr 319, av herr *Persson* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m.; samt

nr 320, av herr *Herlitz*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion angående beredande av representation i riksdagen åt de stora ekonomiska närings- och fackorganisationerna.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 148, av herr *Sundberg*, hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande åtgärder för att åt de stora ekonomiska närings- och fackorganisationerna tillförsäkra erforderlig representation i riksdagen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Sundberg*: Herr talman! Då jag nu uppträder för att försvara min motion nr 148 angående beredande av representation i riksdagen åt de stora ekonomiska närings- och fackorganisationerna, kan jag icke hjälpa, att jag börjar med att en passant också försvara den motion, som upptages till behandling närmast efter denna och som går ut på att längre tid må komma att bestämmas från det att ett utskottsutlåtande delas i riksdagen och tills det behandlas där. Denna senare motion har för mitt vidkommande aktualitet i det här sammanhanget därigenom att om den däri föreslagna ordningen nu gällt, skulle jag ej ha behövt befinna mig i det predikament som jag nu gör, då jag på grund av tvingande frånvaro från Stockholm sedan i lördags, vilken dag konstitutionsutskottets utlåtande rörande min motion delades i kamrarna, inte

Om närings- och fackorganisationernas representanter i riksdagen.

Om närings- och fackorganisationernas representerande i riksdagen. (Forts.)
får del av utskottsutlåtandet förrän i dag i praktiskt taget samma ögonblick som ärendet upptages till definitivt avgörande av riksdagen.

icke för att jag tror att motionens öde därigenom skulle ha blivit ett annat än det som nu väntar den, men jag skulle ha önskat ha fått tillfälle att noggrannare plöja igenom denna frågas historiska utveckling — den har som bekant med större eller mindre tidsintervaller dykt upp i den politiska diskussionen då och då — för att därigenom få in i riksdagsprotokollet synpunkter och motiv utöver dem jag anfört i min motion till förmån för en ändrad och — som jag ser saken — förstärkt representation i riksdagen.

Nu får jag inskränka mig till att i största allmänhet söka bemöta de argument, som utskottet anför för sitt avslagsyrkande.

Först vill jag då uttala min förvåning över att utskottet ansett sig kunna så hundraprocentigt slå vakt om den nuvarande tingens ordning med avseende på det svenska folkets representation i riksdagen. Allt är bra som det är på denna punkt, anser tydligen konstitutionsutskottet. Men tror verkligen utskottet, att det svenska folket så helt är av samma mening? Jag har en känsla av att man på sina håll börjar hysa den uppfattningen, att det allt mer och mer utpräglade partiväsendet i alltför hög grad sätter sin prägel på våra politiska åtgöranden och att det kollektivistiskt styrda politiska tänkandet och handlandet alltför mycket vinner terräng på bekostnad av individernas personliga insatser.

Alldeles särskilt torde man hysa oro för att doktriner på det ekonomiska livets områden, uppbyggda och dikterade i många fall av personer utan kontakt med det näringsliv, som utgör grundvalen och förutsättningen för den ekonomiska utvecklingen i vårt land, få göra sig gällande utan att detta näringslivs representanter i tillbörlig grad få göra sin röst hörd i den församling, som ytterst är den bestämmande på detta område. Dessa representanter i riksdagen voro tidigare betydligt fler i antal än nu, och tendensen går i den riktningen, att den ringa skaran blir allt fåtaligare. Detta är den närmaste anledningen till att jag framlagt min motion. Nu säger utskottet, att önskemålet om sakkunskapens såväl som de ekonomiska intressenas inflytande på riksdagsarbetet i Sverige sedan gammalt är tillgodosett på ett effektivt sätt genom § 10 i regeringsformen, som stadgar, att innan ärendena hos Konungen i statsrådet föredragas, skola de genom nödiga upplysningars inhämtande från vederbörande ämbetsverk av den föredragande beredas. Man framhåller, att bestämmelsen i fråga egentligen endast avser remiss till statliga myndigheter, men att den i praxis utvidgats till att omfatta även halvstatliga och kommunala myndigheter samt enskilda organisationer. Därigenom kan, fortsätter utskottet, åstadkommas en allsidig och sakkunnig prövning, innan beslut i ärenden av större räckvidd fattas av statsmakterna.

Detta är gott och väl. Jag vill ingalunda underskatta betydelsen av detta remissförfarande. Jag anser det tvärtom icke blott grundlagsenligt ofrånkomligt när det gäller ämbetsverken, utan också i hög grad önskvärt och påkallat i fråga om de halvstatliga, kommunala och enskilda organisationerna. Saken är bara den att det ibland klickar, när det gäller denna av grundlag och praxis fastställda ordning, och det klickar ofta just när det ur det allmännas synpunkt skulle vara som mest önskvärt, att den fastställda ordningen fungerade. Jag vill belysa detta med ett färskt exempel. Jag syftar på behandlingen av riksdagsfrågan om byggandet av Norrbottens järnverk. Denna fråga var ju icke av direkt partipolitisk karaktär och borde såväl ur denna synpunkt som enligt grundlagens bud och enligt praxis ha remitterats till respektive kommerskollegium och järnkontoret. Men intetdera blev fallet. Dessa under normala förhållanden använda remissinstanser förbigingos helt och hållet, och

Om närings- och fackorganisationernas representerande i riksdagen. (Forts.)
man lät en kristidsorganisation fungera för att formaliter fylla grundlagens bokstav. Ingen sakkunnig på detta specialgebit fanns inom utskott och kammare, och genom att hemligstämpeln sattes på handlingarna kunde kalkylerna inte heller underställas utomparlamentariska sakkunniga. Om den viktiga näringsgren, som järnindustrien utgör i vårt land, varit representerad i denna kammare, skulle kammaren säkerligen icke gått att fatta beslut i denna fråga under de förhållanden som nu skedde. Dessa voro inspirerade av den uppfattning som bibragts utskottet, att genom tillkomsten av Norrbottens järnverk skulle en revolutionerande förändring i vår järntillverkning komma att ske, som skulle komma att resultera i väsentligt reducerade järnpriser i förhållande till dem som hittills gällt på marknaden. Den närmaste framtiden får utvisa, om och i vad mån dessa av våra sakkunniga myndigheter icke granskade och i sekretessens skydd framlagda kalkyler komma att hålla streck. Jag befarar det värsta härvidlag, d. v. s. att någon prissänkning på järnet icke kommer att ske, utan att tvärtom kostnaderna för järnframställningen i Norrbotten kanske komma att till viss del återfinnas på våra skattsedlar.

Det anförda fallet utgör exempel på att man icke oreserverat kan ansluta sig till konstitutionsutskottets uttalande på denna punkt. Det vore ur det demokratiska samhällets synpunkt ett skydd och en garanti, att i den beslutande församlingen ha tillgång till sakkunskapens representanter på olika områden, vilka fritt och otvungen kunde göra sin stämma gällande oberoende av remissinstanser och hemligstämpel.

Utskottet framhåller, att om det anses erforderligt att i riksdagen bereda särskild plats för sakkunskapen på det ekonomiska livets område, torde det vara nödvändigt att i lika mån beakta önskvärldheten av att tillföra riksdagsarbetet sakkunskap från andra områden av samhällslivet. Mot detta har jag ingen reservation att göra. Men jag kan inte godtaga utskottets argumentation, att det på dessa grunder är motiverat att avstyra det föreliggande förslaget. Det hade ju varit möjligt, om man så velat, att betona önskvärldheten av att denna sak komme att beaktas vid den utredning, som motionen syftar till.

Utskottet framhåller vidare, att ett införande av en representation av de stora ekonomiska fack- och näringsorganisationerna skulle medföra stora praktiska svårigheter på grund av omöjligheten att åstadkomma en objektivt sett riktig avvägning mellan det antal mandat, som borde tillkomma de olika organisationerna för att representationen skulle komma att återspegla deras reella inflytande och betydelse för samhällslivet. Jag är utan vidare villig att erkänna, att det icke är möjligt att göra en sådan avvägning absolut rättvist. Men jag är av den bestämda uppfattningen, att man kommer denna rättvisa betydligt närmare även vid en relativt ofullkomlig utformning av rättsreglerna för organisationernas funktion i det avseende som det här är fråga om än vid ett enbart användande av det nuvarande systemet för riksdagsrepresentationens utseende.

Slutligen kan jag icke underlåta att anmärka på den touche av korporativ inriktning à la diktaturländerna som onekligen förlänats min motion genom utformningen av den ingress utskottet använt vid sitt slaktande av densamma. Den som gör sig besväret att genomläsa motionen skall finna, att den tvärtom klart och oförbehållsamt reagerar mot den korporativa representationsform, som uppbyggts i dessa länder. Konsekvensen av ett bifall till min motion innebär på intet sätt ett avsteg från de demokratiska grundvalarna för vår folkrepresentation. Om riksdagsmännen utses av på demokratisk grund vilande fritt verksamma och fritt uppbyggda fack- och näringsorganisationer, av landsting eller av folket direkt i val, ändrar ingenting beträffande karak-

Om närings- och fackorganisationernas representerande i riksdagen. (Forts.)
tären av den demokratiska ordningen för riksdagsrepresentationens utseende.

Herr talman! Jag är av den övertygelsen, att de idéer och tankar, som jag framfört i motionen, äro riktiga. De tillhöra de problem på det konstitutiva området vilka förr eller senare måste lösas, icke minst med hänsyn till den starka utveckling av vårt organisationsväsende som för närvarande pågår. Ehuru medveten om det fåfänga i tanken att kammaren skall lystra till mitt förslag, ber jag dock, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr **Herlitz**: Herr talman! Jag skall be att få börja med att säga, att jag i vissa hänseenden väl förstår motionärens tankegångar. Jag vill därför helt friskriva åtminstone mig själv från den tolkning, som han vill inlägga i utskottets utlåtande: att utskottets ledamöter över lag skulle vilja slå vakt om den nuvarande tingens ordning med avseende på vår svenska folkrepresentation såsom höjd över all diskussion. Utskottet skulle, menade motionären, anse att allt är bra som det är. Det var kanske också mot bakgrunden av denna tankegång som han såg utskottets framställning av det historiska sammanhanget och fick den uppfattningen att utskottet ville vifta bort hans tankar såsom ett utslag av någon fördärvlig korporativism. Jag vill med allt eftertryck understryka, att jag för min del ingalunda delar den uppfattningen, att vi med vår nuvarande svenska folkrepresentation skulle ha kommit fram till en sådan tingens ordning att ingenting bättre kan skapas. Allting står under utvecklingens lag, och utan tvivel får en gång vår nuvarande svenska riksdag besinna detta faktum. Jag vill således inte alls ha bekänt mig till allmän ovillighet att diskutera riksdagens sammansättning. Jag är tvärtom fullt med på sådant.

Jag är också ense med motionären på en annan punkt, nämligen därutinnan att de ekonomiska organisationerna i vår tid spela en utomordentligt stor roll i vårt statsliv och att det är all anledning för statsmakterna att beakta denna deras faktiska ställning och ge den någon sorts rättslig reglering.

Men trots allt detta har jag ändå inte kunnat följa motionären i hans yrkande. De skäl som därvid ha varit vägledande för mig ha uttryckts genom utskottets utlåtande, som jag i alla delar vill åberopa. Jag vill nöja mig med att däröver utveckla blott ett par synpunkter.

Till att börja med en rent praktisk synpunkt. Frågan är ju, huruvida näringslivets röst blir hörd bättre genom den nuvarande ordningen, då vi remissvis få erfara dess mening om allt som kommer före, än därigenom att det finns ett antal personer, som gå omkring här i riksdagen med skyldighet att bevaka näringslivets speciella intressen. Det är utomordentligt vanskligt att inom dessa väggar åstadkomma en sådan representation som skulle vara ens tillnärmelsevis tillfredsställande. Det exempel, som motionären framdrog, tycker jag ganska klart belyser denna svårighet. Han talade om hur det var vid behandlingen av frågan om det norrländska järnverket och konstaterade, att det tyvärr här i riksdagen icke fanns någon som var sakkunnig på detta område. Men, herr Sundberg, om vi ställa målet så högt, att vi här i riksdagen skulle ha en så specialiserad sakkunskap, personer som äro sakkunniga på alla olika näringsgrenar, då blir det inte tillräckligt med dessa tiotal representanter som herr Sundberg tänkt sig, utan då skulle jag tro, att platserna i denna kammare överhuvud taget inte räckta till.

Bortsett från detta vill jag emellertid hemställa, att man tänker sig in i hur situationen skulle gestalta sig för dessa herrar, som skulle vara här för att representera låt mig säga industriens intressen. Vi veta alla, hur det går till vid riksdagsarbetet och vilka möjligheter vi ha att följa de olika frågor, som föreligga här. Vi veta, att dessa möjligheter äro begränsade redan däri-

Om närings- och fackorganisationernas representerande i riksdagen. (Forts.)
genom att en man inte kan komma att bli sittande i mer än ett utskott. Hur skall en näringslivets representant i vår krets kunna utöva något effektivt inflytande, som kan uppväga det mycket starka och för svensk ordning så karakteristiska inflytande som näringslivet utövar på remissvägen.

Men det är inte bara dessa praktiska synpunkter som ha varit avgörande för mig. Det är också en annan synpunkt, som råkat att inte komma fram i konstitutionsutskottets utlåtande och som jag därför känner ett särskilt behov att understryka. Vad jag särskilt är rädd för i herr Sundbergs uppslag är att föra in i riksdagen ett antal personer, vilkas uppgift skulle vara att representera vissa intressen. Det blev ett främmande element i vår riksdag. För oss alla gäller, såsom vi veta, den principen, att vi — såsom det heter i riksdagsordningen — icke bindas av andra föreskrifter än rikets grundlagar. Det ideella krav som ställts på oss är att vi skola beakta hela rikets, hela folkets, intressen. Jag är ingen drömmare, och jag vet mycket väl, att vi riksdagsledamöter komma hit representerande allehanda särintressen. Vi komma från våra olika miljöer med deras synpunkter och behov. Men meningen med den svenska riksdagen är, att då vi kommit hit och möta kamrater från andra områden, från andra meningsriktningar och samhällsgrupper, skall det ske något med envar av oss. Då är det nämligen meningen, att våra synpunkter och vår horisont skall vidgas och att vi just genom detta förutsättningslösa riksdagsarbete i någon mån skola höja oss till en annan syn på vår uppgift. Med den bakgrunden menar jag, att dessa herrar, som herr Sundberg tänkt sig, bli ett främmande och för mig icke tilltalande element i vår riksdag. Ty för dem skulle det ju alltigenom gälla, att de äro satta till att såsom goda advokater eller ombud bevaka en viss näringsgrens intressen; att gå därutöver skulle icke stämma med deras principiella uppgift.

Detta är, herr talman, de synpunkter som ha varit vägledande för mig, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sundberg: Herr talman! Jag uttrycker min tillfredsställelse över att det icke föreligger någon hundra procentig anslutning till uppfattningen inom konstitutionsutskottet att den nuvarande tingens ordning är bra som den är, när det gäller utseende av representation i riksdagen. Jag hörde också med tillfredsställelse, att herr Herlitz är beredd att diskutera denna sak. Det hade varit bra, tycker jag, om denna synpunkt på något sätt hade framskyntat i utskottets utlåtande, men jag får ju vara glad över att den nu i alla fall kommer fram i riksdagens protokoll.

Jag är inte alls av samma uppfattning som herr Herlitz, då han förklarade att dessa näringslivets representanter, som jag vill försöka få in i riksdagen, skulle vara oförmögna att fylla sin uppgift och gå omkring här som något slags advokater för att bevaka respektive yrkesintressen. Jag är naturligtvis fullt på det klara med att dessa representanter lika litet som de nuvarande skulle kunna åstadkomma några underverk, men icke förty tror jag, att de skulle ha en stor mission att fylla i vårt ekonomiskt-politiska liv. De skulle inte alls vara något slags advokater eller föra någon advokats talan, utan de skulle hålla sig till sakens saklighet och sakkunskapens argument oberoende av de olika partiernas inställning till de skiftande problemen. Just på denna punkt tror jag, att de skulle ha en mycket stor mission att fylla.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övertvägande ja besvarad.

Om vissa
ändringar i
riksdagens
arbetsformer.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i riksdagens arbetsformer.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft de inom första kammaren väckta motionerna nr 9 av herr *Herlitz* och nr 150 av herr *Hage* samt den inom andra kammaren väckta motionen nr 226 av herr *Håstad*.

I motionen I: 9 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta sådant tillägg till de reglementariska föreskrifterna för riksdagen, att bestämmelser angående måltidsraster under kamrarnas sammanträden infördes.

I motionen I: 150 hade hemställts, att riksdagen till övervägande och utredning på sätt som funnes lämpligt måtte upptaga spørsmålet angående avskaffande av kamrarnas tillfälliga utskott och deras ersättande med ett ständigt utskott.

I motionen II: 226 hade hemställts, att riksdagen — efter närmare utredning av konstitutionsutskottet och sedan utarbetade förslag av detta framlagts — för sin del måtte såsom vilande antaga sådana ändringar av riksdagsordningen, vilka skulle göra det möjligt: a) att i regel utsträcka tiden för utskottsutlåtandenas liggande på bordet till minst en vecka; b) att ändra föreskriften om utskottsutlåtandenas samtidiga avgörande i kamrarna åtminstone såtillvida, att större propositioner kunde avgöras på olika dagar; samt c) att göra återremissinstitutet till ett mera praktiskt medel för att få ett ärende under förnyad utskottsbehandling.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet anført:

»Riksdagens arbetsformer ha vid flera tillfällen undergått förändringar, bland vilka må nämnas de åren 1900, 1909, 1918, 1933, 1937 och 1941 genomfärda. Förhållandena under det nu pågående kriget ha aktualiserat frågan om ytterligare reformering av riksdagens arbetsätt. Utskottet har därför ansett sig böra till omprövning upptaga detta spørsmål i hela dess vidd. Med hänsyn till frågans omfattning har utskottets undersökning i ämnet ännu ej kunnat slutföras. Så snart så skett är det emellertid utskottets avsikt att förelägga riksdagen resultatet av sin utredning. Vad de nu föreliggande motionerna beträffa falla dessa inom ramen för den förevarande undersökningen. På grund härav har utskottet ansett det olämpligt, att utredningens resultat föregripes genom ett slutligt ställningstagande redan nu till de i motionerna framlagda förslagen. Utskottet hemställer därför, att

- 1) motionen I: 9,
- 2) motionen I: 150 samt
- 3) motionen II: 226

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Reservation hade anmälts av herrar *Sandegård* och *Nordström* i vad utskottets hemställan avsåg motionen I: 9 av herr *Herlitz*.

Herr *Herlitz*: Herr talman! Som kammarens ledamöter torde finna, har jag inte varit i tillfälle att deltaga i konstitutionsutskottets behandling av de förevarande motionerna — detta med anledning av en resa till utlandet — och jag skall därför tillåta mig att säga några ord.

Kammaren behagade finna, att vad som gjorts i detta utlåtande är att tre praktiska uppslag i avseende på detaljreformer av riksdagens arbetsätt av konstitutionsutskottet så att säga ha uppskjutits under meddelande, att utskottet påtänker en mycket stor utredning angående riksdagens arbetsformer. Jag föreställer mig, att kammaren möjligen kan vara intresserad av att höra något om detta utredningsarbete, som ju berör oss alla, och jag skall därför tillåta mig att säga några ord om det.

Om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. (Forts.)

Saken är den, att i riksdagens elfte timme i fjol väcktes inom konstitutionsutskottet den tanken, att det är för galet med våra arbetsformer och att någonting måste göras. Konstitutionsutskottet beslöt sig då för att frågan om riksdagens arbetsformer i hela dess vidd skulle tagas upp nu. Vad har sedan skett med detta stora uppslag? Ja, det uttryckes i utskottets utlåtande med den vackra formeln, att »utskottets undersökning i ämnet ännu ej kunnat slutföras». Det vore måhända litet exaktare att säga, att utskottets undersökning av saken praktiskt taget ännu inte har påbörjats; det föreligger en utomordentligt värdefull utredning i saken, gjord från kansliets sida, men konstitutionsutskottet har överhuvud taget inte under hela denna vår tänkt på saken. Jag vill inte vara den, som stämmer in i pressdiskussionen om att konstitutionsutskottet skulle ha fördröjt riksdagens arbete i år, men jag ber att få konstatera, att konstitutionsutskottet kunde ha haft mycket god tid till att ta upp denna sak. Detta har emellertid inte skett. Och nu finner konstitutionsutskottet, jämnt ett år efteråt, i denna riksdagens elfte timme, att vi fortfarande stå inför samma stora fråga. Utskottet har då hittat på, att den skall tagas upp vid ett senare tillfälle, d. v. s. man tänker sig, att det skall bli en väldig utredning om riksdagens arbetsformer överhuvud taget vid den höstriksdag, som konstitutionsutskottet tyckes räkna med såsom viss. Det är under sådana förutsättningar konstitutionsutskottet avvisar realbehandling av motionerna.

Det är ju en ganska unik form för ett avvisande, som konstitutionsutskottet här tillämpar. Man har vid många tillfällen tidigare varit med om att motioner avvisats med hänsyn till att de ligga under Kungl. Maj:ts utredning, men här är det inte fråga om en pågående utredning, utan om en utredning, som konstitutionsutskottet självt tänker sig att vidtaga. Jag förstår inte riktigt, att dessa jämförelsevis små frågor — jag tar som exempel den lilla enkla fråga, som jag har väckt: om lunchraster under kamrarnas sammanträden — skola anses kräva en så utomordentligt bred bakgrund, att inte konstitutionsutskottet skulle kunna ha varit mäktigt att ta ståndpunkt i sak till dessa frågor för sig. Jag beklagar uppskovet, därför att jag ser för mig en utomordentligt vidlyftig utredning. Det är tydligen konstitutionsutskottets mening att ta upp riksdagens arbetsformer överhuvud taget till behandling. Vi må hoppas, att det kan bli något resultat därav vid höstriksdagen, men jag tillåter mig att i det hänseendet ha mina dubier.

Jag står också litet frågande för hur vårt grundlagsvårdande utskott har tänkt sig att en sak, som nu avvisas utan saklig behandling på våren, skall kunna tas upp igen vid samma riksdag på hösten. Som bekant gäller ju den regeln, att den fråga, som har blivit avgjord genom kamrarnas samstämmiga beslut vid en riksdag, inte får tagas upp igen vid samma riksdag.

Nu är det emellertid som det är med den här saken — utskottet har avvisat realbehandling, och det är ju inte mycket att göra däråt — men jag skall, herr talman, ändå tillåta mig att ägna några minuter åt de motioner, som sålunda ha avvisats.

Låt mig sålunda, först och främst, i korthet säga, att jag har sympati för den av herr Håstad väckta motionen — han lägger där fram tankar i avseende å riksdagsarbetets organisation, som jag sedan länge har hyst. Jag anser att det är betydelsefulla frågor han väckt. Jag tror också, att herr Hage har rätt, då han pekar på de tillfälliga utskotten såsom en svag form i vår riksdagsorganisation. Särskilt vill jag emellertid, herr talman, få säga ett par ord angående motionen om anordnandet av måltidsraster, särskilt lunchraster, under kamrarnas förhandlingar.

Jag förstår ju så väl, hur riksdagen har kommit in på den här högst konstbesynnerliga anordningen med faktiska lunchraster, som hållas under den tid,

Om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. (Forts.)
då, som det formellt heter, kamrarna förhandla. Våra arbetsvanor grundlades på den tid, då folk åt middag tidigare, än vi göra nu för tiden, och då det inte alls var så allmänt, om det ens brukades — jag vet inte riktigt hur det var — att man åt någon måltid så här mitt på dagen. Då var det naturligt, att kamrarnas förhandlingar fortgingo i ett fram till middagen. Men nu har det gått därefter, att de flesta av oss råka ha sådana levnadsvanor, att vi äta middag jämförelsevis sent; då behöva vi på grund av svagheten i vår kroppsliga konstitution äta litet mat tidigare på dagen än under middagsrasten. Vi ha under sådana förhållanden kommit in i ett mycket otillfredsställande läge. Jag skall inte utveckla den nuvarande ordningens nackdelar. Men det är angeläget att stryka under några saker. Låt oss komma ihåg, hur det går till, då vi komma ned i restaurangen för att äta lunch. Det är inte bara så, att vi avlägsna oss ur kammaren precis under den tid, som åtgår för att inmundiga ett litet mål mat. Vi veta också, att det råder stor trängsel i riksdagsrestaurangen vid den tiden, och fastän våra vänliga tjänsteandar göra allt vad de någonsin kunna för att betjäna oss fort, få vi sitta där och vänta under lång tid, som vi i stället kunde ha tillbragt här uppe under allvarligt arbete i kamrarna. Särskilt groteska bli förhållandena i början av riksdagen, då kamrarnas plena inte fortgå så lång tid på dagen. De börja kl. 11. Vid 1/21-tiden börja kamrarna avfolkas, och vid den tid, då ledamöterna strömma tillbaka upp ifrån lunchen, äro redan förhandlingarna slut.

Nu är jag inte så orimlig att jag vill göra gällande några sådana där ideologiska krav som att kammarens ledamöter regelmässigt skola sitta på sina bänkar och höra på debatterna. Jag ser tillräckligt praktiskt på saker och ting för att väl förstå att man avlägsnar sig från kamrarnas förhandlingar vid behandlingen av sådana ämnen, i vilka man har sin ståndpunkt på förhand klar, och där man vet att ingenting som sker i kammarens förhandlingar kan rubba den. Jag finner det också vara fullkomligt naturligt, att man avlägsnar sig från förhandlingarna för att exempelvis deltaga i överläggningar, som höra till riksdagsarbetet och som kunna vara lika maktpåliggande som dessa. Det betänkliga ligger däri, att man genom riksdagsarbetets anordning tvingas att mot sin vilja då och då avlägsna sig ur kammaren, för att tillfredsställa kroppens behov av mat eller på grund av att man inte mäktar sitta och höra på förhandlingarna alltför många timmar i sträck. Det är sådana olägenheter, menar jag, som borde undanröjas.

Jag vet, att man pekar på praktiska svårigheter. Jag skall inte besvära kammaren med att diskutera dem nu, men jag vill säga, att nog finns det möjligheter att övervinna dem. Man talar om att det inte går att anordna gemensamma måltidsraster, därför att riksdagsrestaurangens kapacitet inte räcker till om båda kamrarnas samtliga ledamöter strömma dit på en gång. Men det finns mångahanda praktiska utvägar, som äro tänkbara för att lösa den frågan, det finns t. ex. andra serveringsformer än de högtidliga, som vi tillämpa i vår riksdagsrestaurang. Men jag skall som sagt inte gå in på dessa spörsmål av praktisk art.

Den här lilla frågan har på sin tid väckt ett visst intresse bland allmänheten. Den har varit ett »gefundenes Fressen» för dagspressens kåsörer, det har roat dem att spekulera över denna fråga om lunchrasterna.

Jag skulle vilja säga, herr talman, att jag tycker att denna fråga verkligen angår allmänheten eller rättare sagt vårt förhållande till allmänheten, men kanske på ett litet annat sätt. Det förhåller sig i själva verket så — och vi ha all anledning att emellanåt erinra oss detta — att riksdagens ställning inom det svenska folket beror utav folkets måhända naiva tilltro till att vi sitta här i kamrarna och höra varandras meningar och därigenom bilda oss

Om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. (Forts.)

vår egen ståndpunkt. Det är en smula äventyrligt för detta vårt anseende, denna tilltro till oss ute bland det svenska folket, att riksdagen upprätthåller arbetsformer, som äro av den beskaffenheten att man liksom utgår ifrån att de äro döda former. Det är detta, som gör denna fråga i all sin enkelhet till en nog så viktig sak.

Nu vill jag sluta mitt anförande med att rikta en vädjan till herr talman, om inte herr talmannen misstycker det!

Det förhåller sig ju så med denna sak, att jag har föreslagit ändringar i de reglementariska föreskrifterna för riksdagen, så att där skulle införas bestämmelser om måltidsraster. I själva verket är saken emellertid av sådan beskaffenhet att dylika raster kunna anordnas utan några som helst bestämmelser, helt enkelt genom föranstaltningar av kamrarnas talmän, därvid varje kammare kan handla för sig.

Må det tillåtas mig att till vår talman rikta en vördsam hemställan, huruvida han icke kunde överväga möjligheten att man, kanske försöksvis, till en början vid något tillfälle, inläte sig på saken och på den vägen kanske kunde befrämja en mera definitiv lösning av frågan.

Herr talman! Jag har naturligtvis i sakens nuvarande läge intet yrkande.

I herr Herlitz yttrande instämde herrar *Sten* och *Sandegård*.

Herr **Källman**: Herr talman! Motionären har här fortsatt den kritik av riksdagens nuvarande arbetsformer, som han inlett med motionen, och det förhåller sig ju så, att utskottet är ense med honom om att arbetsformerna icke äro de bästa. Jag skall nu inte ingå på någon saktidiskussion — jag trodde inte ens att herr Herlitz skulle yttra sig — jag vill bara nämna följande omständigheter.

Utskottets ledamöter ha för studium fått en promemoria, omfattande 90 maskinskrivna sidor. Det var meningen, att utskottet skulle försöka att penetrera denna vidlyftiga promemoria under första delen av årets riksdag, men det har inte lyckats. Då har utskottet enat sig om att under den blivande höst-riksdagen ägna allvarlig uppmärksamhet åt denna fråga och att undersöka, huruvida det är möjligt för utskottet att framlägga förslag till ändring rörande riksdagens arbetsformer — som bekant har utskottet initiativrätt i dylika spörsmål.

Då frågan befinner sig i detta läge och vi icke gagna saken det bittersta genom att fortsätta klagomålen över de nu gällande arbetsformerna, yrkar jag bifall till utskottets hemställan utan vidare ordande i saken.

Friherre **De Geer**: Herr talman! En del av de frågor, som herr Herlitz här har berört, synas mig vara så utomordentligt viktiga för riksdagen och dess framtid, att det är skada att det inte kan bli en verklig debatt i frågan.

Jag tror liksom herr Herlitz, att denna fråga berör den svenska allmänheten och dess förhållande till riksdagen i en alldeles utomordentligt hög grad, men jag är liksom han i mycket stort tvivelsmål, huruvida det tyvärr skall komma något klarare initiativ från riksdagens sida inom den närmaste tiden. För min del skulle jag hoppas, att jag har fel i denna förmodan och att det kanske från konstitutionsutskottet eller på annat sätt kan komma något förslag, enligt vilket man skulle kunna modernisera och förbättra riksdagens arbetsformer.

Om man vill se sakerna i ögonen, märker man ju, att det uppenbart inte är väl beställt med dessa arbetsformer för närvarande. Under de år jag haft

Om vissa ändringar i riksdagens arbetsformer. (Forts.)

äran tillhöra riksdagen, har det varit en ofta förekommande företeelse mot slutet av riksdagarna, att man i interpellationer eller på annat sätt opponerat emot det långvariga riksdagsarbetet, och det har då från regeringens sida lovats bot och bättring i fråga om tiden för propositionernas avlämnande. Men vi veta ju, hur resultatet har blivit. Man skyller på kristiden. Jag tror att kristiden naturligtvis har en mycket stor andel i detta system med försenat avlämnande av propositioner, men jag tror dock för min del, att det är nödvändigt att riksdagen börjar på allvar reagera emot detta, jag tvekar inte att säga ganska olagliga sätt att avlämna propositioner så här i riksdagens sista timma.

Det är emellertid inte bara emot systemet med regeringens sent överlämnade propositioner som det synes mig vara av vikt att det opponeras, utan det borde vara för riksdagen mycket angeläget att undersöka, om det verkligen inte på många sätt är ganska felaktigt beställt med riksdagens eget arbetssätt.

Jag har en gång för några år sedan tillåtit mig att motionera på detta område, men jag fick då inte något vidare gehör i saken. Jag hoppas emellertid att det så småningom skall bli en kraftigare anslutning till dessa tankar här inom riksdagen, så att vi skola kunna inom en nära liggande framtid få en bättre ordning till stånd. Enligt min mening är det ytterst viktigt att så sker.

När jag för en stund sedan hörde diskussionen i det föregående ärendet, där herr Sundberg önskade, att det skulle komma in i riksdagen flera ombud för näringslivet än vad nu är fallet, gjorde jag den reflexionen: hur skall det bli möjligt för dessa ombud för näringslivet att sitta här i riksdagen under så många månader av året som vi nu få göra, ha de verkligen tid därtill eller kommer det att gå med dem som med så många andra riksdagsmän, att de antingen få lov att avsäga sig riksdagsmannaskapet eller övergå till att bli verkliga yrkespolitiker? Det måste därför, med tanke på riksdagens framtid och ifall man skall utgå ifrån att det nuvarande riksdagsskicket skall bli aktat och välsett av svenska folket, vara en fråga av utomordentlig vikt att riksdagsarbetet ordnas mera rationellt än det för närvarande är ordnat och så, att riksdagens ledamöter verkligen ha arbete under hela riksdagstiden.

Herr talman! Jag har med dessa få ord endast velat i min ringa mån få fästa uppmärksamheten på att det är utomordentligt viktigt, att riksdagen, innan den får för mycket påstötningar utifrån, själv försöker att reformera sitt arbetssätt.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion angående revision av grundlagarnas bestämmelser om beskattning, statsreglering och därmed sammanhängande ämnen m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna jordbruksutskottets memorial nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till Ersättning till statens allmänna fastighetsfond: Byggnadsstyrelsens delfond.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till Veterinärinrättningen i Skara;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för undersökningar rörande förbättrad vattenavrinning från Ringsjön i Malmöhus län;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överenskommelse om leverans av mul- och klövsjukevaccin från Danmark till Sverige; samt

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa lektorsprebendefastigheter.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. jämte i ämnet väckta motioner. *Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m.*

I en till riksdagen den 26 februari 1943 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 138, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att verkställa upplåtelse av kronotorp å kronoparker i Norrland och Dalarna i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet uppdragna riktlinjer.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) I: 219 av herr *Andersson, Alfred*, m. fl., likalydande med II: 321 av herr *Svensson* i Ljungskile,

2) II: 337, av herr *Jacobson* m. fl.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts framställning, bemyndiga Kungl. Maj:t att verkställa upplåtelse av kronotorp å kronoparker i Norrland och Dalarna i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet uppdragna riktlinjer;

B. att motionerna i I: 219 och II: 321, likalydande, samt II: 337, i den mån de icke ansåges besvarade genom vad utskottet anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen hade utskottet bland annat gjort följande uttalande:

»Vidkommande till en början upplåtelse tiden hyser utskottet liksom departementschefen tvekan. Inom utskottet ha meningarna sålunda varit delade, huruvida arrendetiden bör begränsas på sätt Kungl. Maj:t föreslagit till femton år eller bestämmas till trettio år, som yrkats i motionerna I: 219 och II: 321, eller till femtio år jämlikt motionen II: 337. Enligt Kungl. Maj:ts förslag är upplåtelsen förenad med optionsrätt, varför besittningen även vid en arrendetid å femton år måste anses vara för arrendatorn på ett betryggande sätt ordnad. Utskottet vill vidare erinra, att jämlikt det av Kungl. Maj:t till lagrådet remitterade förslaget angående ny arrendelag den minsta upplåtelse tiden enligt de s. k. sociala arrendebestämmelserna begränsats till fem år med optionsrätt för arrendatorn. Även detta förhållande talar enligt utskottets uppfattning för en begränsning av upplåtelse tiden beträffande ifrågavarande lägenheter. Utskottet anser sig alltså böra biträda Kungl. Maj:ts förslag om en arrendetid av i regel femton år.»

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Alfred Andersson*, *Andersson* i Tungelsta, *Ericsson* i Sörsjön, *Måler* och *Svensson* i Ljungskile ansett, att utskottets utlåtande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade. I det av nämnda reservanter förordade utlåtandet hade den nyss återgivna delen av motivefingen avfattats sålunda:

»Vidkommande till en början upplåtelseiden hyser utskottet i likhet med departementschefen tvekan. Inom utskottet ha meningarna sålunda varit delade, huruvida arrendetiden bör begränsas på sätt Kungl. Maj:t föreslagit till femton år eller bestämmas till trettio år, som yrkats i motionerna I:219 och II:321, eller till femtio år jämlikt motionen II:337. Med hänsyn till önskvärdheten att bereda lägenhetsinnehavarna största möjliga trygghet anser sig utskottet böra tillstyrka den jämkningen i Kungl. Maj:ts förslag, att arrendetiden i regel bestämmas till trettio år.»

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! I egenskap av motionär i denna fråga och tillika reservant i ärendet ber jag att med några ord få ytterligare motivera min inställning till saken. Den ena av de två punkter med avseende på detta problem, som ha i motionen berörts, avser ett av de önskemål som kronotorparnas representanter framfört, nämligen frågan om arbetsplikten, som de funnit vara litet oroande. De vilja för sin del visst inte undandra sig denna arbetsplikt, ty — det medge de — arbetsrätten måste de ju hålla på, men de ansågo dock, att några synpunkter borde framföras här i riksdagen i anledning av propositionens förslag i detta avseende.

Kronotorparna ha menat, att det borde tagas hänsyn till deras synpunkter med avseende å denna arbetsplikt i vad det gäller upplåtelser, omfattande relativt stora jordbruksarealer, så att det inte genom en alltför strikt hållen arbetsplikt eller på annat sätt göres intrång i deras möjligheter att sköta sina jordbruk.

Nu har emellertid utskottet också godkänt detta uttalande i motionen — det framgår av utskottets motivering här i utlåtandet — och jag har alltså ingenting vidare att tillägga beträffande den punkten.

Beträffande däremot upplåtelseidens längd har det ju hittills varit så, att upplåtelseiden för dessa kronotorp varit 50 år. Nu föreslår Kungl. Maj:t, att den skall sänkas till 15 år. Var och en bör ju kunna förstå, även om han inte är norrlänning eller kronotorpare där uppe i Norrland, att en sådan ändring måste ha ganska stor betydelse för dessa kronotorpare, som dock leva där uppe under säregna förhållanden. De ha inte heller kunnat förstå anledningen, varför man nu frångår denna gamla rätt med 50-årig upplåtelseid och förkortar den så långt som ned till 15 år.

Jag skall villigt erkänna att en del förmåner nu komma kronotorparna till del genom denna nya sakernas ordning och detta icke minst i vad det gäller byggnadsförhållandena, men kronotorparna kunna dock inte förstå, varför arrendetiden nu skulle behöva sänkas ända till 15 år. De få visserligen optionsrätt, och den rätten är onekligen av mycket stort värde, men rent psykologiskt sett måste ju dessa människor känna sig placerade i en sämre ställning genom att man frångår den långa besittningstid, som de hittills haft rätt till.

Vi motionärer ha därför föreslagit, att man skulle kunna gå en medelväg och ge dem besittningsrätt under en tid av 30 år. Departementschefen var själv mycket tveksam, när han skrev denna proposition, om han verkligen skulle gå ifrån den gamla rätten med den 50-åriga besittningstiden eller icke, men han har dock kommit till det resultatet, att det skulle bli bättre och kanske rent av nödvändigt att ha en kortare besittningstid. Så kunna emellertid inte kronotorparna se på denna fråga, och det är dem som saken närmast berör. Rent

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
ekonomiskt sett spelar denna ändring måhända inte så stor roll, men rent psykologiskt måste den i alla fall, som jag redan nämnt, ha stor betydelse.

Jag ber, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till reservationen.

Häri instämde herr *Svedberg*.

Herr *Tjällgren*: Jag har begärt ordet endast för att i all korthet yrka bifall till utskottets hemställan.

Jag skulle därutöver med anledning av vad herr Alfred Andersson anfört vilja fästa kammarens uppmärksamhet på att skillnaden mellan utskottets hemställan och reservanternas endast avser arrendetidens längd.

Reservanterna ha velat gå längre än vad Kungl. Maj:t och utskottet ha föreslagit, i det att de vilja förlänga arrendetiden från de i propositionen föreslagna 15 åren till 30 år, och en av reservanterna, herr Jacobson i Vilhelmina, har ju velat gå ändå längre, till en arrendetid av 50 år. Utskottet har emellertid icke ansett tillräckliga skäl föreligga att i detta avseende avvika från propositionen utan har som sagt föreslagit 15 år.

Det är nämligen att märka att enligt Kungl. Maj:ts och utskottets förslag — och den saken berördes ju också av herr Andersson — är det här fråga om en upplåtelse, som är förenad med optionsrätt, och därigenom måste det, så vitt jag förstår, anses vara väl sörjt för arrendatorernas betryggade besittningsrätt.

Vidare förhåller det sig så — som utskottet säger på sid. 15 — att enligt det förslag till ny arrendelag, som lär vara av Kungl. Maj:t remitterat till lagrådet, den minsta upplåtelseiden enligt de s. k. sociala arrendebestämmelserna föreslagits till fem år med optionsrätt för arrendatorn, och utskottet har ansett det lämpligt att ha en viss likhet i fråga om arrendetidens längd mellan dessa arrenden och de, som det nu här är fråga om.

Jag skulle vidare vilja påpeka, såsom också framgår av utskottets utlåtande, att det är meningen att dessa upplåtelser hädanefter inte skola komma till stånd i större omfattning än som betingas av domänverkets behov av arbetskraft. Det har ju nämligen visat sig, och det framgår även av propositionen, att det är mycket svårt för dessa kronotorpsarrendatorer, att kunna reda sig på sina boställen, såvida de icke ha tillgång till skogsarbete. Därför tror jag att det är till fördel både för staten, d. v. s. kronan, och lägenhetsinnehavarna, att man inte utsträcker arrendetiden längre än till 15 år.

Då jag nu tror mig veta, att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet kommer att ta till orda i denna fråga, skall jag inte längre uppehålla tiden, utan jag vill med dessa ord yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Sten*: Herr talman! Man har icke kunnat undgå att känna en viss oro i denna fråga på grund av de stridiga meningar, som kommit till uttryck i vissa remissyttranden. Striden gäller ju innerst vad som skall vara huvudmotivet för denna verksamhet och vilket organ som skall leda den.

Ursprungligen har den statliga verksamheten på detta område varit ett led i odlingens och bebyggelsens, alltså bygdens, utveckling. Staten är så stor jordägare i de nordligaste länen, att en del av bebyggelsens landvinningar och egnahemstankens förverkligande lämpligen kunnat vinnas i de olika former, som redovisas i utskottsutlåtandet.

Denna verksamhet har bedrivits i många olika former. Jag har ett minne från kronotorparkongressen i Vilhelmina år 1937, som på ett åskådligt sätt visar vilka olika former det har varit fråga om. En fjällägenhetsinnehavare uppifrån Stensele hade begärt ordet, och när han då skulle presentera sig

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
så att det framgick att han tillhörde en annan kategori än de som tidigare yttrat sig, började han så här: »Vi äro inte kolonister» — han hade några kamrater med sig — »och vi äro inte kronotorpare eller lägenhetsinnehavare, utan vi äro fjällägenhetsinnehavare.» Och så vände han sig till de förment fäkunniga, statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, landshövdingen i länet samt dåvarande ordföranden i egnahemsutredningen och tillade, såsom ett svar på frågan »Vad är det?»: »Det är ett folk som står utanför mänskligheten, ungefär som abessinerna» — han anspelade på en sak som ju då låg oss rätt nära i tiden.

Ur denna frågas något mer än halvsekellånga förhistoria citerar jag endast i största korthet från 1891 att det varit fråga om »till odling och bebyggande tjänliga lägenheter» samt att 1909, då verksamheten utvidgades enligt Norrlandskommitténs förslag, det talades om »karakteren av småbruk» och att de upplåtna jordbruken skulle »förbehållas den till drivande av mindre jordbruk lämpade befolkningen». Jordbrukssynpunkterna ha understrukits även senare i de olika författningar, som reglera denna verksamhet. Att man rört sig med olika storleksklasser, alltså kronotorp upp till 15 hektar och kolonat dels om 5 och dels om 15 hektar, talar i samma riktning.

Resultatet av denna verksamhet redovisas också i de tillgängliga handlingarna. Antalet kronotorp är över 2,000 och antalet kolonat mellan 400 och 500. Den utbredda vanföreställningen om kronoparkskolonisationens fullständiga misslyckande dementeras av sådana uppgifter som att det finns nära 1,000 hästar och över 5,000 kor på krononybygggena samt att den odlade arealen närmar sig genomsnittet inom de respektive länen. Åtskilliga kolonister ha icke endast uppnått utan också betydligt överskridit familj jordbrukarnas genomsnittliga odlade areal inom de olika länen. Enligt det föreliggande förslaget skall detta bestånd av större och mindre jordbruk omsorteras till 1,400 skogsjordbruk, 526 arbetarsmåbruk, 30 familj jordbruk och 117 bostadslägenheter, varjämte ett 50-tal ställen skall nedläggas. De senare äro väl utan innehavare eller ha blivit anlagda på olämpliga ställen. Alla dessa siffror utvisa och bevisa, att det här rör sig om betydande landvinningar för befolkningens utkomstmöjligheter och rofasthet under det senaste halvseket.

Nu frågar man sig, om möjligheterna till ny bebyggelse äro uttömda, när man anlägger de gamla synpunkterna. Vi få komma ihåg, att det här rör sig om bygder av jämförelsevis nytt datum. Det mest intressanta och gripande bokverk, som såg dagen i Sverige i fjol, handlade om »Gamla byar i Vilhelmina». Boken var skriven av en gammal lärare vid den skytteanska skolan uppe i Tärna. Jag observerade att den var föremål för mycket utförliga anmälningar i de stora tidningarna även i Göteborg och Malmö, och flera av kammarens ledamöter ha nog stiftat närmare bekantskap med detta synnerligen värdefulla kulturhistoriska verk. Där erinrades vi om att man t. ex. i Malgomajdalen kan följa byarna och släkterna från begynnelsen, alltså från det de första pionjärerna kommo dit för omkring 100 eller högst 150 år sedan. Man följde då det gamla kända receptet att familjen kom i början på sommaren och slog läger under något träd. I bästa fall kunde man ha en ko med sig. Under sommarens lopp gällde det sedan att åstadkomma en primitiv bostad till dess vintern inbröt. Det är ganska naturligt att man i sådana bygder icke hunnit slutföra kolonisationen vare sig under det första eller det andra halvsekel som gått. Nyligen behandlades här i kammaren en motion från sakkunnigt norrbottenshåll, däri underströks att bygden så att säga icke är färdig där uppe på samma sätt som i södra och mellersta Sverige och även i södra Norrland.

Det är från sådana utgångspunkter man känner en viss oro, då man läser

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)

en del av remissyttrandena. Jag skall bara citera några rader på ett par ställen. Kronotorpare- och kolonistförbundets styrelse yttrar följande (nederst å sid. 33 i propositionen): »Förbundet har sökt att för sina medlemmar klargöra vilken stor betydelse jordbruket har för sina utövare och för landet i dess helhet. Betydelsen därav har icke minst visat sig under nuvarande kris och krigstid. Det är modernäringen — jordbruket — som i första hand skall livnära befolkningen, skogsnäringen kommer i andra hand. Kronoarrendatorerna skola således nu enligt andemeningen i utredningens förslag, bildligt talat, ryckas upp med roten ur den odlade och kultiverade jorden, föras ut och omplanteras i sandig och mager skogsjord. Detta är skillnaden mellan förbundets och utredningens strävanden.»

Länsstyrelsen i Västerbottens län, där en av oss alla känd man, landshövding Gustav Rosén, talat med sitt patos och sin sakkunskap, anför i sitt yttrande bland annat: »Om föreliggande förslag till upplåtelse av lägenheter på kronoparkerna förverkligas, kommer sådan bosättning och uppodling inom de högst betydande områden som inom lappmarken befinna sig i statens hand att begränsas och förhindras.» I slutet på samma länsstyrelsens utlåtande heter det: »För ett län som Västerbottens, där folket trivs på landsbygden och inte har någon högre önskan än att odla jord, skulle det enligt länsstyrelsens mening bli för den framtida utvecklingen olyckligt, om egnahemsstyrelsens av domänstyrelsen understödda förslag skulle antagas. Av denna anledning avstyrkes förslaget.»

Departementschefen har nu gent emot dessa betänkligheter hänvisat till egnahemsreformen. Kolonisationsverksamheten i vad den avser familj jordbruk skall alltså i fortsättningen bedrivas inom egnahemsrörelsens ram. Man står något frågande inför möjligheterna därtill. Även för framtiden blir det således en dualism. Första frågan man ställer är: Kommer domänverket, i den mån verksamheten framdeles skall sortera under egnahemsorganen, att släppa till jord för egnahem med äganderätt? Andra frågan är: Då även egnahemsägare och familj jordbrukare behöva skogsarbete, komma de i en sämre ställning i det avseendet än krononybyggarna, som hädanefter samtliga skola sortera direkt under domänstyrelsen?

För min egen del har jag hela tiden, då jag på avstånd följt denna fråga, ansett att det föreliggande förslaget i sina huvuddrag är så förmånligt för dem, som beröras av detsamma, att det bör förverkligas. Men för dem, som få med saken att göra, bör det å andra sidan vara angeläget att sörja för att kronotorparnas och landshövding Roséns onda aningar icke måtte besannas. Dualismen kan naturligtvis hävas om det blir ett gott samarbete mellan domänstyrelsen och egnahemsstyrelsen även vid lösningen av kvarstående problem och de spörsmål, som hädanefter komma att uppstå. Det föreliggande förslaget bygger så vitt jag förstår i väsentliga punkter just på ett dylikt samarbete och en mellan egnahemsstyrelsen och domänstyrelsen träffad överenskomelse.

Även utskottet skjuter nu arbetskraftsproblemet i förgrunden. Ja, utskottet säger i sitt yttrande kanske till och med litet för mycket på den punkten. Nederst å sid. 14 i utskottets utlåtande heter det: »Enligt utskottets förmenande synes det framlagda förslaget på ett tillfredsställande sätt lösa frågan om anskaffandet av arbetskraft till skogsbruket å kronodomänerna i de nordligaste länen.» Det vill ju säga ganska mycket, när man vet vilken storlek kronodomänerna ha i denna del av landet. Jag skulle vilja fråga, om utskottet tagit del av någon utredning om hur mycket arbetskraft som där erfordras och om hur många jordbruk av detta slag som kunna ställas till förfogande. Men även om approximativa siffror i det avseendet skulle föreligga, vet man

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
ju icke huruvida det kommer att bli tillräckligt många sökande till dessa ställen.

Utskottet understryker dock vid sin behandling av arbetsplikten, att ställena även skola fylla sin uppgift som stödjordbruk. Detta är tacknämligt och riktigt, men det hade varit bättre, om detta kommit till uttryck i utskottets grundläggande uttalande, alltså i direkt samband med arbetskraftsproblemet och bostadsfrågan. Visst är det viktigt att skogsbruket har arbetskraft och att skogsarbetarna, alltså i detta fall krononybyggarna, ha arbete. Men i praktiken har det förra icke varit något problem under s. k. normala tider. Och jag kommer då in på en av tvistepunkterna i förslaget, nämligen arbetsplikten.

Jordbruk och skogsbruk i vårt land dela som bekant arbetskraft i mycket stor utsträckning. I södra och mellersta Sverige tar sig detta uttryck i att det finns en arbetarstam, som vissa delar av året arbetar i jordbruket och andra tider i skogsbruket. I Norrland har förhållandet mellan skogsbruk och jordbruk både när det gäller jordbrukarnas och arbetarnas utkomst kännetecknats av en fri samverkan mellan de bägge näringsgrenarna. Den jordbrukande befolkningen har gått till skogen då den varit ledig, och skogsarbetarna ha ambulerat mellan olika arbeten. Några svårigheter för skogsbruket har denna frihet aldrig medfört. Skogsbygdsundersökningen utvisade att skogsarbetarna haft arbete i skogen en tredjedel av året, annat arbete en tredjedel och varit arbetslösa en tredjedel. Också kronotorpare, kolonister och deras söner önska en viss frihet, även bortsett från jordbrukets skötsel. De, som bo i närheten av järnvägslinjerna där uppe, både efter stambanan och inlandsbanan, kunna t. ex. under sommaren få sysselsättning hos banmästarna vid statens järnvägar med underhållsarbeten. Det har då visat sig att revirförvaltarna i regel med lätthet ha fått annan arbetskraft, om de haft något arbete som de samtidigt velat utföra. Till och med nu, då domänverket har stora vedavverkningar, går det mycket bra, där revirförvaltarna äro förståndiga och visa kolonisterna förtroende samt tala med dem om planläggningen av olika arbeten.

För ett par veckor sedan sammanträffade jag med en kolonist under en resa uppe i Norrbotten. Tills för två årtionden sedan hade han varit sågverksarbetare, och nu hade han odlat upp ett kolonat med jag vill minnas åtminstone 6 å 7 hektar odlad jord. Han tillhörde de ledande och tongivande inom sitt kolonatområde, och han berättade om vilket utmärkt förhållande man hade till sina arbetsgivare. När revirförvaltaren skulle sätta i gång något arbete, talade han med kronotorparna och kolonisterna om detta i förväg. Om man ville sätta in annat folk för att forcera en avverkning, talade han också med kolonisterna om den saken, så att de skulle känna till den. De hade då i regel ingenting däremot, ty de voro upptagna antingen av att sköta sina jordbruk eller av annat arbete i trakten. Här har det alltså gått bra inom frivillighetens ram.

Nu går ju utvecklingen även i Norrland i viss mån i riktning av ett mera kontinuerligt skogsarbete, och befolkningsfrågan kastar måhända sin skugga även över skogsbygden. När det gäller denna bestämmelse om arbetsplikt, som ju för övrigt är ömsesidig så att den också ger nybyggarna en viss rätt till arbete, skall man dock alltid komma ihåg att det är i Norrland, med dess fria befolkning och fria förhållanden, som denna bestämmelse skall tillämpas. Om någon tjänsteman i domänstyrelsen eller ute på fältet skulle få för sig, att det här är fråga om någon förlegad sydsvensk form av statorpare, kommer det säkerligen icke att gå bra.

Beträffande upplåtelseiden delar jag i princip den uppfattningen, att en nybyggare bör ha trygghet för livstiden. Kronotorpsupplåtelseerna ha tidigare skett på 50 år, och en så lång tid kan förefalla opraktisk. Dock ger den en

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
viss trygghet för ålderdomen, då kronotorpet kan överlåtas på en son eller måg och den gamle kronotorparen får bygga sig en ny bostad. Upplåtelse på 30 år är måhända lagom. Förutom att detta är en medelproportional mellan de 15 åren, som kolonisterna ha haft, och de 50, som kronotorparna haft, är det också lämpligt ur den synpunkten att en ung man, som gifter sig och tillträder ett nybygge i 30—35-årsåldern, då har trygghet under en upplåtelse som räcker till 60—65-årsåldern.

Man bör nog här icke dra några paralleller med nuvarande eller blivande arrendelagstiftning, som utskottets ärade ordförande gjorde. Jag tror det är riktigare att dra en parallell med arbetarsmåbruksverksamheten, där man också rör sig med en första tidsperiod av 30—35 år. Skillnaden är ju att det här icke är en upplåtelse med äganderätt från första början, beroende på att kronan är jordägare.

Skulle det, som utskottet föreslår, bli 15 år med optionsrätt, bör det vara en hederesak för vederbörande statsorgan att tryggheten, både för den arbetsdugliga åldern och för ålderdomen, i realiteten blir lika stor. Förslaget öppnar ju olika möjligheter därtill.

Om domänstyrelsens nuvarande chef suttit kvar på sin gamla plats här i kammaren, så skulle jag ha avslutat detta lilla anförande med en vädjan, som kanske kan nå honom i alla fall. Med samma rätt kan den för övrigt riktas även till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet. Även om detta förslag, som jag har sagt, på väsentliga punkter är ett bra förslag, blir det dock i vissa avgörande hänseenden beroende av tillämpningen. Min slutsats blir alltså, att om den kvarstående koloniseringen och nybildningen av familj jordbruk ägnas all den omsorg den förtjänar, om jordbruket som sådant och som förstärkning av existensgrundvalen icke sättes åt sidan, utan i högsätet, vid sidan av skogsarbetet och bostadsbehovet, om den nödvändiga samverkan mellan skogsbruk och jordbruk ordnas med lätt och förståndig hand, under fria och förtroendefulla former, samt om krononybyggarna i olika avseenden erhålla all den trygghet de behöva i sin landsgagneliga gärning — ja, då blir det beslut, som kammaren nu kommer att fatta, ett betydelsefullt steg i rätt riktning.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag, med den ändring däri som föreslås i den av herr Alfred Andersson med flera avgivna reservationen.

Herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Den siste ärade talaren har här givit en historik över denna fråga, och jag skall icke upprepa den. Därav framgick emellertid, att det varit ganska ovissa förhållanden för dem, som brutit bygd och försökt skapa jordbruksenheter uppe i dessa nordliga delar av landet. Med det föreliggande förslaget böra vi enligt min mening kunna få till stånd en bättre inriktning av arbetet för nybildning av jordbrukslägenheter i dess helhet.

Herr Sten relaterade vad som sagts i vissa yttranden. Dessa bero nog till stor del på att vederbörande, som avgivit yttrandena, missförstått hela tanken på en ytterligare kolonisation i andra former än genom upplåtelse av kronotorp. Det är där egnahemsverksamheten har sin stora uppgift att fylla, i Norrland liksom inom andra delar av landet. I den mån det finns odlingsbar mark av någorlunda tillfredsställande beskaffenhet, som äges av kronan, är det alldeles självklart att den skall upplåtas till utbyggnad av för familjer lämpliga jordbruk i så stor utsträckning som överhuvud taget påkallas med hänsyn till befolkningsproblemet och övriga förhållanden.

När det gäller nybildning av självständiga jordbruk, blir ju spörsmålet,

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
om man icke bör se till, att även dessa jordbruk få skog i sådan utsträckning, att innehavaren får sysselsättning och följaktligen icke blir beroende av det arbetsmarknadsproblem, som föreligger för andra, vilka icke ha skog.

Med det kronotorparsystem man tänkt sig, skall dels domänstyrelsen ha en viss garanti för att kunna få sina arbeten utförda, men dels skola de, som få dessa jordbrukslägenheter, därmed ha en garanti för att kunna få arbete. Ur kronotorparnas synpunkt torde detta vara synnerligen värdefullt. Deras förbund hade, såsom framgick av dess yttrande, första gången missförstått hela utredningens förslag. Innan propositionen skrevs, hade jag emellertid nöjet att rådgöra med representanter för kronotorparna, och det var en allmän mening bland dem att propositionens förslag, med dess förbättringar i förhållande till utredningens, var tillfredsställande.

Beträffande arbetsplikten är det ju rätt klart angivet i propositionen, att kronotorpen i regel skola vara stödjordbruk. Om de skötas på ett tillfredsställande sätt, skola de alltså kunna ge familjen, som bor på dem, vad som behövs utöver den kontantinkomst man kan erhålla genom skogsarbetet. Av den anledningen är det särskilt understruket i propositionen, att det bör vara domänstyrelsen angeläget att påkalla arbetstjänsten under sådana tider av året, att icke därigenom den behöriga skötseln av jordbruket åsidosättes. Det synes mig alldeles självklart, att domänstyrelsen, som har hand om detta, kommer att följa dessa riktlinjer.

När det gäller arrendetidens längd, är det att märka, att kolonisterna redan nu ha en arrendetid på 15 år, medan kronotorparna ha 50 års arrendetid. Men det är väl inte riktigt att säga, att det kommer att innebära en försämringsring för kronotorparna, om arrendetiden förkortas, ty dels få de optionsrätt och dels ha kronotorparna enligt nuvarande ordning fått en ganska blygsam ersättning för de byggnader, som de skolat uppföra. Enligt det nu framlagda förslaget bli kronotorparna helt befriade från skyldigheten att bekosta de anläggningar och byggnader, som erfordras på fastigheterna. Frågan om arrendetidens längd kan väl inte ha samma betydelse, när kronotorparna praktiskt taget inte längre ha andra utgifter för byggnadernas bestånd än för mindre omfattande underhåll, eftersom underhåll av större omfattning skall bekostas av domänstyrelsen. Under sådana förhållanden kan man inte se saken på samma sätt som när kronotorparna själva skulle bekosta byggnaderna och anläggningarna.

Då jag har övervägt frågan om arrendetidens längd, har jag kommit till det resultatet, att det ur kronotorparnas synpunkt kanske rent av kan vara fördelaktigt, att inte arrendetiden blir för lång, ty förhållandena kunna ändras under tiden. Dessutom äro de inte endast tillförsäkrade optionsrätt, utan det är även i författningen angivet, att därest de nedlagt kostnader under 15-årstiden på fastigheten för förbättringar, vare sig i odlingshänseende eller på annat sätt, skola förbättringarna inte föranleda arrendehöjning, utan tillgodoföras dem såsom en ersättning för det arbete de nedlagt. Ur dessa synpunkter förefaller det mig, som om arrendetidens längd inte skulle vara mycket att tvista om. Med hänsyn till att förhållandena kunna förändra sig på relativt kort tid kanske det rent av är mera riskfyllt för kronotorparna, om tiden blir 30 år i stället för 15. Om domänstyrelsen inte skulle beakta de synpunkter, som äro understrukna i propositionen, och underlåta att ta hänsyn till kronotorparnas åtgöranden på fastigheterna, kunna kronotorparna begära en arrendeuppskatning. Därför synes det mig, som om deras rätt skulle vara mycket väl tillgodosedd, och jag kan därför inte förstå annat än att det ur den synpunkten är riktigast att i enlighet med utskottets förslag bestämma arrendetidens längd till 15 år.

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)

Herr Hage: Herr talman! Det kanske inte anses orimligt, att även en representant för de två län, som i huvudsak beröras av den föreliggande frågan, yttrar sig i debatten. Såsom ett ytterligare motiv för att jag tar till orda kan jag anföra, att jag under gångna år — låt vara inte under de senaste — vid olika tillfällen varit närvarande vid kronotorparens och kolonisternas kongresser och därvid också deltagit i diskussionerna och i utarbetandet av framställningar till Kungl. Maj:t och myndigheter, däri den nu föreliggande frågan berörts.

Jag ber att såsom en allmän utgångspunkt för mina synpunkter på saken få säga, att dessa kronotorpare liksom även kolonisterna — vilka senare det dock inte direkt är fråga om nu — kunna på sätt och vis anses utgöra en motsvarighet till de förfäder till jordbrukarna i andra delar av landet, vilka en gång i världen gingo ut i skogarna och bröto bygd. Man kan säga, att förhållandena för kolonisterna i stora bygder i Norrland icke avsevärt skilja sig från de förhållanden, som rådde, då de nuvarande jordbrukarnas förfäder i Göta- och Svealand bröto bygd. Från den utgångspunkten måste ett alltför starkt poängterande av, att hänsynen till *skogsbruket* skall vara det avgörande, på mig liksom på herr Sten verka något litet irriterande. Jag har dock den tron och den förhoppningen, att — även om det är mycket önskvärt att skogsbruket går framåt — så är det också önskvärt, att där en viss jordbruksbebyggelse har påbörjats, denna får fortskrida och att det får bildas en jordbruksbygd omkring den kärna, som ett begynnande jordbruk utgör. Därför måste jag för min del säga, att även om det förslag, som här föreligger, på en hel del punkter är ganska fördelaktigt — vilket också herr statsrådet och herr Sten betonade — så finns det ändå en eller annan punkt, där så inte är förhållandet.

I detta sammanhang vill jag särskilt peka på frågan om upplåtelseidens längd. Det är väl ändå på det sättet, att dessa kronotorpare, som ha haft arrenden på 50 år, ha, så vitt jag förstår, enhälligt hållit på en så lång upplåtelseid. Nu skall jag emellertid inte driva den linjen, utan jag kan såsom en kompromisslinje tänka mig att gå in för en trettioårig upplåtelseid, vilket har föreslagits i den av herr Andersson m. fl. avgivna reservationen.

Man invänder, att kronotorparna skola få optionsrätt. Men då är det att märka, att optionsrätten inte är *ovillkorlig*. För min del gläder jag mig oerhört över, att denna optionsrätt är så pass starkt poängterad som den är. Vi, som ha slagits för införande av optionsrätt på en hel del andra områden, kunna inte vara annat än belåtna med att optionsrätt här fastslås i lagstiftningen på det sätt som sker. Men optionsrätten är, som sagt, inte ovillkorlig, ty det säges i författningen, att den skall tillämpas, så framt »kronotorparen förhållit sig väl». Det är ett ganska svävande uttryck, mina herrar! Villkoret är inte preciserat, utan bakom rätten till optionsrätt ligger detta allmänna uttryck, att vederbörande skall ha förhållit sig väl, vilket kan tolkas på många olika sätt.

Det berättades för mig en gång i tiden att en person — jag kommer inte riktigt ihåg, om det var en kronotorpare eller en kolonist — hade blivit persona ingrata hos jägmästaren, därför att han hade inhyst hos sig en person, som inte ansågs synnerligen önskvärd. Det var kanske en släkting till honom, men redan den omständigheten, att han inhyst denne hos sig, hade gjort, att han blivit persona ingrata. Man måste säga, att kronotorparna äro i mycket stor utsträckning beroende av jägmästarens goda vilja. Det är ju han, som egentligen i första hand avgör, om optionsrätt skall medgivas eller icke. Alltså optionsrätten är utformad på sådant sätt, att den inte har det

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
värde, som den givetvis skulle ha, om bestämmelserna därom vore mera detaljerat utformade.

Nu vill jag för övrigt säga, att jag tycker att det är riktigt, att en sådan kronotorpare, som det här är fråga om, från början får en någorlunda rimligt tilltagen arrendetid och inte en så kort tid som 15 år. Ty det måste väl antagas, att om de, som syssla med jordbruk, få klart för sig, att det bara är fråga om att sitta i 15 år på ett jordbruk och risk föreligger, att de efter 15 år inte få behålla arrendet, så tänka sig nog en hel del av dem för mer än en gång, innan de övertaga ett sådant jordbruk. Från denna utgångspunkt och med hänsyn till de synpunkter, som här ha framförts, och med den — jag vill inte säga stora men dock sakkunskap, som jag har kunnat skaffa mig på detta område genom min närvaro under gångna år vid kongresser och förhandlingar med dem, som det här är fråga om — tror jag, att det vore rimligt, att man åtminstone här i riksdagen ginge så långt, att man bifölle den reservation av herr Andersson m. fl., som finns fogad vid utskottsutlåtandet och som berör arrendetidens längd.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr Tjällgren: Herr talman! Jag vill säga några ord med anledning av herr Stens anförande.

Jag tror mig kunna säga, att herr Sten ville blåsa upp denna fråga till alltför stora dimensioner. Det kan därför vara skäl att återge frågan de proportioner den egentligen har.

Herr Sten framställde denna sak, som om det skulle gälla jordbruket och jordbruksbefolkningen i Norrland överhuvud taget. Men det är ju inte så, utan den rör endast en liten grupp jordbrukare — om vi skola kalla dem så, eftersom de egentligen äro skogsarbetare. Det är endast en liten procent av den bofasta jordbruksbefolkningen i Norrland, som det här rör sig om.

Herr Sten citerade några rader ur utskottets utlåtande på sid. 14. Han läste upp följande mening: »Enligt utskottets förmenande synes det framlagda förslaget på ett tillfredsställande sätt lösa frågan om anskaffandet av arbetskraft till skogsbruket o. s. v.» Men jag anser att det inte var riktigt av herr Sten att sluta på den punkten, utan han skulle ha fortsatt och läst upp även följande: »Samtidigt löser förslaget bostadsfrågan för den befolkningsgrupp varom här är fråga och erbjuder densamma avsevärda förmåner.» Det underlät herr Sten att läsa upp — jag vet inte, om det var avsiktligt eller oavsiktligt.

I fråga om arbetsplikten vill jag citera vad utskottet säger härom på sid. 15: »Beträffande bestämmelserna om arbetsplikt finner utskottet med hänsyn till syftet med ifrågavarande upplåtelser det naturligt, att dessa förbindas med såväl skyldighet för torparen att i viss utsträckning åtaga sig arbete på kronoskogarna som rätt för denne att påfordra sådant arbete till avtalsenlig eller i orten gängse lön.» Lägenhetsinnehavaren har alltså här inte bara en skyldighet att åtaga sig utan också en rättighet att erhålla arbete i kronans skogar, när så påfordras. Det tycker jag är en avsevärd fördel för dem.

Jag skall inte uppehålla mig närmare vid frågan om upplåtelsetidens längd, eftersom herr statsrådet har redogjort för, hur det ligger till med den saken. Men herr Hage sade, att optionsrätten inte är ovillkorlig. Ja, det är riktigt, men jag skulle tro att det endast i vissa undantagsfall skulle förekomma, att en kronotorpare, som suttit på ett arrende i 15 år, skulle komma att avvisas från fastigheten. Om han uppför sig något så när väl, såsom det står i författningstexten, behöver han nog inte riskera detta. Det är här att märka, att det är kronan som är jordägare, och det är dock litet anorlunda än om det är fråga om enskild egendom. Det kan man inte komma ifrån. Jag tror därför att det

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
är mycket väl sörjt för arrendatorerna i detta fall. Meningen är ju faktiskt, att domänstyrelsen skall anlita dessa lägenhetsinnehavare såsom arbetare i sina skogar, och då tycker jag att det väl ändå är rimligt, att också staten, jordägaren, här har något att säga till om.

Jag vidhåller mitt yrkande, herr talman.

Herr **Andersson, Alfred**: Herr talman! Jag begärde ordet för att anhålla att av herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få litet närmare upplysning om en sak. Han yttrade nämligen, att dessa kronotorp skola förbli stödjordbruk. Om utvecklingsmöjligheterna för kronotorparna skola strypas, blir det en väldig missräkning för en stor del av dem. I varje fall meddelade mig en hel del av de kronotorpare, som jag haft tillfälle att resonera med i denna fråga, att det fanns stora möjligheter till utvidgning av deras jordbruk. Jag har i min enfald haft den uppfattningen, att denna möjlighet till förbättring i försörjningshänseende inte endast skulle vara av ett enskilt intresse för en eller annan jordbrukare, utan också av ett nationellt intresse, som jag förmenar att det kunde vara all anledning att stödja. Nu kan det visserligen med mycket starkt fog sägas, att arbetsmöjligheterna där uppe äro så rikliga, att arbetskraften knappast räcker till, men det är väl ingen här i kammaren som tror, att dessa förhållanden skola vara rådande allt framgent. När detta krig tar slut en gång, blir det ju helt andra förhållanden, och då förefaller det mig troligt, att arbetstillgången också där uppe blir knapp. Är det inte lämpligt att nu hjälpa dem, som ha möjligheter och lust och vilja att utvidga sina jordbruk, och göra dem till självständiga jordbrukare så långt det är möjligt? Det är inte minst ur den synpunkten, som representanterna för dem förmenat, att en arrendetid av minst 30 år skulle vara värdefull för dem. Det skulle sporra dem i deras odlargärning. Om däremot tiden skulle bli så kort som 15 år, såsom det är föreslaget i propositionen, ha de inte samma lust att bryta mark, som då de få sitta på fastigheten under en längre tidrymd och under tryggare former.

Det är inte minst detta som gett mig anledning att reservera mig mot utskottsmajoriteten. Jag kan i det sammanhanget nämna, att andra kammaren antagit reservationen med mycket stor majoritet.

Herr **Gabrielsson**: Herr talman! Trots att i denna debatt så mycken sakkunskap har utvecklats särskilt från Skåne- och Norrbottenshåll, vill jag yttra några ord.

Jag var med i kolonisationskommittén från år 1916 och har även senare följt denna verksamhet. Jag får verkligen säga, att jag är glad, att vi kunna komma dithän, att vi fått statsmakterna att gå med på att hjälpa kronotorparna på ett effektivt sätt. Nu kunna de bl. a. få hjälp till uppförande av byggnader, och det har beräknats, att det för detta ändamål kommer att åtgå femton tusen kronor för varje kronotorpare eller kolonist. Domänstyrelsen har beräknat, att det kommer att kosta statsverket bortåt femton miljoner kronor att göra alla jordbruk fullständiga, som äro ofullständiga i fråga om byggnader. Men domänstyrelsen har sagt, att därest arrendetiden ovillkorligen sättes till femtio år, kommer domänstyrelsen inte att forcera detta byggnadsarbete. Om man vill kronotorparnas bästa, och det vill jag i högsta grad, skall man därför inte envist hålla på en så lång upplåtelse-tid.

Därtill kommer, att kronotorparnas arbetsplikt ju är förenad med plikt för statsmakterna att hålla dem med arbete. Om upplåtelse-tiden blir femtio år eller, såsom reservanterna föreslå, trettio år, kan det därför föranleda, att vederbörande ta sig en funderare på, om de skola ge dem nya kontrakt.

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)

För kolonisterna ha vi ju haft femton års upplåtelse-tid, och de ha varit nöjda därmed. För kronotorparna tillkommer dessutom optionsrätten, och det är inte, såsom herr Hage säger, någon risk för att bestämmelserna därom skola tolkas på olika sätt. Kravet att de skola ha förhållit sig väl, för att få arrendet förnyat, har väl endast tillkommit för att en kronotorpare, som man anser vara omöjlig att ha kvar, skall kunna avhyas. Visserligen äro de i allmänhet mycket redbart och duktigt folk, men ibland kan det ju finnas någon, som man gärna vill bli av med.

Det gäller att se till kronotorparnas bästa, och man får inte ta intryck av vad de säga, sedan de blivit uppagiterade, ty det ha de blivit. Statsrådet Pehrsson-Bramstorp har ju kallat ned två av deras förtroendemän, och de ha förklarat, att de äro nöjda med propositionens förslag. Då böra vi också följa propositionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sten: Herr talman! Jag brukar inte vara så omsorgsfull när det gäller replikföringen, men jag är angelägen om att undanröja det eventuella missförstånd, som kan ha uppstått mellan utskottets ärade ordförande och mig.

Jag läste ordagrant: »Enligt utskottets förmenande synes det framlagda förslaget på ett tillfredsställande sätt lösa frågan om anskaffandet av arbetskraft till skogsbruket å kronodomänerna i de nordligaste länen.» Anledningen till att jag inte läste längre var den, att sedan stod det ingenting mer om den saken. Sedan står det: »Samtidigt löser förslaget bostadsfrågan för den befolkningsgrupp varom här är fråga och erbjuder densamma avsevärda förmåner.» Men jag erkände och poängterade i annat sammanhang att detta var en ur dessa synpunkter mycket fördelaktig uppgörelse. Jag gjorde ju endast den reflexionen att vad utskottet yttrade om arbetskraften kanske var litet för mycket sagt, eftersom det inte föreligger någon utredning om den saken.

Med anledning av herr Gabrielssons anförande vill jag säga att jag för min del har den allra största respekt för hans sakkunskap och arbete på detta område. När jag delgav kammaren några av de betänkligheter, som ett studium av handlingarna hade kunnat föranleda, särskilt då kronotorparnas och landshövding Roséns uttalanden, satte jag i mycket stor utsträckning min tro och lit till att herr Gabrielsson framdeles skulle ha med denna sak att skaffa såsom ledamot av statens egnahemsstyrelse. Men det fanns ingenting i herr Gabrielssons anförande som kunde ge mig någon tröst eller vägledning i det avseendet, alltså i fråga om vad som kommer att ske beträffande den del av kolonisationsverksamheten, som hädanefter skall bedrivas vid sidan av denna författning och det beslut som fattas i dag.

Sedan gäller det ju endast frågan, om tiden skall bestämmas till 15 eller 30 år. Därom säger utskottet överst på sid. 15 att utskottet liksom departementschefen har varit tveksamt på den punkten, och det framgår inte att man behöver hysa några av de betänkligheter, som herr Gabrielsson anförde, nämligen att kronotorparna skulle komma i en sämre ställning, om tiden bestämdes till 30 år än om den bestämdes till 15 år, utan det har varit en ren omdömesfråga. Utskottsmajoriteten har hamnat på den ena sidan om strecket, och en manstark reservation och ytterligare några av utskottets ledamöter ha hamnat på den andra sidan. Då nu andra kammaren, såsom det framgick redan av herr Alfred Anderssons anförande, bifallit reservationen med en så överväldigande majoritet, att det inte ens begärdes rösträkning, och, såsom jag själv kunde konstatera, en majoritet som vunnit anslutning från mycket skilda håll inom kammaren, kan det inte gärna vara förenat

Ang. upplåtande av kronotorp å vissa kronoparker m. m. (Forts.)
med någon fara, om även första kammaren kommer till samma resultat. Om kamrarna stanna i olika beslut, kommer ju saken endast att vålla herr Tjällgren och hans utskott ytterligare bekymmer. Då skulle tiden kanske bestämmas till 22 1/2 år eller någonting sådant. Men om vi nu gå med på 30 år på en gång, är ju saken klar.

Herr Hago: Herr talman! Endast en mycket kort replik till de två näst föregående talarna.

Jag vill med anledning av deras uttalanden betona att, såvitt jag förstår och enligt vad jag har hört, är kronotorparopinionen någorlunda tillfreds med det föreliggande förslaget överhuvud taget. Men när det gäller upplåtelse-tiden kvarstår, enligt vad jag också kunnat inhämta, alltjämt den uppfattning, som föranledde opinionsyttringen till förmån för 50 års arrendetid. Den har, såvitt jag förstår, inte ändrats, utan den stora majoriteten bland kronotorparna har alltjämt den uppfattningen. Om vi då ginge dem till mötes så mycket, att vi bestämde arrendetiden till 30 år, vilket i alla fall inte fullt täcker deras krav, tycker jag det vore ganska rimligt, i synnerhet då andra kammarens stora majoritet har bifallit det förslaget.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Alfred Andersson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Andersson, Alfred, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 48, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Alfred Andersson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 65;

Nej — 73.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående det statsunderstödda bekämpnings-

det av smittsam kastning hos nötkreatur, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 e. m.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till särskilda åtgärder för främjande av skogsbrandskyddet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. avtal
rörande gruv-
skogarna i
riket.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avtal rörande gruvskogarna i riket jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 5 mars 1943 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 139, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t

1) att med vederbörande nyttjanderättshavare till i propositionen omfördämda, åt järngruvor anslagna skogsfastigheter träffa avtal i huvudsaklig överensstämmelse med den preliminära uppgörelse, som ingåtts den 4 maj 1939, med gjorda tillägg angående utmålsområden på fastigheterna i Nisshyttans överloppsskog 1^a i Sätters socken och Kronoberg 1^a i Kvistbro socken samt med tillämpning av de värden, som vid den slutligen antagna uppskattningen åsatts fastigheterna;

2) att, i den mån överenskommelse därom senare träffades mellan kronan och vederbörande innehavare av den till nyttjande för Burängsbergs gruvors behov anslagna fastigheten Burängsbergs gruvvallmanning 1^a i Grangärde socken, träffa avtal rörande berörda nyttjanderätts avstående till kronan genom nyttjanderättens utbyte mot annan kronan tillhörig fastighet;

3) att, för den händelse kronan vid blivande utredning skulle befinnas äga någon rätt till viss del av det i fastigheten Nordmarks Gruveallmanning 1^a i Nordmarks socken ingående s. k. blecket eller odalfältet vid Nordmarks gruvor, med gruvägarna träffa uppgörelse rörande avvecklingen av denna rätt.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna I: 221 av herr *Nilsson, Bror*, och herr *Elofsson, Gustaf*, samt II: 322 av herr *Werner* m. fl., vari hemställdes, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition samt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning dels i vilken omfattning gruvskogarna lämpligen kunde och borde användas för komplettering av på respektive orter befintliga ofullständiga jordbruk och dels huruvida det vore förmånligt om ifrågavarande skogar kunde helt inlösas till kronan eller bibehållas i dess ägo; samt

2) motionen II: 323 av herr *Hansson* i Skediga, vari hemställdes, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om ny och allsidig utredning rörande dels rättsförhållandet mellan staten och gruvbolagen, dels ock möjligheten av att för komplettering av redan avstyckade eller eljest upplåtna ofullständiga jordbruk även å gruvskogarnas områden tillföra sagda jordbruk nödig stödsog.

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen måtte förklara sig icke kunna bifalla Kungl. Maj:ts ifrågasvarande proposition;

B. att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 221 och II: 322 samt motionen II: 323 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta företaga utredning rörande möjligheterna att i kronans hand återföra vederbörande nyttjanderättshavares rätt till ifrågasvarande skogar samt för riksdagen framlägga det förslag i ämnet, som kunde föranledas av nämnda utredning.

Reservationer hade avgivits av, utom annan,

1) herr *Gabrielsson*, friherre *Beck-Friis* och herr *Larsson* i Karlstad, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan,

A. att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition;

B. att motionerna I: 221 och II: 322, likalydande, samt motionen II: 323 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) av herr *Bror Nilsson*, som likväl ej antytt sin åsikt.

Friherre **Beck-Friis**: Herr talman! Det i propositionen rörande gruvskogarna framlagda förslaget har tillkommit efter flera års noggranna och ingående underhandlingar och utredningar. Det är nu mer än tio år sedan Kungl. Maj:t uppdrog åt kammarkollegium att i samråd med kommerskollegium och domänstyrelsen inkomma med utredning och förslag till gruvskogsfrågans lösning. Uppdraget var alternativt: antingen borde staten söka förvärva nyttjanderätten, eller också borde nyttjanderättshavarna beredas tillfälle att förvärva äganderätten till skogarna. Inom kammarkollegium verkställdes sedermera en utomordentligt grundlig utredning dels rörande skogarnas upplåtelse till och nyttjande under vederbörande gruvor samt övriga omständigheter, som kunde inverka på gruvägarnas rätt, dels också beträffande skogarnas nuvarande omfattning, värde och disposition. Utan att ingå på denna i och för sig synnerligen intressanta historiska redogörelse vill jag här endast fastslå, att kammarkollegium kommit till det slutresultatet, att gruvornas rätt till gruvskogarna är av privaträttslig natur, vilket med andra ord innebär, att statsmakterna icke utan frivillig överenskommelse med nyttjanderättshavarna kunna rubba deras av ålder tillerkända rätt.

I detta sammanhang kan lämnas ett par upplysningar, som ej återfinnas i propositionen. Förarbetena till förordningen den 27 maj 1898 angående förvaltningen av statens till bergshanteringens understöd anslagna skogar, vilken förordning allttjämt är gällande, visa, att man, då det befanns nödigt ställa dessa skogar under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning, ansåg av vikt att noga tillse, att intrång icke skedde i nyttjanderättshavarnas obestridliga rätt till skogsavkastningen och att innehavarna därför ej heller betungades med kostnader, som de ej förut enligt regleringsbestämmelserna skulle bestrida.

Vidare kan erinras om justitiekanslerns yttrande den 2 juli 1908 i anledning av ett av domänstyrelsen väckt förslag om viss ökning av nyttjanderättshavarnas skyldigheter gentemot staten. I detta yttrande framhåller justitiekanslern bl. a. att det ej torde behöva särskilt framhållas, att nyttjanderättshavarnas rätt borde av staten respekteras. En ökning av nyttjanderättshavarnas skyldigheter gentemot staten med avseende å gruvskogarna vore att i viss mån likställa med en inskränkning i deras rätt till samma skogar. Med hänsyn härtill avstyrkte justitiekanslern domänstyrelsens förslag.

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

Kammarkollegium konstaterar också, att den enda praktiskt genomförbara utvägen för en reglering av det bestående rättsförhållandet är att söka åstadkomma en frivillig överenskommelse antingen om inlösen till staten av nyttjanderättshavarnas rätt eller om nyttjanderättshavarnas övertagande av äganderätten. De ingående förhandlingarna mellan myndigheterna och nyttjanderättshavarna ha resulterat i föreliggande proposition, som ju innebär att nyttjanderättshavarna skola inlösa äganderätten till samtliga gruvskogar utom tre, där staten i stället skall förvärva nyttjanderätten. Anledningen till att dessa tre skogar skola förvärvas av staten är den omständigheten, att de äro så belägna i förhållande till befintliga kronoskogar, att de lämpligen kunna förvaltas i samband med dessa. Detta skäl har av nyttjanderättshavarna respekterats. Beträffande övriga skogar gäller däremot, att det för staten skulle medföra svårigheter att ordna förvaltningen, eftersom skogarna ligga spridda på olika håll i landet och ej äga sammanhang med annan kronomark. Jag kan för min del inte inse, att det skulle vara så önskvärt för staten att komma i besittning av just dessa på bortåt 30 olika håll belägna skogar. Då vore det väl fördelaktigare, om staten för de omkring två och en halv miljoner kronor, som den föreslagna försäljningen av gruvskogarna skulle inbringa, på annat håll kunde inköpa sammanhängande skogsfastigheter. Däremot ligga de ifrågakvarande skogarna helt naturligt synnerligen väl till för gruvorna, vilka givetvis, om de förvärvas skogarna, komma att på bästa sätt förvalta desamma, så att skogarna kunna bevaras för tillgodoseende av gruvornas behov av virke. Någon risk för överavverkning föreligger inte, eftersom gruvorna såväl för driftens uppehållande som för nyanläggningar måste ha kontinuerlig tillgång på virke. I detta sammanhang torde böra observeras att brukens och gruvornas skogar i Mellansverige som regel äro föremål för mycket försiktiga avverkningar, vilket i viss mån kan sägas ha bekräftats av 1937 års riksskogstaxeringsnämnds inventeringar i Örebro och Gävleborgs län.

Vad priset beträffar, hade de av kronan och nyttjanderättshavarna tillsatta värderingsmännen till grund för den ursprungliga värderingen enligt dem lämnat uppdrag vid den preliminära uppgörelsen mellan parterna av den 4 maj 1939 lagt värdet av skogsmark och växande skog enligt bruttopriser och avverkningskostnader, gällande för tioårsperioden 1930—1939. Denna värdering gav ett genomsnittspris av 3 kronor 3 öre per kubikmeter å rot. Med hänsyn till den stegring av virkespriserna, som inträdde under år 1940 och utsikterna till ytterligare prisstegring under närmast följande år enades emellertid värderingsmännen sedermera om att framlägga en värdering, grundad på väsentligt högre priser eller bruttopriserna för tioårsperioden 1931—1940. Denna ändring av beräkningsgrunden medförde en höjning av genomsnittspriset till 4 kronor 28 öre per kubikmeter å rot. Värderingarna hade verkställts efter noggranna utredningar och undersökningar rörande arealer, virkesförråd av olika trädslag och dettas fördelning å ålders- och grovleksklasser, tänkbara avverkningar eller virkesavkastningen under olika perioder ävensom nettopriser och avverkningskostnader m. m. för var och en av de olika gruvskogarna. Uppskattningen blev utförd under betryggande kontroll av överledaren i 1937 års riksskogstaxeringsnämnd.

Domänstyrelsen begärde emellertid en ytterligare förhöjning av priset. Efter åtskilliga förhandlingar träffades överenskommelse om ett genomsnittsvärde av 5 kronor per kubikmeter å rot. Finansministern önskade likväl en ytterligare förhöjning. Detta medförde nya förhandlingar, som till slut resulterade i att nyttjanderättshavarna gingo med på ett genomsnittligt rotvärde av 7 kronor per kubikmeter. Det är känt att det endast var med största tvekan som nyttjanderättshavarna antogo detta erbjudande, och det skedde också un-

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

der den uttryckliga förutsättningen att proposition snarast möjligt framlades för riksdagen. Detta medgivande i prisfrågan hade av nyttjanderätts-havarna gjorts med hänsyn till den angelägenhet som förelåg att få den i många avseenden störande gruvskogsfrågan bragt ur världen samt att komma ifrån nuvarande svåra och tungrodda förvaltningsapparat. Någon menings-skiljaktighet om det fullt tillräckliga i prissättningen eller om sättet för värderingen föreligger numera inte heller. Jag har emellertid icke velat underlåta att relatera händelseutvecklingen för att konstatera att nyttjanderättshavarna icke brustit i fråga om tillmötesgående.

Den genomsnittliga värdefördelningen med 60 % för nyttjanderätten och 40 % för äganderätten har verkställts i analogi med tidigare likartade fall. Närmare uppgifter härom återfinnas i propositionen.

I vissa i ärendet väckta motioner ifrågasättes att gruvskogarna skulle kunna användas för komplettering av redan avstyckade eller eljest upplåtna ofullständiga jordbruk. Av en i anledning därav verkställd utredning har utskottet inhämtat att på 15 av de ifrågavarande gruvskogarna överhuvud taget inga markområden upplåtits, att på 2 gruvskogar markupplåtelse gjorts endast för andra ändamål än jordbruk samt att på övriga gruvskogar ofullständiga jordbruk förefinnas endast i utomordentligt ringa omfattning. Frågan att tvångsvis tillförsäkra ägare av ofullständiga jordbruk mark och skog är ju för övrigt i annat sammanhang föremål för uppmärksamhet från statsmakternas sida.

För att bibehålla sin arbetarstam ha bruken och gruvföretagen gjort betydande ansträngningar att tillgodose behovet av tidsenliga arbetarbostäder. Ur social synpunkt föreligger, med den inställning industrien redan har i dessa trakter, icke någon som helst risk, ifall gruvföretagen få förvärva gruvskogarna. Tvärtom kommer det dylikt förvärv att underlätta upplåtandet av nya egnahem till arbetarna, varav ett stort behov föreligger. Egnahemsupplåtelsorna äro den form, som, enligt vad erfarenheten visat, är den lämpligaste för tillgodoseendet av bostadsbehovet. Egnahemsverksamheten har genom direkta subventioner, borgensförbindelser, lån, billiga tomter och på annat sätt uppmuntrats av bruken och gruvföretagen och är i dessa dagar föremål för ytterligare allvarlig uppmärksamhet från deras sida.

Utskottsmajoriteten föreslår nu, att förhandlingar upptagas med bolagen rörande statens övertagande av bolagens nyttjanderätt till avkastningen av skogarna. Härtill kan anmärkas att denna väg, i enlighet med de direktiv Kungl. Maj:t lämnat kammarkollegium, redan noggrant undersökts. Gruvföretagen ha emellertid med hänsyn till sitt behov av skogarna icke ansett sig kunna avstå från sin rätt till desamma. Det finnes grundad anledning att antaga att gruvföretagens ställningstagande till denna fråga icke undergått någon förändring. Behovet är ju alltjämt detsamma som det tidigare varit.

Därest förhandlingar icke skulle leda till resultat, må det, framhåller utskottsmajoriteten, ankomma på Kungl. Maj:t att överväga och utreda, huruvida icke i andra former ett återförande i kronans hand av gruvbolagens nuvarande rätt till skogsavkastningen kan åstadkommas. Kammarkollegium har med full tydlighet framhållit att nyttjanderättshavarnas rätt är av sådan beskaffenhet, att den icke kan bringas att upphöra utan nyttjanderättshavarnas medgivande på annat sätt än genom någon form av expropriationsförfarande. Vad utskottsmajoriteten äsyftar — ehuru den dragit sig för att begagna ordet — är helt enkelt expropriation av nyttjanderätten. Detta bör klart och tydligt sägas ifrån i kammaren. Expropriation kan emellertid icke ske i ett fall som det förevarande enligt gällande expropriationslagstiftning. Det skulle sålunda förutsättas en särskild lagstiftning för ifrågavarande fall. För att expro-

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)
 priation skall kunna ske enligt svensk lag fordras som bekant ett visst ändamål, t. ex. allmän väg, järnväg, befästningsanläggning, kommunalt ändamål el. dyl. I förevarande fall skulle expropriationen ske utan att något dylikt ändamål föreligger, och den skulle sålunda helt enkelt få karaktären av något slags konfiskation, låt vara mot viss ersättning. Man kan utan överdrift påstå att detta skulle stå i strid mot svenskt rättsmedvetande och skapa ett prejudikat av ytterst betänklig beskaffenhet. Det är därför som jag och två andra utskottsledamöter ha föreslagit att riksdagen skulle bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Gabrielsson och mig m. fl. avgivna reservationen.

I detta anförande instämde herr *Gabrielsson*.

Herr Näslund: Herr talman! Jag ber att med några ord få motivera utskottsmajoritetens ståndpunkt. Jag skall inte gå in på den historiska redogörelse som friherre Beck-Friis här uppehöll sig vid och som återfinnes i propositionen.

Jag vill till en början helt kort förklara att utskottsmajoriteten ingalunda är så helt på det klara med det sätt på vilket uppgörelsen mellan staten och nyttjanderättshavarna skulle ske, som den ärade reservanten gjorde gällande. Det finns inte ett ord utsagt i utskottets utlåtande om att expropriation skulle tillgripas.

För utskottsmajoriteten står det klart att den juridiska rätt, som tillkommer nyttjanderättshavarna till dessa skogar, är av den beskaffenheten att den bör respekteras. Men det förhåller sig desslikes på det sättet, att ett flertal gruvskogar inte ha någon uppgift att fylla såsom stöd åt gruvdriften, enär denna är totalt nedlagd. Utskottsmajoriteten förmenar att det väl då inte vore alldeles orimligt, om det anvisades en annan väg till uppgörelse än den som Kungl. Maj:t nu föreslagit. Jag skall inte närmare uttala mig om huruvida det är möjligt att finna en sådan väg, men när man här velat lägga i utskottsmajoritetens mun någonting annat än vad som står skrivet i utskottsutlåtandet, har jag behov av att påpeka detta.

Ett annat spørsmål som utskottsmajoriteten anser att det nog finns skäl att bringa till juridisk bedömning, oavsett om en sådan skulle leda till några förmaner för staten eller ej, är frågan om utsyningskvantiteternas storlek, varom domänstyrelsen och kammarkollegium icke äro överens med bergmästarna. Det är nämligen på det sättet, att domänstyrelsen har anfört besvär över inte mindre än 11 utsyningsbesked, vilka besvär nu ligga hos kammarkollegium som ju är besvärsinstans. Kammarkollegium har ännu inte upptagit dem till prövning i avvaktan på resultatet av den utredning som det nu är tal om. Det kan mycket väl hända — i varje fall förutsätter jag det — att man skulle kunna få till stånd en klar juridisk gränsdragning därvidlag, så att det i fortsättningen inte skulle behöva uppstå några tvister om hur stor virkesmängd gruvägarna rättvisligen böra komma i åtnjutande av. Det förefaller utskottsmajoriteten, som om bergmästarna hittills hade bedömt frågan om hur stora virkeskvantiteter, som böra gå till nyttjanderättshavarna, synnerligen välvilligt. Här har man medgivit en evalvering, varom det kan starkt ifrågasättas huruvida den är riktig med hänsyn till upplåtelseändamålet. Det är sålunda önskvärt, menar jag, att det på den punkten blir klara linjer, vilket också, såvitt jag förstår, kommer att leda till att förvaltningen av gruvskogarna i fortsättningen inte, såsom hittills, behöver bli föremål för en, såsom jag tror, berättigad kritik ur skogsvårdssynpunkt. Det stora bestånd av gammal och övermogen skog, som

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

finns inom dessa områden, ger ju vid handen att skogsvårdssynpunkterna inte fått vara de avgörande för den förvaltande myndigheten.

Nu menade friherre Beck-Friis att priset är acceptabelt. Jag skall villigt erkänna att själva det à-pris, som man räknat med, är fullt acceptabelt. Det är bara det felet, att staten inte kan få betala det priset och bli ägare av skogarna. Om propositionen innehållit ett sådant förslag, tror jag att utskotts-majoriteten skulle ha tillstyrkt den. Friherre Beck-Friis säger att det vore förmånligare för staten att ta emot dessa pengar och för dem förvärva andra och i ett sammanhang belägna skogskomplex. Det är alldeles riktigt — om man blott kunde göra det lika snabbt och behändigt som man skulle önska. Om jag inte är felaktigt underrättad, förhåller det sig emellertid på det sättet, att domänstyrelsens förnyelsefond är tillräckligt stor för att staten skulle kunna inköpa skogskomplex av motsvarande storlek. Men det står tyvärr inte några större sådana att uppbunga i marknaden, och då blir ju detta endast ett talesätt, och det föreslagna förfarandet kan inte leda till någon realvinst för staten.

Jag har, herr talman, ingen anledning att här försöka gissa någonting beträffande utgången av den juridiska prövningen av de överklagade utsyningsbeskeden. När jag anslutit mig till utskottsmajoriteten, har jag gjort det i den känslan, att det knappast är tillfredsställande att staten skall avhända sig dessa stora skogskomplex — det rör sig dock om närmare 10,000 hektar skogsmark — då en hel del av dessa gruvskogar icke äro behöfliga för sitt upplåtelseändamål. Ätminstone lekmannen förefallet det, som om här borde finnas en annan framkomlig väg till uppgörelse än den att tillgripa en expropriation, en sak som jag inte vill uttala mig om. Men om nyttjanderättshavarna äro så omedgörliga, att de inte vilja överlåta en nyttjanderätt som de strängt taget inte ha något behov av, vill jag säga att mitt praktiska sinnelag inte alls reagerar emot ett expropriationsförfarande i den delen. Däremot respekterar jag den nyttjanderätt som en gång är upplåten; den kan vara oförmånlig för staten, men det hör inte hit. En nyttjanderätt, som innehavarna för närvarande ha behov av, bör respekteras, men när det gäller en nyttjanderätt som det inte föreligger något verkligt behov av, har jag, som sagt, ingen större aversion emot ett expropriationsförfarande, om det inte går att träffa en uppgörelse på annat sätt.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets föreliggande utlåtande.

Herr statsrådet **Bergquist**: De rättsförhållanden, som nu äro föremål för kammarens behandling, äro av mycket gammalt datum. Såsom framgår av handlingarna i ärendet och såsom även påpekats under debatten här, ha de sin uppkomst på 1600- och 1700-talen, och en del gå så långt tillbaka i tiden, att man praktiskt taget inte kan konstatera, när den första grunden till dessa förhållanden uppkom.

Det är givet, att när det gäller rättsförhållanden av denna ålder, måste det vidlåda dem åtskilligt av oklarhet, och det är också ganska oklart, vilka rättigheter och skyldigheter parterna i detta rättsförhållande ha. I huvuddragen är det kanske något så när klart. Det är sålunda klart att staten har äganderätten till gruvskogarna, och det är lika klart att de olika gruvbolagen ha nyttjanderätten till skogarna. Men då man kommer närmare in på frågan om innehållet av denna äganderätt och innehållet av denna nyttjanderätt, upphör klarheten.

Detta, att staten har äganderätten till skogarna, säger i och för sig inte så mycket, då äganderätt ju inte är ett en gång för alla avgränsat begrepp. I det

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

ta fall måste man nog säga att den äganderätt, som tillkommer staten, är av ganska prekär natur. Staten har den formella äganderätten, den står alltså såsom innehavare av äganderätten, men staten har inte mycket mer än den formella äganderätten.

Vad nyttjanderätten beträffar, framgår det av de gamla upplåtelsehandlingar, som äro bevarade ifrån 1600- och 1700-talen, att gruvinrättningarna ha fått dessa skogar upplåtna åt sig till hjälp och understöd och att desamma skulle användas i den mån de behövdes för gruvdriften. Där föreligger alltså en klar upplåtelse, en rätt för gruvinnehavarna att utnyttja dessa skogar för gruvornas behov. Men när man sedan kommer in på frågan om vad som är gruvornas behov och då man skall tolka dessa gamla brev med hänsyn till nutida förhållanden, inställer sig en hel mängd olika svårigheter.

Så mycket är klart att gruvskogarna få utnyttjas av gruvägarna endast så länge gruvan drives, men jag vill framhålla att det råder delade meningar bland dem, som ha haft anledning att forska på detta område, huruvida ett gruvbolag har nyttjanderätt till skogarna även under tid då det endast utför s. k. försvarsarbeten för att bevara sin rätt till gruvdriften.

Den oklarhet, som länge rått på detta område, kan sägas i viss mån ha undanröjts genom 1823 års riksdagsbeslut. Det var först genom detta som man fick en klar grund för ifrågavarande rättsförhållande. Kungl. Maj:t och riksdagen voro då ense om att gruvskogarna inte kunde fräntagas nyttjanderätts-havarna, så länge skogarna behövdes för gruvdriften och så länge gruvorna bearbetades. Detta blev direkt fastslaget: Kungl. Maj:t gjorde ett uttalande i frågan till 1823 års riksdag, och riksdagen accepterade detta uttalande. Härigenom får det anses klart och tydligt fastställt, att man icke kan beröva gruvägarna den rätt de tidigare hade till gruvskogarna, så länge dessa behövas för gruvdriften och så länge gruvorna bearbetas. Man gick till och med så långt, att Kungl. Maj:t direkt uttalade, att om den gruva, som hade fått nyttjanderätten till gruvskogen, inte längre komme att drivas, borde man överlåta nyttjanderätten till gruvskogen åt andra gruvor eller i varje fall undersöka den saken. Däri ligger nästan en förklaring från statsmakternas sida att gruvskogarna för all tid skulle komma att användas till gruvdriftens främjande och stöd. Man måste nog säga, såsom kammarkollegium också funnit, att det genom 1823 års riksdagsbeslut har fastslagits att gruvägarna ha en klar och till tiden obegränsad nyttjanderätt till dessa skogar, under det att kronan bibehåller äganderätten, vilken jag vill kalla huvudsakligen formell. Kronans äganderätt markerades ju då också genom att man fastställde s. k. rekognitionsavgifter, som skulle vara närmast en påminnelse om att det dock var kronan som stod som ägare till skogarna.

Man kan alltså fastställa att gruvägarna ha fått en obegränsad rätt att nyttja gruvskogarna för gruvornas behov och så länge gruvorna bearbetas, och att kronan inte har annan rätt än den som kan bli kvar, sedan gruvägaren har utövat sin nyttjanderätt. Här har, såsom kammarkollegium framhåller, uppstått ett slags privat rättsförhållande mellan kronan såsom jordägare och gruvägarna såsom nyttjanderättshavare, och där föreligga å båda sidor rättigheter och skyldigheter. Det vill synas, som om jordbruksutskottets majoritet icke direkt vill bestrida dessa omständigheter, utan den erkänner, att det här föreligger ett privat rättsförhållande, där kronan har sina skyldigheter och där gruvägarna ha sina. Det framhålles emellertid från utskottets sida, att det i nuvarande läge skulle vara olämpligt, att kronan avhände sig sina rättigheter på detta område. Utskottet säger: »I nuvarande ovissa läge på det ekonomiska området synes nämligen icke tilltalande, att kronan avhänder sig så avsevärda arealer värdefull skog, varom här är fråga, i all synnerhet som förhållandena på

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

gruvhanteringens område numera synas väsentligt annorlunda än när upplåtelseerna i fråga ägde rum...» Av utskottets uttalande att döma skulle det här vara fråga om att överlåta kronan tillhörig skogsmark, som kronan fritt disponerar över. Det låter, som om kronan behärskade alla dessa stora arealer av gruvskogar, men så är ju ingalunda förhållandet.

Det har även framhållits, särskilt av herr Näslund, att det råder ganska stor oklarhet om vilken rätt gruvägarna ha till dessa skogar och vilka gruvägarnas behov som därigenom skola tillgodoses. Herr Näslund underströk, att det i en hel del fall föreligger delade meningar mellan å ena sidan bergmästarna ute i landet och domänstyrelsen och kammarkollegiet å den andra angående hur man skall tolka begreppet »gruvans behov». Det är riktigt, att det därvidlag råder delade meningar och att det är en svårbedömd fråga. Man har ju vid gruvdriften numera gått över till helt andra brytningsmetoder än tidigare. Man använder i stor utsträckning elektrisk kraft och andra moderna metoder. Det har då uppstått tvekan om huruvida man nu för tiden skall taga hänsyn endast till gruvornas direkta virkesbehov från skogarna för gruvdriften, eller om man skall få evalvera exempelvis den elektriska kraft, som gruvbolagen använda för sin drift, till att motsvara den virkesmängd, som man eljest skulle använda till bränsle o. s. v. Det är mycket tveksamt, hur man skall bedöma denna fråga, och jag vet, att det inom juridiska kretsar diskuteras rätt mycket om vad som härvidlag kan vara riktigt. Jordbruksutskottets majoritet tyckte anse, att det inte råder någon tvekan om att man endast skall taga hänsyn till de direkta aktuella behoven för gruvan av virke. Det tror jag emellertid är mycket diskutabelt, och jag vågar inte uttala någon profetia om hur kommerskollegium kommer att döma i denna mycket svårlösta tvist. Kommerskollegium utgör emellertid inte sista instans, utan frågan kan gå vidare till Kungl. Maj:t i regeringsrätten.

Det har från utskottets sida gjorts gällande att virkesavkastningen under senare tider väsentligt överstigit nyttjanderättshavarnas för gruvdriften erforderliga behov av virke. Även det är en sanning med modifikation, ty detta spörsmål sammanhänger just med frågan om hur man tolkar begreppet *behov*. Det beror på om man anser, att det innefattar det virke, som är nödvändigt för att driften skall kunna upprätthållas, eller om man tolkar begreppet så, att man får evalvera de nuvarande kraftkällorna i detta virket. Det är alltså ingalunda klarlagt, att den nuvarande avkastningen överstiger vad som behövs för gruvdriften på dessa skogar i gemen.

Utskottet har även framhållit, att virkesavkastningen överstiger bolagens legitima virkesbehov, och utskottet påpekar, att virkestillgången i samtliga gruvskogar uppskattas till 124 kubikmeter per hektar, vilket skulle vara en utomordentligt kraftig virkestillgång. Jag vill i anledning av detta uttalande endast understryka, att avverkningen under de senaste åren skett efter uppgjorda avverkningsplaner och att man tagit ut allt som enligt dessa planer får tagas ut på skogarna. Att det blivit en sådan stor virkestillgång, beror på att avverkningsplanerna uppgjorts med mycket stor försiktighet.

Det är på grund av oklarheten i dessa rättsförhållanden och på grund av det otillfredsställande i att man sedan århundraden tillbaka har rättsförhållanden, där det inte är klarlagt vilka rättigheter den ena och den andra har, som Kungl. Maj:t tagit upp frågan om en avveckling av dessa gamla förhållanden. Den undersökning, som våra sakkunniga ämbetsverk gjort rörande avvecklingen, har utan tvekan givit till resultat, att det bästa vore, om vi kunde avlösa dessa förhållanden genom en frivillig uppgörelse med innehavarna av gruvorna. Det framlades, såsom friherre Beck-Friis nämnde, ett förslag, som inte godkändes av Kungl. Maj:t, då man ville ha ett högre pris.

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

Så småningom ha emellertid gruvägarna efter, kan jag säga, ganska segslitna förhandlingar gått med på att betala ett pris, som nog alla måste erkänna är fullt skäligt, för att få hela rätten till dessa skogar.

Utskottet säger nu, att vi inte böra gå dessa vägar, utan att det bör göras en utredning. I första hand rekommenderar utskottet, att vi skola försöka att ännu en gång på frivillighetens väg träffa en uppgörelse med gruvägarna, en uppgörelse som skulle innebära, att staten skulle avlösa nyttjanderättshavarnas rätt till gruvskogarna, så att staten skulle bli ensam innehavare av äganderätten och nyttjanderätten.

Jag har varit i tillfälle att följa förhandlingarna i denna fråga, och jag måste säga, att jag tror att det är utsiktslöst att på frivillighetens väg komma längre än vad de förhandlingar, som hittills förts, givit vid handen. Man har verkligen från statsmyndigheternas sida strävat efter att så långt som det varit möjligt tillgodose statens intressen, och jag är av den bestämda uppfattningen, att vi inte med frivilliga förhandlingar kunna komma längre.

Går det inte att komma längre med frivilliga förhandlingar, har man egentligen två utvägar att välja på. Antingen får man låta det gamla rättsförhållandet fortbestå — vilket inte kan vara till glädje eller gagn för någon, varken för staten eller för de enskilda gruvägarna — eller också får man göra en speciallagstiftning på detta område för att få gruvägarnas rätt fastslagen.

Herr Näslund tog i sitt anförande bestämt avstånd från att man skulle tillgripa en expropriationslagstiftning på detta område, och han rekommenderade några andra vägar, vilkas innebörd jag inte fick riktig klarhet om. När man läser utskottsutlåtandet, får man nästan den uppfattningen, att det skulle vara fråga om att tillgripa några specialbestämmelser rörande expropriation av gruvbolagens nyttjanderätt till dessa skogar. Jag tror att det skulle vara en mycket olycklig väg, om kronan sökte bli kvitt ett besvärligt rättsförhållande genom att lagstifta och säga: »Gå ni inte frivilligt med på att överlåta er nyttjanderätt, exproprierar vi den.» Herr Näslund tog således avstånd från ett sådant förfarande, och han ville att man i stället skulle överväga en annan lagstiftning, som skulle ge kronan rätt att avlösa nyttjanderätten, då gruvan inte användes.

Frågan om gruvägarnas rätt i de fall, då gruvan inte användes, är en rättsfråga. Det får i sista hand tillkomma de dömande myndigheterna på detta område att avgöra, när rätten att utnyttja en gruvskog har upphört och när den står kvar. Det bör enligt min mening inte vara någon lagstiftningsfråga, utan en tolkningsfråga.

Jag tror således, att det är mycket svårt att gå några andra vägar än den föreslagna, om man vill upprätthålla de principer, på vilka vår nuvarande rättsordning bygger.

Då jag har den övertygelsen, att man inte på ett för kronan förmånligare sätt än som här skett kan få dessa gamla rättsförhållanden upplösta, och då jag dessutom är övertygad om att det för båda parter skulle vara till gagn, om dessa förhållanden bragtes ur världen, anser jag mig utan tvekan, herr talman, kunna förorda bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Näslund erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Statsrådet Bergquist hade ur utskottsutlåtandet utläst, att det inte rädde någon tvekan bland utskottsmajoriteten beträffande den ståndpunkt som bergmästarna intagit i fråga om evalveringen. Därom står ingenting att läsa i utlåtandet. Utskottsmajoriteten har endast sagt, att starka skäl synas tala för domänstyrelsens ståndpunkt i detta fall.

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

Det har inom utskottsmajoriteten icke rätt några delade meningar om att denna fråga skall juridiskt prövas, men i fråga om utgången av denna juridiska prövning har naturligtvis utskottsmajoriteten aldrig tilltrött sig att kunna fälla något omdöme.

Herr **Sten**: Herr talman! Inför det uppseendeväckande beslut jordbruksutskottet i detta utlåtande rekommenderar kammaren att fatta, har jag, såsom intresserad av skogsfrågor, så gott sig göra låter sökt bilda mig en uppfattning i frågan, och jag ber att i största korthet få delge kammaren resultatet av mina anspråkslösa överväganden.

Det har varit den svenska skogens uppgift att utgöra stöd för olika näringar, deras tillblivelse och fortbestånd. Detta har skett i olika former. Storleken av järnbrukens skogsanslag framgår av att rekognitionsskogarna, utom gruvskogar, utgjorde 333,000 hektar. Stockfångstskogarna, som avlöste de till sågverken upplåtna stockfångstprivilegierna, voro av motsvarande storleksordning, eller omkring 300,000 hektar. De största skogsanslagen voro emellertid de, som tilldelades jordbruket i de norra delarna av riket. Någon totalsiffra på de genom avvitrिंगarna bekräftade skogsanslagen har jag i hastigheten icke fått tag i, men då man vet, att det i de norrländska länen och Dalarna finns 5,770,000 hektar bondesskogar och att trävarubolagen i samma län kommit över en nära nog lika stor areal, förstår man, att det här rör sig om ungefär hälften av den svenska skogsmarken.

Då det här även gäller skogsmarkens fördelning på olika ägargrupper, vill jag endast i förbigående för fullständighetens skull erinra om att i runda tal hälften äges av bönderna och godsens, en fjärdedel av bolagen och en fjärdedel av kronan och andra allmänningar. Man kanske kan tillägga, att detta även för nutida förhållanden befunnits vara ett ganska fördelaktigt jämviktssläge. De principer, som legat till grund för de olika skogsanslagen, ha naturligtvis förskjutits, men senare tiders prövning har ju givit till resultat, att motiven för skogstilldelningen till jordbrukshemman hålla även i våra dagar samt att skogsindustriens egna skogsinnehav utgöra en styrka. I bägge fallen få då sociala hänsyn vägas mot ekonomiska.

För att man skall få ett mått på den nu föreliggande frågan om gruvskogarna, kan jag nämna, att 7,775 hektar utgör ungefär en 3,000-del av den svenska skogsmarken, som brukar anges vara 22,000,000 hektar, vilket ju var och en kan förvissa sig om genom en enkel räkneoperation. Gruvskogarnas andel av skogskapitalet är större. Den utgör ungefär en 1,500-del, eller nära en miljon kubikmeter. Att skogskapitalet är stort, utgör i och för sig intet bevis för att dessa skogar stå särskilt högt i fråga om skogskultur. Tvärtom antydes i något sammanhang, att de icke varit föremål för rationell avverkning, måhända beroende på de osäkra förhållandena.

Beträffande rättsläget kan man, liksom om andra förhållanden vid skogens fördelning på olika ägargrupper, med goda skäl hysa olika meningar. Men här lika litet som på dessa andra områden kan man väl knappast tänka sig att genomföra »alltings återställelse». Om man inte kan göra det som är absolut rätt, ur moraliska eller juridiska synpunkter, får man nöja sig med att göra vad som är klokt.

Vad den ekonomiska uppgörelsen beträffar, får denna ses mot bakgrunden av att medelrotvärdet i kronor per kubikmeter, jag tror det var år 1933, utgjorde tre kronor sjuttiofem öre i Svealand och fem kronor tjuguatta öre i Götaland samt för hela landet tre kronor tjugusex öre. Här har man till sist enats om sju kronor, såsom framgår av de anföranden som redan hållits. Det kan vara tänkbart att man kan uppnå en för staten fördelaktigare uppgörelse,

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

om priserna fortsätta att gå i höjden. Men det är tivelaktigt, om det är en statens uppgift att pressa upp priserna på jord och skog.

Ett studium av frågans historik ger stöd för den uppfattningen, att det allmännas intressen, både beträffande rättsläget och den ekonomiska sidan av saken, måste vara väl bevakade under frågans hittillsvarande behandling. Direktiven för utredningen ha utformats år 1932 efter den socialdemokratiska regeringens tillträde. Chef för jordbruksdepartementet var då Per Edvin Sköld. Bland övriga regeringsledamöter befunno sig bland annat ett par medlemmar av socialiseringsnämnden, däribland dess ordförande, statsrådet Möller. Statsrådet Wigforss har ju även senare tagit synnerligen aktiv del i detta ärendes handläggning. Utredningen har omhänderhaft av kammarkollegiet i samråd med kommerskollegium och domänstyrelsen. Landets främsta experter ha varit värderingsmän. Man kan hysa all respekt för ett riksdagens utskott och för dess kritiska granskning, men ändå finna det tryggast att hålla sig till det resultat, som framgått ur ansedda ämbetsverks och regeringens prövning av frågan under mer än ett årtionde. Mot detta står utskottets knapphändiga och vaga funderingar, som ingalunda skapa det intryck av att man är så rustad till tänderna, som man måste vara, när man går på krigsstigen för att säga nej, sedan en preliminär uppgörelse föreligger.

Det är till sist detta som vid min prövning faller utslaget. Bruka vi desavuera Kungl. Maj:ts regering, när den förelägger riksdagen t. ex. handelstraktater med andra nationer, eller när finansministern förhandlat med stora statstjänaregrupper om löner och dyrtidskompensation? Eller hur göra vi på andra områden, där vi äro verksamma — på arbetsmarknaden eller inom affärlivet? Väcker det inte det allra största uppseende, när medlemmarna inom ett fackförbund eller representativa församlingar inom detsamma desavuera sina förbundsledningar och sina förhandlingsdelegationer? Detta har ju inte heller på länge inträffat. Jag föreställer mig att detsamma gäller i fråga om bolagsstyrelser och bolagsstämmor.

Vi diskutera våra efterkrigsproblem, och vi komma t. o. m. på diskussionens inledande stadium till olika meningar. Jag räknar med att allas krafter behövas och att styrkeförhållandena bli ungefär desamma som nu. Två stormakter få då en särskilt framskjuten ställning. Den ena heter svensk industri, och den andra heter — Ernst Wigforss. Ja, det står visserligen Pehrsson-Bramstorp på propositionen, och jag har heller ingen lust att neka för det namnet — i varje fall inte lika lätt som en del av hans egna partivänner.

Jag är naturligtvis medveten om att man kunnat förfara även på andra sätt än vad som föreslås i propositionen. Man kunde ha kommit överens om äganderättens, respektive nyttjanderättens värdering på sätt som skett till respektive fyrtio och sextio procent och sedan fördelat dessa skogar efter andra proportioner mellan äganderättsinnehavaren och nyttjanderättsinnehavaren. Jag fäster emellertid uppmärksamheten på att de två och en halv miljoner kronor, som tillföras statsverket genom den föreliggande preliminära uppgörelsen, icke äro avsedda att ingå i den allmänna budgeten och förbrukas, utan de tillföras domänverkets fond för inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark. Kronan får alltså vid lämplig tidpunkt och på lämpliga platser lika mycket skogsmark i stället för den rätt den nu avhänder sig för att få ordnade förhållanden till stånd beträffande dessa skogar. Utskottets talesman sade, att sådant inte förekommer i verkligheten. Jag har inte så noga i detalj kunnat följa dessa förhållanden, men jag påminner mig exempelvis, att brukskoncernen, någon tid innan Gustaf Tamm avträdde skogschefskapet i densamma, sålde rätt betydande komplex i Dalarna — jag minns inte, om det var i Horndal eller Stjärnsund — till domänverket. Jag tror att sådana möjligheter yppa

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

sig vid olika tillfällen, om man väljer den rätta tidpunkten och det lämpliga prisläget.

Utän att gilla varje mening i reservanternas motivering yrkar jag i likhet med dem, att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

I herr Stens yttrande instämde herrar *Sundberg, Boman* och *Axel Ivar Anderson*, friherre *Lagerfelt* samt herrar *Ekströmer, Björkman* och *Carlström*.

Herr Nilsson, Bror: Herr talman! Den omständighet, som föranlett mig att i en motion yrka avslag på den föreliggande kungl. propositionen angående avtal rörande gruvskogarna i riket, är främst, att jag icke i propositionen kunnat utläsa, hur det förhåller sig med bebyggelsen inom de områden, det här är fråga om. Det enda man kunnat utläsa är, att det finns 7,775 hektar skogsmark och 226 hektar inrösningsjord. Det visar ju hän på att det måste finnas bebyggelse inom dessa områden och även i grannskapet av skogarna. När man från det allmännas sida driver en så kraftig verksamhet för att komplettera ofullständiga jordbruk, att man till och med planerar en tvångslagstiftning på detta område, tycktes det mig vara skäligt, att riksdagen, innan den sanktionerade den föreslagna överenskommelsen, skaffade sig upplysning om de människors rättsförhållanden, som bo inom dessa områden.

Det förvånade mig mycket, att den föregående högt ärade talaren, som alltid brukar förfäktat egnahemsintressena här i kammaren, inte med ett ord berörde dessa förhållanden. Det måste i alla fall inom en areal av 9,000 hektar bo människor, och dessa människors förhållanden och öden kunna icke vara riksdagen likgiltiga, i alla händelser icke de ledamöter av riksdagen, som särskilt syssla med egnahemsfrågan.

Avsikten med mitt yrkande var således att försöka förskaffa riksdagen kännedom om vilka människor som bodde på dessa skogar och hur dessa människors rättsförhållanden skulle komma att te sig vid en uppgörelse.

Jag vill säga till friherre Beck-Friis, att jag ingalunda avsåg någon tvångsvis tillkommen överenskommelse. Det synes, som om friherre Beck-Friis utan vidare utgick från att gruvbolagen äga dessa jordområden. När det gäller en överenskommelse som denna, vilken innebär en betydande affärstransaktion, kan man väl från det allmännas sida komma med vissa önskemål, som kunna lösas, fränsett eljest i lag gällande bestämmelser. Om man anser det önskvärt att t. ex. jordbruken kompletteras inom eller i närheten av dessa områden, vore det väl inte ur vägen, att staten vid uppgörelsen med bolagen såge till, att dessa ur det allmännas synpunkt betydelsefulla intressen bleve tillgodosedda.

Friherre Beck-Friis har upplyst om att det bor ett mycket ringa antal människor på dessa områden och att jordbruken äro obetydliga. Jag godtager visst denna uppgift, fastän den kanske inte är riktigt officiell, men jag säger samtidigt, att därom visste jag ingenting, när jag läste den kungl. propositionen, och det var i första hand detta jag reagerade mot.

Utskottet har emellertid inte använt denna motivering för avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Jag har fått mitt avslagsyrkande godkänt, och jag kanske då borde vara nöjd, men jag har ändå, herr talman, tillåtit mig att avge en blank reservation för att därmed deklarerera, att jag icke är riktigt nöjd med utskottets motivering. Jag reagerar mot att lösningen av denna fråga skall åstadkommas av Kungl. Maj:t och riksdagen, således av statsmakterna. Vi ha en annan makt i samhället, som heter den lagskipande makten, och det synes mig, som om detta invecklade ärende bäst löstes genom en hänvändelse till denna lagskipande makt. Herr statsrådet medgav ju, att frågan om rätts-

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)
förhållandet var oklar, och jag tror att vi alla, både om vi studerat utskottsutlåtandet och den kungl. propositionen och om vi lyssnat till diskussionen, kunna vara överens därom att rättsförhållandet är i högsta grad oklart och att det återstår åtskilliga omständigheter att klarlägga i detta ärende. Vi böra således denna gång kunna vara tämligen överens om att avslå den kungl. propositionen. Om icke en överenskommelse kan ske på frivillighetens väg, vill jag ej vara med om att den lagstiftande makten lägger sig i en ekonomisk angelägenhet av denna art. Det kunde mycket lätt få sken av att våldet skulle gå före rätten, och därtill vill jag icke medverka. Jag hyser emellertid det allra största förtroende för landets lagskipande myndigheter, och kan inte en frivillig överenskommelse träffas, bör ärendet hänskjutas till den lagskipande makten i samhället.

Sedan jag nu deklarerat min ståndpunkt till utskottets motivering, ber jag att få tillkännagiva, att jag kommer att rösta för bifall till utskottets förslag och således för avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Eriksson, Carl Edmund: Herr talman! Jag begärde ordet, när statsrådet Bergquist omnämnde, att han tog för alldeles givet att gruvbolagen skulle avslå en framställning från statens sida om att vända på detta problem, så att staten bleve köpare och bolagen de som skulle avlösas från dessa gruvskogar.

Debatten här har svävat ur rätt så mycket, och jag tror att det kanske vore skäl att med några ord återföra den till vad det verkligen gäller. Faktum är, att dessa gruvskogar en gång ha varit statens odelade egendom. Faktum är också, att de på 1600- och 1700-talen överlätos till gruvbolagen med rätt att uttaga virke för att dessa därmed skulle kunna bedriva sin gruvhantering — på den tiden måste man använda eld för att kunna spränga malm ur berget. Sedan föreligger det faktum, att 1921 års riksdag har tummat på de ursprungliga bestämmelserna och gett bolagen större rätt än tidigare att utnyttja denna statens egendom.

I dag höra vi av statsrådet Bergquist, att olika tolkningar föreligga om vad som är statens rätt och vad som är gruvbolagens rätt. Det finns ingen som kan ge klart besked om detta. Här kan man således säga, att allting flyter.

Nu föreligger från Kungl. Maj:ts sida en proposition med förslag till ekonomisk uppgörelse mellan kronan å ena sidan och gruvbolagen å den andra. Då förefaller det mig uppenbart — och här skall jag vända mig till min bänkamrat herr Sten i Gävle — att riksdagen har skyldighet att pröva och granska denna ekonomiska uppgörelse. Vi ha icke kommit så långt ännu, att vi, bara därför att en regering framlägger förslag till en ekonomisk uppgörelse, säga ja och amen till den utan någon som helst prövning. Vi förbehålla oss allt fortfarande som fria riksdagsmän prövningsrätt, vad än regeringen förelägger oss.

När det gäller den uppgörelse, som är träffad mellan staten och gruvbolagen, skola vi komma ihåg vissa omständigheter som denna överenskommelse baserar sig på. Staten har utsett vissa delegerade och likaså gruvbolagen. De delegerade ha för sin del taxerat, uppskattat och omsatt i pengar de värden, som skulle komma på den ena och den andra parten. Det har konstaterats, att staten skulle få i runt tal 2.5 miljon kronor för att därmed förklara, att vi ha avlyftat oss all rättighet i fråga om dessa gruvskogar.

Den första tanke jag fick i utskottet var denna: hur skulle det vara, om man vände på sakförhållandet, så att staten erbjöd gruvbolagen de andra två

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

tredjedelarna och att avlyfta från gruvbolagen deras nyttjanderätt till gruvskogarna?

Här har sagts, att detta är en mycket fördelaktig uppgörelse för staten. Den saken kan verkligen diskuteras. Inom utskottet voro vi närmast av den uppfattningen, att möjligheter förelågo för bolagen, även med iakttagande av skogsvårdslagens föreskrifter, att uttaga virke till sådan mängd, att värdet därav skulle bli tillräckligt för att till fullo ersätta staten för att den avstod sin rätt. Sedan ha gruvbolagen kvar en egendom på i runt tal mellan nio och tio tusen hektar. Herrarna, som känna vad man taxerar hektar växande skog och även annan egendom i detta land till, kunna nog göra sig en föreställning om karaktären av denna ekonomiska uppgörelse.

Jag begärde, som sagt, ordet då statsrådet Bergquist yttrade sig och sade att det var en omöjlighet för bolagen att godta en överenskommelse; han trodde för sin del att det var omöjligt. Vad säger oss detta? Staten och gruvbolagen ha ju värderat och försökt omsätta i pengar vad varje part skulle ha i händelse av en uppgörelse. Om gruvbolagen icke godkänna denna uppgörelsens ekonomiska underlag, måste några dolda värden finnas, som icke ha kommit fram. Utöver vad som upptagits, måste det finnas ett övertvärde, som icke blivit taxerat. Statsrådet Bergquist nämnde inte någonting alls om var detta övertvärde kunde finnas, som skulle göra, att bolagen säga nej till en överenskommelse, därest staten skulle erbjuda sig att avlösa dem från de skogsarealer, som tidigare varit i statens hand.

Friherre Beck-Friis gjorde sig mödan att i en hemsk och skrämmande bild tala om expropriationsförfarandet. Jag tycker att friherre Beck-Friis och vi andra, om vi blicka ut över världen och även över vårt eget land, icke skulle behöva bli så rädda för expropriationsförfarandet. För varje dag pågår ju i mer eller mindre hastigt tempo en överföring från enskilda till statens hand då nöden och behovet så kräva. Jag tycker, friherre Beck-Friis, att detta uttryck inte längre borde skrämma så särskilt mycket.

I detta fall har utskottet dock inte pekat härpå, utan talat om en frivillig avlösning med de högre värden, som helt nyligen åsatts. För gruvbolagen bör det ju vara tillräckligt, om staten inlöser deras andel och på så sätt återfår vad som en gång varit dess egendom.

Jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Dahlström*.

Herr Anderberg: Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma i herr Carl Erikssons anförande, då jag är på samma linje som han, men det är också ett par andra synpunkter som jag ville anföras.

Jag begärde närmast ordet med anledning av herr Stens yttrande. Det förvånar mig, att en medlem av den svenska riksdagen kan föra ett sådant språk, att vi inte i riksdagen skulle ha rätt att självständigt bedöma de frågor, som av regeringen överlämnas i form av propositioner. Det intryck jag fick av herr Stens anförande var, att riksdagen borde säga ja och amen till de propositioner som komma från regeringen. Men ännu ha vi rätt att ge vår mening till känna, och det är vad jordbruksutskottet i detta fall har gjort. Man har sakligt sökt komma fram till en lösning av detta besvärliga problem, och då har man stannat för avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Och det har skett efter moget övertvägande.

Det togs ju som exempel, hur man inom fackförbunden skulle reagera, om besluten ginge mot förbundsstyrelsen. Men sådant är just vad som förekommer på förbundskongresserna. Representanterna där kunna lika litet som riksda-

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)
gens ledamöter vara bundna att godtaga samtliga förslag, som komma från ledningens, respektive regeringens sida.

Likartade frågor som den vi här behandla ha tidigare varit före på riksdagens bord. Redan vid 1919 års urtima riksdag förelåg den gamla frågan om skatteköp. Det var finansminister Thorsson som då framlade en proposition, nr 14, med förslag att 1811 års kungörelse om skatteköp skulle upphöra att gälla. Anledningen var närmast Nävekvärns bruks aktiebolags anhängiggjorda och fullföljda ansökning att få skatteköpa ett 30-tal hemman på Tuna bergslags allmänning i Södermanlands län. Förhållandena där voro tämligen likartade med vad som gäller för de här ifrågavarande gruvskogarna. Bolaget hade haft brukningsrätten till dem under en lång följd av år, och nu ville man inlösa torpen. Bolagets första bud år 1909 hade gällt rekognitionsavgifterna och slutade på en summa av mellan 500 och 600 kronor. Detta godtog icke av kammarkollegium, varför bolaget uttog stämning. Målet gick ända till högsta domstolen, men innan utslag hunnit falla år 1917, framlades ett nytt bud efter verkställd värdering. Nu var summan en helt annan, och slutade på 584,891 kronor. Regeringen framlade då en proposition härom till 1917 års riksdag, men kamrarna fattade olika beslut. Frågan förföll alltså, och det blev ny värdering. I mars 1919 värderades denna allmänning, genom länsstyrelsen i Södermanlands län, till 1,589,304 kronor. Domänstyrelsen avgav yttrande i ärendet i maj samma år och kom till ett värde av 1,831,067 kronor. Kungl. Maj:t framlade frågan i den nämnda propositionen nr 14 till 1919 års urtima riksdag. Här föreslogs dock, att bolaget skulle få ersättning för de kostnader, som varit förenade med ansökningen och dess fullföljande.

Vid behandlingen i första kammaren berörde finansminister Thorsson även den lagtekniska frågan. Liksom i dag framfördes nämligen den synpunkten, att vi icke hade lov att bortse från hävdvunnen rätt. Thorsson yttrade bland annat: »Jag kan ej ingå i alla dessa rent lagtekniska spørsmål, som äro förknippade med detta ärende. Jag har emellertid så starkt på känn, att det instrument, som nu under långa tider använts för att ordna hithörande förhållanden, är alltför gammalmodigt för att längre kunna användas, och man måste skaffa sig ett instrument, som svarar mot nutiden, när man vill ordna förhållandet mellan kronan och jordinnehavarna.»

Jag kan icke vara med om att vråka bort kronans egendom, även om värderingen nu kanske leder till ett något bättre pris än vad jag nyss har givit exempel på. Saken förlorar ju inte på att den blir föremål för ett nytt övervägande. Det är icke heller nödvändigt att gruvägarna skola förvärva äganderätten, utan som utskottet säger kan det också vara staten, som övertager dessa skogsområden.

Under årens lopp ha stora delar av statens skogar övergått till bolagen, och det är också till stor del mycket därför man är tveksam, när det gäller att nu överlåta så stora arealer. Herr Sten sade här att det i jämförelse med landets samlade skogstillgångar endast är fråga om en ringa bråkdel. Vi anse dock att nära 10,000 hektar skogsmark icke utan vidare kunna avhändas staten på detta sätt.

Ett gammalt ordspråk säger att »bränt barn skyr elden», och vi ha just på detta område blivit brända många gånger. Det är därför vi äro så tveksamma, när det gäller att godtaga en sådan proposition som denna.

Det är av fullaste hjärta jag yrkar bifall till utskottets förslag. Jag finner att man, som utskottet här skriver, icke har bundit sig på något sätt. Man har i fortsättningen samma möjligheter som hittills att bevaka statens rätt. Utskottet säger bland annat: »Utskottet vill därför föreslå, att ytterligare utredning i ämnet kommer till stånd, varvid utskottet förutsätter bland annat, att

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

förhandlingar upptagas med bolagen rörande statens övertagande av bolagens nyttjanderätt till avkastningen av skogarna.» Det sades från statsrådets sida, att det icke fanns några möjligheter att komma längre genom förhandlingar med bolagen än som nu är fallet. Man får emellertid försöka komma fram på nya vägar.

Jag vill, herr talman, hemställa om bifall till jordbruksutskottets utlåtande, d. v. s. om avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herr **Sten**: Herr talman! Beträffande den anmärkning, som riktades mot mig av herr Bror Nilsson, kan jag nämna att när jag ögnade igenom denna proposition efter det den framlagts, fäste jag mig just vid att ingenting säges om de jordbruk, som eventuellt kunde finnas på dessa skogar. Men när sedan en motion framlades av den ärade talaren själv, så att utskottet fann anledning att undersöka saken, och resultatet därav även redovisats här i debatten, innan jag hade ordet, fanns det ingen anledning för mig att ingå på den saken.

Jag vill i övrigt säga, att så länge detta svävande tillstånd råder med avseende på dessa skogar, kan det icke vara möjligt att i detta sammanhang tillgodose några egnahemsintressen. Förutsättningen för att dessa marker skola kunna utnyttjas, i den mån de erbjuda några möjligheter i den vägen, måste ju vara, att de komma i någons hand, så att de sedan kunna upplåtas för olika ändamål. Av handlingarna har det framgått, att t. ex. vissa av industriarbetarnas egnahemsintressen i närheten av dessa gruvsamhällen äro knutna till om man kan uppnå en överenskommelse, sådan som den nu föreliggande.

I motioner från den ärade talarens håll har man i detta sammanhang också varit inne på spørsmålet om skogstilldelning till eventuella ofullständiga jordbruk i närheten. I det avseendet ansåg jag dock för min del, att departementschefens underskrift på propositionen var en fullgiltig borgen för att den saken icke gärna kunde ha förbisetts, ty jordbruksministern är ju den främste talesmannen just för att de ofullständiga jordbruken skola kompletteras även i detta avseende.

Ja, vad skall man sedan säga med anledning av de anföranden, som herrar Carl Edmund Eriksson och Anderberg ha hållit, i den mån de riktat sig mot mig? Jag förmodar att dessa mina värderade riksdagskamrater vid närmare eftertanke måste finna, att om det är riktigt som de säga — och så är det naturligtvis — att riksdagens utskott och den enskilde riksdagsmannen ha både rätt och frihet att pröva de förslag, som läggas på riksdagens bord från Kungl. Maj:ts sida, så måste det vara en lika obestridlig frihet och rätt för den enskilde riksdagsmannen att i en sakfråga komma på en annan linje än majoriteten i ett utskott. Det kan därför icke finnas någon anledning att av ett sådant skäl ta i så hårt som de här gjorde gent emot mig. Jag förmodar, att de icke kunna bestrida min rätt i detta avseende. När man får ett utskottsutlåtande i sina händer och hänvisas att söka ta ställning till det kan det inte hjälpas, om det någon gång inträffar att man kommer på en annan linje än de värderade kamrater, som ha sina namn under utskottets betänkande, även om de råka vara ens meningsfränder. Det framgår av vad jag redan sagt och även av vad jag yttrade i mitt förra anförande, att jag icke hyser någon annan uppfattning än de beträffande riksdagens prövningsrätt. Jag underströk uttryckligen, att man hade anledning att vara tacksam över den kritiska granskning, som jordbruksutskottet i detta fall hade underkastat propositionen.

Men jag tillät mig fästa uppmärksamheten därpå, att detta icke var något

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)
 sådant ärende, där riksdagen så att säga är »på sin mammas gata». Det är icke fråga om att stifta en lag eller att pålägga någon skatt, utan vad som föreligger är en preliminär uppgörelse av ekonomisk natur. Det var av den anledningen jag tog mig friheten att dra paralleller med andra sådana fall både inom och utom riksdagen, exempelvis när vi ta ställning till handelsöverenskommelser med främmande länder. Då lita vi på våra förhandlare och på Kungl. Maj:ts regering. Jag drog också en parallell med det betraktelsesätt, som gör sig gällande på de områden, där vi eljest äro sysselsatta eller ha någon erfarenhet. Jag kan icke komma till något annat resultat än att bägge dessa paralleller hålla.

Jag avvaktar alltså med största sinneslugn det resultat, som de nästföregående talarna kunna komma till, när de granska vad jag i verkligheten har yttrat i denna fråga. Jag tror att de då icke skola komma till den uppfattningen, att det är någonting som skiljer oss åt med avseende på utskottens plikt och den enskilde riksdagsmannens rätt att granska ärendena. Att vi sedan ha kommit till olika resultat, är ju en sak som icke kan hjälpas.

Herr Linder: Herr talman! Det är alldeles riktigt, som statsrådet Bergquist sade, att frågan om dessa skogar är mycket svår. Han erkände också, att den var mycket oklar.

Frågan om de s. k. rekognitionsskogarna avgjordes praktiskt taget av högsta domstolen år 1897. Då var det, om jag icke misstar mig, 12 eller 13 fall, där kronan förlorade, om jag så får uttrycka mig. Avgörandet fälldes med 4 röster mot 3. Det var alltså mycket tveksamt, och det är inte alls säkert, att man numera skulle döma på samma sätt som då blev fallet. Saken var emellertid klar: kronan förlorade i tvisten om rekognitionsskogarna. Efter dessa domar har sedan kommit den 20-åriga hävden, och så lång tid har numera förflutit. Så vitt jag kan förstå — och det finns även prejudikat på den saken — är därför kronans rätt till rekognitionsskogarna försutten.

Här gäller det nu icke direkt rekognitionsskogarna, utan gruvskogarna, men att döma av redogörelsen i den kungl. propositionen liksom av vad statsrådet Bergquist anförde, är utvecklingen förvillande lik den, som ägt rum beträffande rekognitionsskogarna. En sak är emellertid säker: på den tiden, jag var ung riksdagsman, gingo vågorna mycket höga angående rekognitionsskogarna. Man talade då om kronans stora jorddonationer till industrien o. s. v., och man ansåg, att det icke hade gått riktigt rätt till. Man lovade sig emellertid, att, om man också hade förlorat, när det gällde rekognitionsskogarna, så skulle det aldrig mera gå på samma sätt i fråga om andra kronans tillhörigheter.

Nu är icke frågan om gruvskogarna avgjord. Det har sagts, att riksdagen kom till ett bestämt resultat år 1823, nämligen att så länge ännu gruvorna bearbetades, skulle också gruvskogarna höra till dessa. Det må ju vara, att detta blivit fallet, men jag vill påpeka, att det nu är länge sedan 1823. Det är inte så säkert, att vi i dag fullt ut gilla denna statshushållning, som gällde på den tiden. Under alla omständigheter veta vi, att gruvdriften icke sker på samma sätt nu som förr i tiden. Numera har gruvdriften, såsom det sagts här, övergått till att utnyttja elektrisk kraft. Då har man velat hävda, att det skulle ske en evalvering av bolagens rätt, antingen så att dessa skulle få köpa skogarna, som alltså skulle övergå med äganderätt, eller möjligen på något annat sätt. Dock tror jag för min del icke, det är riktigt, som här har sagts, att utskottet pekat på en expropriation.

Men jag vill påminna om, att intet bolag eller någon annan i detta land har ens tillnärmelsevis en sådan makt som staten. Om staten själv, såsom

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

statsrådet Bergquist sade, vill låta den gamla ordningen bestå och helt enkelt nöja sig med att alltjämt vara ägare, så har den råd till detta mer än någon annan i detta land. Staten kan vänta och se vad som blir av dessa skogar. Den har ingen anledning att beröva dem, som nu ha den rätten, att få bruka dem, så länge gruvdriften fortgår. Ingalunda, men staten är icke tvungen att avhända sig dessa skogar. Det finns ett skrämmande exempel härvidlag, nämligen just beträffande Tuna bergslags allmänning. Själva kammarkollegium hade där förlikningsvis varit med om att bjuda mellan 500- å 600 tusen kronor åt staten, men vid en noggrann värdering icke så många år senare visade det sig ju att värdet på samma skogar upptogs till 1,800,000 kronor.

Man skall vara försiktig med att avhända sig kronans rättigheter. Kronan har sannerligen icke varit alltför mån om sin egendom förr i världen, och många ha inhöstat vinster därpå. Nu tycker jag att det, som finns kvar, borde kunna få lov att stanna i kronans hand, tills tiderna bli annorlunda, och vi få se, hur utvecklingen kan komma att gestalta sig. Då må ju kronan eventuellt kunna avyttra henne tillhörig egendom.

Nu har emellertid utskottet föreslagit skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte låta företaga utredning rörande möjligheterna att i kronans hand återföra vederbörande nyttjanderättshavares rätt till ifrågavarande skogar. När utskottet således har ställt sig tveksamt i denna svåra fråga, anser jag för min del, att riksdagen bör följa utskottet. Varför skall riksdagen vara djärvare än utskottet? Riksdagen har ju icke kunnat sätta sig in i saken på samma sätt som utskottet. Här äro skilda meningar, eftersom frågan är oklar och svår. Men utskottet har haft riksdagens förtroende att pröva denna sak, och när det då ställer sig tveksamt, anser jag att man skall följa utskottet.

I detta anförande instämde herr *Ljungdahl*.

Herr **Sten**: Man får det intrycket av det sista anförandet, att här står ett juridiskt-dogmatiskt betraktelsesätt emot ett ekonomiskt-realistiskt. Den ärade talaren säger, att staten har råd att vänta, och det är ju sant. Men om detta nej till den preliminära uppgörelsen kommer att innebära, att det här skall förflyta på nytt 11 år, varunder dessa skogar vanvårdas och icke kunna utnyttjas rationellt, varken i det ena eller andra avseendet, då måste det vara klart, att de, som stälpa den preliminära uppgörelsen, också måste taga konsekvenserna av att man nu inte begagnar detta tillfälle att komma till ett slutligt resultat, när det gäller denna »sista reliket från ett äldre statshushållningssystem», som det står i den kungl. propositionen, och då vi här ha regeringens ord på, att det icke är möjligt att komma längre än man drivit saken i de förhandlingar, som ha föregått denna preliminära överenskommelse.

Friherre **Beck-Friis**: Det har här från flera håll sagts, att det inte alls är fråga om något expropriationsförfarande, och att man inte skall lägga någonting i utskottets utlåtande, som inte står där. Vi ha åtminstone inom jordbruksutskottets andra avdelning, när saken behandlades där, varit fullt på det klara med, att man här syftade till en expropriation. I det första utkastet till yttrande över propositionen stod i motiveringen bl. a.: »— — synes en dylik lösning emellertid icke utan nyttjanderättshavarnas medgivande bliva möjlig annat än genom någon form av expropriationsförfarande». Och i själva hemställan stod: »genom expropriationsförfarande eller på annat sätt». Vid den första justeringen av förslaget till yttrande ströks ordet expropriation i klämman, men det sades uttryckligen ifrån, att det skulle stå kvar i motiveringen.

Ang. avtal rörande gruvsfogarna i riket. (Forts.)

I den andra justeringen ströks det även i motiveringen. Nu är alltså det farliga ordet borta på bägge ställena, men det finnes enligt min mening kvar där latent i alla fall! Det är emellertid värdefullt nog, att det i riksdagens protokoll blir fastslaget, att avsikten inte är att lösa frågan genom något slags expropriationsförfarande.

Herr **Näslund**: Herr talman! Jag begärde ordet för att giva ett svar på herr Stens yttrande, som ju utmynnade i att riksdagen icke borde följa utskottet och avslå den föreliggande propositionen med hänsyn till den försummade skogsvård, som i fortsättningen måhända skulle komma att äga rum på dessa skogar. Därpå vill jag bara svara att utskottsmajoriteten förutsätter, att alla de svårigheter, som till dags dato ha förelegat att kunna bedriva en ändamålsenlig och rationell skogsskötsel skola kunna avklaras på det ena eller andra sättet. Det vore väl orimligt att tänka sig, att staten skulle besitta ett skogskomplex på 10,000 hektar med viss nyttjanderätt upplåten åt andra — gruvbolagen i detta fall — och det skulle föranleda, att dessa skogar skulle även i fortsättningen inte kunna skötas på ett rationellt sätt från skogsvårdssynpunkt.

Det är en fullkomligt orimlig tankegång, som herr Sten är inne på. Jag vill nedlägga en bestämd gensaga mot det tänkesättet, att utskottsmajoriteten skulle ha lämnat vägen öppen för en fortsatt otillfredsställande skogsskötsel. Jag sade i mitt första anförande, att jag tror tvärtom, att sedan en del mindre tillfredsställande och oklara förhållanden blivit juridiskt uppklarade, skall det vara möjligt att sköta dessa skogar på ett bättre sätt.

Friherre Beck-Friis talade om vad som stått i ett tidigare förslagstryck. Ja, friherre Beck-Friis, men det är väl det föreliggande utskottsutlåtandet, som vi diskutera, och inte de utkast, som hamnat i papperskorgen. Jag tycker, att skall man behöva falla tillbaka på vad som ligger i papperskorgen, då söker man alltför svaga stöd för sin uppfattning.

Herr talman! Jag vidhåller mitt tidigare yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Gabrielsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Friherre Beck-Friis begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 51, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Gabrielsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propo-

Ang. avtal rörande gruvskogarna i riket. (Forts.)

sitionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wisstrand* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 95;

Nej — 38.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 53, angående kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till upplysningsverksamhet rörande forsknings- och försöksarbetet på jordbrukets område, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av tandläkarinstitutet m. m. *Ang. omorganisation av tandläkarinstitutet m. m.*

I detta utlåtande hade utskottet, med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 214 framlagda förslag, hemställt, att riksdagen måtte

1. godkänna i utlåtandet införd personalförteckning för tandläkarinstitutet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;
2. godkänna i utlåtandet införd avlöningsstat för tandläkarinstitutet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;
3. till Tandläkarinstitutet: Avlöningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 253,500 kronor;
4. till Tandläkarinstitutet: Omkostnader för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 160,000 kronor;
5. till Tandläkarinstitutet: Utrustning för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 300,000 kronor;
6. till Om- och tillbyggnad av tandläkarinstitutets lokaler m. m. för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten under statens allmänna fastighetsfond anvisa ett investeringsanslag av 755,000 kronor.

Herr *Ohlin*: Med anledning av ett uttalande, som departementschefen gör rörande det framtida behovet av tandläkarutbildning, skall jag endast be att få framföra en reflexion. Herr statsrådet säger: »Erfarenheten torde få utvisa, om tandläkarinstitutet efter genomförd utvidgning kommer att kunna i tillräcklig grad tillgodose landets behov av tandläkare.» Det är den föreslagna ökningen av platserna från 90 till 120 om året, som där beröres.

Enligt min mening är det alldeles uppenbart, att denna utvidgning icke kommer att kunna tillfredsställa behovet av tandläkare i Sverige. När man studerar den statistik, som föreligger, så finner man, att det skulle gå åt bortåt 12, 13 år innan det behov, som här direkt framräknas, blir fyllt, och detta trots att man då inte räknar med någon som helst ökning av behovet av tandläkare av andra skäl än genom folktandvårdens och militärtandvårdens utbyggande.

Ang. omorganisation av tandläkarinstitutet m. m. (Forts.)

Det antal tandläkare, som man kommer till på det sättet, beräknar institutets lärarråd skulle räcka till tandvård för mindre än 2¹/₂ miljoner människor eller icke så mycket mer än en tredjedel av folkmängden vid den tidpunkten. Det förefaller mig därför, herr talman, alldeles uppenbart, att den här nu föreslagna utvidgningen icke komme att vara tillräcklig. Jag har haft anledning att studera denna frågas behandling vid några tidigare tillfällen under de senaste årtiondena och har funnit, att varje gång, då frågan om behovet av tandläkare behandlats och prognoser uppgjorts över hur många tandläkare, som komme att behövas om ett visst antal år, så har man uppskattat detta behov alltför lågt. Den successiva utvidgningen vid tandläkarinstitutet, som har ägt rum, har icke kunnat på något sätt avhjälpa den brist på tandläkare, som vi ha haft här i landet genom flera årtionden. Enligt min mening föreligger nu ännu en gång en på samma sätt gjord felbedömning av det antal utbildade tandläkare, som behöves för att i vårt land en någorlunda tillfredsställande tandvård skall kunna åstadkommas. Jag erinrar t. ex. om en sådan omständighet som att med en stigande levnadsstandard i Sverige ett ökat antal människor kommer att ha råd att vårda sina tänder, vilket de tyvärr hittills i många fall icke haft möjlighet till.

Med hänvisning till dessa synpunkter har jag endast velat framhålla såsom min mening, att de åtgärder, som nu vidtagas, icke kunna innebära mer än *en del* av en lösning av det föreliggande mycket viktiga problemet. När nu herr statsrådet för närvarande icke är villig att överväga skapandet av en ny odontologisk institution vid universitetet i Lund — och det kan ju kanske finnas vissa skäl att här ännu iakttaga en viss återhållsamhet — så vill jag framhålla, att det finnes en annan utväg, som visserligen icke kan beträdas just nu under kriget men väl sedermera, nämligen att man i större utsträckning tillåter svenska medborgare att bedriva studier vid framstående utländska institut för utbildning av tandläkare och sedan låter dem undergå en kortare kompletteringskurs vid ett svenskt institut, t. ex. en ettårig kompletterande utbildning. Ingen kan ju hävda, att det inte finns ett dussintal utländska institut, vilkas kvalitet obestriddligen står på samma höga nivå eller minst samma nivå som det svenska institutets. Följaktligen kunna ej hänsyn till tandvårdens kvalitet vara något skäl emot en sådan linje.

Även ett annat skäl talar för en dylik lösning, nämligen att det är troligt, att under ett eller annat årtionde framåt behovet av tandläkare kommer att växa mycket snabbt. Det är då lämpligt att utbilda många tandläkare under denna period, men det är inte alldeles säkert, att man i Sverige permanent kommer att behöva två olika odontologiska institutioner. Det kan då vara lämpligt, att under denna övergångsperiod på ett eller annat årtionde använda den möjlighet till utbildning av ett tillräckligt antal tandläkare, som ligger i att svenskar få lov att skaffa sig erforderlig kompetens i huvudsak genom studier i utlandet.

Herr talman! Denna fråga föreligger ju ej här till närmare behandling, men med hänsyn till att statsrådet liksom skjutit det hela ifrån sig och sagt: »Nu få vi se, om kanske det här blir tillräckligt», har jag velat understryka, att ett studium av denna frågas utveckling under de sista 25 åren motiverar slutsatsen *redan nu*, att detta icke blir tillräckligt. Det är därför angeläget, att regeringen ägnar all uppmärksamhet åt att snarast möjligt de kompletterande åtgärder vidtagas, varigenom för tandvården bättre förutsättningar skapas med avseende på tillgången på utbildad personal.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 147, i anledning av väckta motioner angående åtgärder för främjande av medicinsk forskning m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 148, i anledning av väckta motioner angående anslag till inspelning av en undervisnings- och upplysningsfilm i medborgarkunskap.

Om inspelning av en upplysningsfilm i medborgarkunskap.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr J. Sandén (I: 163) och den andra inom andra kammaren av herr E. Håstad (II: 241), hade hemställts, att riksdagen måtte för budgetåret 1943/44 såsom ett extra anslag under åttonde huvudtiteln anvisa 75,000 kronor för inspelning av en undervisnings- och upplysningsfilm i medborgarkunskap i enlighet med i motionen angiven plan.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 163 och II: 241 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Sandén: Herr talman! Utan att ställa något yrkande, som skiljer sig från utskottets hemställan, önskar jag vid detta tillfälle endast uttala förhoppningen, att ecklesiastikministern till nästa riksdag framlägger proposition i här berörda ämne. Den remissbehandling, som utskottet talar om i sitt utlåtande, har ju verkställts i förskott. Den utfördes i fjol, då skolöverstyrelsen tillfrågades och i sitt yttrande över motionen om en riksdagsfilm framhöll, att en film av detta slag skulle ha stort värde och medföra avsevärda lättnader i undervisningen. Något annat besked än det, som gavs i fjol, lär överstyrelsen inte komma att giva på remissen från departementet. Folkbildningsorganisationerna äro livligt intresserade av filmens tillkomst. Informationsstyrelsen och folkberedskapens råd, som ha åtsports, ha också tillstyrkt filmens upptagande och framhållit önskvärdheten av dess tillkomst. Jag vill tillägga, att en film om riksdagen och dess arbete enligt min och många andras uppfattning skulle vara till stor nytta, då man skall informera väljarkåren om riksdagens arbete, och dessutom vara till stor nytta genom att man med filmens hjälp kunde motverka den ytliga uppfattning, som frodas i stora kretsar rörande riksdagen och riksdagsmännens arbete.

I fråga om kostnaderna, vilka naturligtvis spela en betydande roll, vill jag påpeka, att då staten under dessa sista år kunnat offra flera hundratusental kronor på upptagande av omkring 50 eller 60 militärfilmer, synes det mig inte obilligt, att staten lägger ner knappa hundra tusen kronor på en upplysningsfilm, som belyser den viktigaste institutionen i svenskt samhällsliv, nämligen den svenska riksdagen och dess arbete.

Jag har, herr talman, som saken nu ligger till, intet yrkande att framställa. Jag nöjer mig som sagt med att här uttala förhoppningen, att statsrådet skall finna skäligen att redan till nästa års riksdag framlägga proposition i ämnet.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statliga åtgärder för tryggande av vedproduktionen m. m.

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 192, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsären-

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

den för den 2 april 1943, föreslagit riksdagen att dels godkänna, att Kungl. Maj:t vidtog erforderliga åtgärder för tryggande av vedförsörjningen i huvudsaklig överensstämmelse med av föredragande statsrådet i nämnda statsrådsprotokoll angivna riktlinjer, dels ock för budgetåret 1943/44 till Omkostnader i samband med inköp och inlösen av ved, m. m. under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3,000,000 kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna, att Kungl. Maj:t vidtog erforderliga åtgärder för tryggande av vedförsörjningen i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet förut i utlåtandet angivna riktlinjer;

b) för budgetåret 1943/44 till Omkostnader i samband med inköp och inlösen av ved, m. m. å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3,000,000 kronor.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Bränslekommissionen har ifrågasatt vissa modifikationer i gällande regler för statsgaranti och för rätten till avverkningsförskott enligt kungörelsen den 22 maj 1942 med vissa bestämmelser till främjande av vedproduktionen. I sådant avseende har kommissionen föreslagit, att tidpunkten för avlämnandet av veden i stället för, såsom i kungörelsen stadgades, tiden för överlåtelsen av veden skulle vara avgörande för statsgarantiens giltighet. Föredragande statsrådet har på anförda skäl icke funnit det påkallat att garantiutfästelsen gäves en sådan innebörd, men ansett att författningsbestämmelserna — för att någon oklarhet icke skulle råda i förevarande avseende — borde så utformas, att av dem tydligt framginge, att statsgarantien upphörde i och med att försäljningsavtal träffats. Utskottet anser sig böra framhålla, att i vissa fall sådana förhållanden kunna föreligga för den enskilde skogsägaren att ett strikt tillämpande av den av föredragande statsrådet förordade bestämmelsen måste framstå såsom mindre tillfredsställande. Utskottet syftar härvid exempelvis på att vederbörande skogsägare fullgjort den avverkning som enligt ingånget försäljningsavtal ålegat honom men avtalet på grund av väderleksförhållanden, transportsvårigheter eller dylikt icke kunnat fullföljas genom framforsling av den ifrågakommande vedmängden till leveransplatsen. Åt Kungl. Maj:t torde därför enligt utskottets mening böra inrymmas befogenhet att, efter prövning i varje särskilt fall och för så vitt ömmande omständigheter föreligga, medgiva utsträckning av statsgarantiens giltighetstid.

Föredragande statsrådet har i enlighet med förslag av bränslekommissionen förordat en sådan uppmjukning av gällande bestämmelser om skogsodlingsbidrag vid kalavverkning, att dylikt bidrag skulle kunna utgå, oavsett det avverkade virkets avsättningsvärde. En förutsättning för ifrågasvarande lättnad i möjligheterna att erhålla skogsodlingsbidrag borde dock vara att kalavverknigen utfördes i syfte att fullgöra fastigheten åliggande produktionsplikt. Utskottet, som icke velat motsätta sig bifall till ifrågasvarande förslag, vill emellertid framhålla angelägenheten av att nämnda lättnad i gällande bestämmelser tillämpas restriktivt, så att bidraget företrädesvis kommer sådana skogsägare, för vilka behov av dylik hjälp föreligger, till godo.»

Reservationer hade anmälts av, utom annan,

1) herrar *Johan Bernhard Johansson, Heidning, Björkman, Ekströmer, Persson* i Skabersjö, *Hansson* i Rubbestad, *Andersson* i Södergård och *Barnekow*,

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

vilka ansett, att det förra av de båda nyss återgivna styckena bort hava följande lydelse:

»Bränslekommissionen har — — — till leveransplatsen. Åt Kungl. Maj:t torde därför enligt utskottets mening böra inrymmas befogenhet att, efter prövning i varje särskilt fall, medgiva utsträckning av statsgarantiens giltighetstid.»

2) herrar *Johan Bernhard Johansson, Heiding, Björkman, Ekströmer, Persson* i Skabersjö och *Hansson* i Rubbestad, vilka ansett, att det senare av berörda styckena bort hava följande lydelse:

»Föredragande statsrådet — — — åliggande produktionsplikt. Utskottet har icke velat motsätta sig bifall till ifrågakavande förslag.»

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Vid behandlingen av detta ärende har utskottet i stort sett följt den framlagda propositionen, och jag har all anledning att uttrycka min tacksamhet för detta. Emellertid är det på ett par tre punkter, som utskottet ifrågasatt vissa små ändringar. Det gäller först frågan om statsgarantiens giltighet, nämligen att tidpunkten för avlämnandet av veden i stället för, såsom var föreslaget, tiden för överlåtelsen av veden härvid skulle vara avgörande. Det kan ju tyckas föreligga skäl för en skogsägare, som har svårt att köra ut sin ved och därigenom fått leveransen fördröjd, så att han vid vissa tillfällen kan löpa risk att inte få avtalet fullgjort, borde ha rättighet att intill dess han har kunnat få fram sin ved åtnjuta garanti. Vad som för mig var avgörande, när jag inte ville biträda kommissionens förslag, var, att man nog måste söka få fram något befordrande moment för att leveranserna skulle fullgöras i rätt tid. Detta gäller såväl nu under rådande knapphet på ved som kanske framför allt när det blir fråga om avvecklingen. Man kan till och med tänka sig, att vid en tidpunkt, då en köpare gärna skulle se, att avtalet inte hade blivit ingånget, han kan nå samförstånd med en säljare om att avtalet annulleras, därför att det ju inte gör säljaren så mycket, ty han har i alla fall statsgarantien att falla tillbaka på. Man kan tänka sig, att åtskilliga uppgörelser av det ena eller andra slaget kunna ifrågakomma. Det var inför dessa möjligheter, som jag för min del ansåg, att det var bäst att ha det som det nu är, d. v. s. att tidpunkten för avslutet skall vara avgörande för statsgarantien, och det föreslogs därför i propositionen endast den ändringen, att man skulle klart och tydligt säga ut, att det är tidpunkten för avtalet och icke avlämnandet, som är avgörande för statsgarantien.

Det spelar kanske inte så stor roll att gå till den utvidgning, som kommissionens av utskottet tillstyrkta förslag innebär, men jag vill framhålla, att så fort man ger sig in på sådana behovsprövningar, som av utskottet förordas, löper man lätt risk att drunkna i alla möjliga framställningar. En sak är säker: det kommer att förorsaka det allmänna större risker, och det vållar säkerligen rätt lång tidsutdräkt vid avvecklingen, varför jag för min del helst skulle ha sett, att man hade följt propositionens linje. Emellertid vill jag här giva uttryck för att jag för min del inte fäster så särskilt stort avseende vid vilkendera linjen man följer, antingen den ena eller den andra reservationens linje eller propositionens linje, ehuru väl jag vill markera, att jag anser, att det hade varit fördelaktigare, om man följt propositionens linje.

Det andra särskilda uttalandet gäller, att man skulle kunna komma fram till att sådana bestämmelser om meddelande av statsgaranti utfärdas, att en vedproducent tillförsäkras rätt till statsinlösen av den vedkvantitet, som han blivit ålagd att avverka och för vilken han inte kunnat vinna avsättning, oavsett om garantianmälan blivit avlämnad eller icke. Mot det uttalande, som utskottet

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

här har gjort, har jag intet att erinra, så mycket mindre, som det är i fullt samförstånd med mig detta uttalande har tillkommit. Man lägger ju där i Kungl. Maj:ts hand att utfärda vissa bestämmelser, som kunna vara något lämpligare än vad de nuvarande äro.

Vad däremot beträffar den tredje ändringen, som det talas om på sid. 25 i utskottsutlåtandet och som gäller möjligheterna att komma fram till kalavverkning med stöd av skogsodlingsbidrag, vill jag säga, att den gör mig verkligt bekymrad. Statsutskottet har vid behandlingen av den av mig förordade uppmjukningen av gällande bestämmelser om skogsodlingsbidrag vid kalavverkning gjort ett uttalande, som enligt mitt förmenande kan komma att avsevärt förminska värdet av den föreslagna ändringen. Utskottet framhåller nämligen, att den föreslagna lättningen i gällande bestämmelser, varmed åsyftas att skogsägaren skall få skogsodlingsbidrag oavsett det avverkade virkets värde, bör tillämpas restriktivt, så att bidraget företrädesvis kommer sådana skogsägare, för vilka behov av dylik hjälp föreligger, till godo. Det vill förefalla som om utskottet härmed velat säga, att skogsägarens ekonomiska ställning skall vara avgörande för frågan om skogsodlingsbidrag skall utgå eller ej.

Mitt ställningstagande på denna punkt har självfallet i första hand bestämts med hänsyn till vedbehovet. För att utan allt för långt gående ingripanden få till stånd största möjliga vedproduktion har det ansetts angeläget, att de skogsägare, vilkas s. k. skräpskogar kunna lämna något mera väsentligt bidrag till bränsleförsörjningen, skola kunna påräkna skogsodlingsbidrag utan hänsyn till värdet av det avverkade virket. Skogsodlingsbidraget skall med andra ord i dessa fall stimulera den enskilde skogsägaren att kalavverka. Därmed har man även avsett att tillgodose skogsvårdens behov och krav. Kalavverkning med åtföljande skogsodling utgör nämligen beträffande betydande arealer vanhävdad skogsmark det bästa och mest effektiva sättet att höja markens framtida avkastning. Skall tillämpningen av de föreslagna bidragsbestämmelserna göras restriktiv och grundas på mer eller mindre tillförlitliga uppskattningar av skogsägarens behov av bidrag, kommer emellertid följden med visshet att bli, att frivillig kalhuggning kommer att ske i betydligt mindre omfattning än som avsetts. Och det är så mycket allvarigare, som det just ur transportsynpunkt är mycket viktigt att komma åt sådana där särskilt dåliga skogar, s. k. skräpskogar. De kunna i hög grad bidraga till en ökad vedkvantitet, ty de ligga ofta så, att de äro ganska välbelägna ur transportsynpunkt.

Det är tänkbart att i stället med stöd av förfogandelagen föreskriva tvångsavverkning i den mån så befinnes nödvändigt med hänsyn till landets bränsleförsörjning. Detta skulle emellertid innebära ett frångående av hittills tillämpade principer om att så långt som möjligt bygga på frivilliga åtgärder från skogsägarnas sida. Ett åläggande enligt förfogandelagen att tvångsavverka innebär, såsom bränslekommissionen framhållit, mycket långt gående ingrepp i skogsägarens fria dispositionsrätt och bör enligt min mening ifrågakomma endast då åläggandet kan anses särskilt motiverat ur bränsleförsörjningssynpunkt och vederbörande skogsägare eftersätter sin produktionsplikt. Att tillgripa dylika ålägganden i de fall, då enbart ur skogsvårdssynpunkt kalavverkning kan anses önskvärd, synes mig i varje fall icke böra ifrågakomma, och gällande lagstiftning torde även lägga hinder i vägen härför. Jag vill därför ur såväl bränsleförsörjnings- som skogsvårdssynpunkt rekommendera kammaren att ansluta sig till den linje reservanternas i denna punkt föreslagit.

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

Herr **Heiding**: Herr talman! Jag har för min del intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, men det är motiveringen i utskottets utlåtande, som jag och de övriga reservanterna inte kunna vara med om. Jag är fullt ense med herr statsrådet i de synpunkter, som han uttalade beträffande leveransen av veden. Jag anser, att det är riktiga linjer, som uppdragits i propositionen. Bränslekommissionens mera stränga bestämmelser anser jag inte i det här fallet vara lämpliga. Nu har utskottet sagt: »Åt Kungl. Maj:t torde därför enligt utskottets mening böra inrymmas befogenhet att, efter prövning i varje särskilt fall» — och så komma de där orden: »för så vitt ömmande omständigheter föreligga, medgiva utsträckning av statsgarantiens giltighetstid». Det blir rätt svårt att pröva detta. Skall det prövas, vilka fall som äro ömmande och när det föreligger ömmande omständigheter?

Det kan vara rätt besvärligt många gånger för en skogsägare, då han har huggit den ved han har blivit ålagd att avverka, att köra ut veden ur skogen och leverera den på en bestämd plats. Såsom den senaste vintern kan det inträffa, att kärr och mossar inte frysa till utan äro ofarbara. Sådant kan göra det absolut omöjligt att leverera veden på bestämd tid. Jag anser således, att det är fullkomligt felaktigt, när utskottet här går in för att skärpa de bestämmelser, som äro föreslagna i den kungl. propositionen, och i all synnerhet när utskottet ifrågasätter prövning av vilka som skola vara berättigade att få giltighetstiden utsträckt. Man kan nästan säga, att denna prövning är omöjlig att verkställa. För så vitt ömmande omständigheter föreligga skall bidrag utgå. Jag förstår verkligen inte, om det skall betyda, att vederbörande person är konkursmässig eller inte har möjligheter att klara sig på något vis så att han måste ha denna hjälp.

När jag sedan kommer till den andra punkten, om avverkning av kalmarker, får jag säga, att utskottet även där har gått in för en märkvärdig linje, när det gäller skogsodlingsbidrag. Utskottet har sagt: »Utskottet, som icke velat motsätta sig bifall till ifrågavarande förslag, vill emellertid framhålla angelägenheten av att nämnda lättnad i gällande bestämmelser tillämpas restriktivt, så att bidraget företrädesvis kommer sådana skogsägare, för vilka behov av dylik hjälp föreligger, till godo.» Ja, det är också en prövning, som utskottet anser skulle införas. Det blir även här rätt svårt att pröva. Man har ju förut beträffande skogsodlingsbidrag till enskilda skogsägare haft sådana bestämmelser, att bidraget kunnat delas ut utan hänsyn till vederbörandes ekonomi.

Jag vill erinra om att sedan ett 20-tal år tillbaka har ett intensivt arbete pågått för att få all skogsmark i produktionsdugligt skick. Kalmarkerna och de glest bevuxna skogsmarkerna börja allt mer och mer försvinna. Omkring sekelskiftet voro kalmarker mycket vanliga. När man reste på en järnväg, kunde man mängen gång se det ena kala skiftet efter det andra. Men man kan säga, att genom att staten under de senare åren har uppoffrat så stora summor ha skogsmarkerna nu fått ett annat utseende. Även skogsägarnas uppoffringar och deras arbete och intresse för skogsskötseln har man att tacka för att förhållandet nu blivit ett annat. Det gemensamma arbetet för skogsskötselns befrämjande har således lett dithän, att skogarna ha ett annat utseende nu än förr. Visserligen kan man säga, att vi inte ha så grova skogar som förut, men jag anser, att de kunna vara lika värdefulla nu som tidigare, därigenom att man har tillväxtskogar, som lämna en bättre årlig avkastning. Det är lika värdefullt som att ha grovskogar, där det inte finnes någon undervegetation. När den grova skogen är tagen, blir det sedan inte på många år någonting att avverka. Därför är det bättre, om man kan få fram sådana skogar, som lämna årlig avkastning.

Jag vill också framhålla, att röjningar och gallringar av skogarna nu ske

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

mera planmässigt än vad förut var fallet. Under krisåren ha dessa gallringar varit alltför kraftiga på många håll, och mången skogsägare har ansett, att alltför mycket har blivit utstäplat. Jag tror dock, att i många fall har det varit nyttigt, att skogarna ha blivit genomgångna och omsedda. Om emellertid en skogsägare fått en mycket stor produktionsplikt sig ålagd, så att han genomgått hela sitt skogsområde, och sedan ytterligare blir ålagd att kalavverka ett område, borde skogsodlingsbidrag utgå till honom utan behovsprövning. Jag anser således, att det förslag, som herr statsrådet här har framlagt, är det enda riktiga. Då staten förut har varit intresserad att få kalavverkade områden skogsbärande, borde det föreligga ännu större intresse vid en tvångsavverkning. Kalavverkning bör emellertid inte förekomma annat än i sådana fall, då marken är av den beskaffenhet, att nyplantering är den enda utvägen för att få ett tillfredsställande bestånd. Jag tror inte, att det är lämpligt att ge sig på att kalavverka, där detta inte är absolut nödvändigt. Kan man genom andra åtgärder få tätvuxet och bra bestånd, är kalavverkning olämplig, men i vissa fall kan den naturligtvis vara nödvändig och försvarbar. Då en skogsägare under nuvarande förhållanden, då det behövs så mycket bränsle, blir ålagd att kalavverka, anser jag, att han också bör ha hjälp med skogsodlingen. I annat fall kan det hända, att en del av de kalavverkade markerna inte bli återplanterade inom önskvärd tid. Vi böra väl inte låta markerna ligga kala i onödan, utan de böra planteras, så fort det finns någon möjlighet därtill.

Jag anser således, att utskottet varit inne på fel linje, när det har velat tillämpa behovsprövning även i detta fall. Följer man utskottet, blir det säkert inte nyplantering i önskvärd utsträckning på kalmarkerna.

Herr talman! Jag ber med anledning av vad jag yttrat att få yrka bifall till utskottets hemställan, men när det gäller motiveringen, ber jag att få yrka bifall till de reservationer, nr 1 och 2, som äro bifogade utskottets utlåtande.

Herr **Ekströmer**: Herr talman! Även jag har skrivit under dessa båda reservationer, eftersom jag funnit utskottets ståndpunkt föga tilltalande. Det är, som herr statsrådet Domö nyss sagt, ej några större saker, som det här rör sig om, men min känsla för rättvisa och billighet säger mig, att utskottet har kommit på en felaktig bog.

Beträffande den första reservationen ha både statsrådet och herr Heiding utvecklat synpunkterna så pass fullständigt, att jag inte behöver ingå på något närmare resonemang där. Jag vill blott erinra om en sak, som hände i mars månad, då vi över stora delar av landet fingo en väldig storm, med påföljd att ofantliga massor skog vräktes omkull och blevo liggande. Dessa stormfällda virkespartier äro nu förmodligen upphuggna. Det har man nog i allmänhet kunnat ordna, men att få fram dem har i många fall helt enkelt varit omöjligt på grund av brist på fordon och transportmedel. Man skall betänka, att en sådan stormfällning blir ett påbröd till de redan förut stora huggningar, som skogsägarna enligt åläggande utfört. Sådant kan hända inte bara i år utan också i framtiden. Det är därför efter mitt förmenande orimligt, att icke en skogsägare skall kunna få statsgarantiens giltighet förlängd, när det är svårt eller kanske omöjligt för honom att få fram sitt virke.

Den andra reservationen gäller skogodlingskostnaderna för sådana marker, där markägaren för fullgörande av sin produktionsplikt ålägges kalavverkning. Anledning till att sådana skogsodlingsbidrag skola utgå är ju utom behovet av ökat virkesuttag dels den naturliga önskan att ge markägaren någon kompensation för det tvång, som staten utövar, dels också statens och

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

det allmännas intresse av att så mycket som möjligt av vår skogsproduktiva mark blir utnyttjat till skogsmark.

Men nu säger utskottet, att de ifrågavarande lättnaderna skulle tillämpas *restriktivt*, så att bidraget företrädesvis kommer sådana skogsägare till godo, för vilka behov av dylik hjälp föreligger. Det är just denna mening, som vi reservanter finna obillig och mot det allmännas intresse. Om man tänker efter, vad det är för slags marker det här är fråga om, finner man ganska snart, att det egentligen gäller s. k. hagmarker med glest och trasigt skogsbestånd, som företrädesvis begagnas som betesmark. På fackmässigt och väl skötta skogsmarker äro sådana bestånd bannlysta, men eljest äro de ganska vanliga, och ägaren tar alltid någon inkomst ur dem genom betet. Om nu dessa marker kalavverkas, blir betet kanske bättre, åtminstone en tid framåt, och markägaren har måhända inte något direkt intresse av att plantera dem med skog, som först efter 40—50 år ger någon inkomst, utan han vill kanske hellre ha kvar dem som betesmark. Det är därför sannolikt, att någon skogsodling ej kommer till stånd, såvida inte något bidrag gives. Men om ett skogsodlingsbidrag erhålles, får ägaren en uppmuntran till skogsodling, och snart står kanske marken grön av skogsplantor.

Jag får säga för min del, att det helt enkelt ligger i denna saks natur, att bidragsgivningen inte bör bli restriktiv, utan den bör få åtnjutas av alla, oavsett ekonomisk ställning. Ännu en gång skulle jag kanske påpeka, att de ifrågavarande markerna numera knappast förekomma på fackmässigt skötta skogar, varför man ej precis behöver riskera att ge skogsbolagen och andra likställda några särskilda favörer.

Herr talman! Även jag yrkar bifall till de båda reservationerna nr 1 och 2.

Herr **Pauli**: Herr talman! Då den utskottsavdelning, som jag tillhör, hade att behandla denna fråga, framhöllos mycket starkt de skogsägarsynpunkter, som tala för att man i det förra av de här avhandlade fallen skulle tillämpa en mera liberal politik än den kungl. propositionen har föreslagit. Vi ha, som kammaren kan se på sid. 24 i utlåtandet, behjärtat de svårigheter, som kunna föreligga för en skogsägare att få fram veden. Den föregående talaren nämnde ju alldeles nyss ett fall, där vädret i form av häftiga stormar ingripit och medfört en akut svårighet att forsla fram veden. Andra hinder kunna också uppstå.

Skillnaden mellan Kungl. Maj:ts och utskottets förslag är, såsom förut nämnts, att statsgarantien enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle upphöra att gälla, så snart försäljningsavtal träffats om den avverkade veden, medan utskottet har förordat, att tiden för statsgarantien i vissa fall skulle kunna utsträckas, tills veden faktiskt har överlåtits, d. v. s. levererats på bestämd plats. Vi äro allesammans överens om detta, och även statsrådet förklarade, att han inte ville motsätta sig detta liberalare tillvägagångssätt. Vi äro också överens om att detta inte bör vara någon allmän regel, ty det stora samhällsintresset är ju här, att man verkligen får fram veden och tillgodoser konsumtionens behov. Därför är det av vikt, att det blir en ordentlig prövning i de särskilda fallen, så att inte skogsägarna låta bli att anstränga sig att få fram veden, i tanke att de ha statsgarantien att lita till.

Vad det tvistas om är alltså inte detta, utan endast orden »för så vitt ömmande omständigheter föreligga». Hur skall man tolka dessa ord? Vi äro redan på det klara med att en prövning ändå måste försiggå i de enskilda fallen. Med »ömmande omständigheter» kan man kanske endast vilja mena vederbörande skogsägars privatekonomiska förhållanden. Men jag föreställer mig, att prövningen i främsta rummet måste avse de svårigheter, som här ha påtalats

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

och som kunna vara av i hög grad skiftande natur från det ena fallet till det andra. Det är väl då inte orimligt, att man ställer dessa svårigheter i samband med de möjligheter, som vederbörande skogsägare ur ekonomisk synpunkt har att övervinna. Därigenom får man en faktisk skillnad mellan de olika fallen.

En föregående talare, herr Heiding, frågade, huruvida man krävde, att skogsägaren skulle vara konkursmässig. Det finns knappast någon anledning att utläsa något så drastiskt ur dessa ord. Men, som jag sagt, har man även velat ta i betraktande, i vilken mån skogsägaren har ekonomiska möjligheter att övervinna tillfälliga transportsvårigheter.

Den andra här diskuterade saken sammanhänger i principiellt avseende ganska mycket med denna, eftersom man även i detta andra fall föreslår, att det skall bli en diskretionär prövning. Märkvärdigt nog motsätter man sig detta från samma sida, där man i den första frågan mycket gärna önskar en sådan prövning från fall till fall. Det kan å andra sidan medges, att det finns en viss konsekvens i detta, eftersom man i båda fallen motsätter sig en prövning av vederbörandes ekonomiska omständigheter.

När det gäller frågan om huruvida alla, som kalavverka, skola ha 50 procents statsbidrag till skogsodling på de avverkade områdena, bör man observera, att Kungl. Maj:t föreslår ett ganska långt gående medgivande i förhållande till vad som här gällt förut. Tidigare har statsbidrag utgått endast om skogsägaren inte har fått så mycket för den avverkade veden, att det täckt reproduktionskostnaderna, alltså skogsodlingen. Nu uppställs inte längre det villkoret. Man skall nu inte ta några hänsyn till hur stor förtjänsten på vedens avsättning blir. Men det är väl alldeles klart, att här kunna föreligga mycket olikartade fall och mycket olika marginaler. Det kan hända, att marginalen blir smal mellan förtjänsten på vedavverkningen och kostnaderna för skogsodlingen. Det kan också hända, att marginalen blir mycket bred, så att det inte blir så nödvändigt med statsbidrag. Det är ur denna synpunkt, som utskottet har funnit, att man bör göra en individuell prövning, som naturligtvis kan göras relativt summarisk. Det är ju dock inte så svårt att uppställa en viss gräns.

Nu föra statsrådet och reservanterna det allmänna resonemanget, att staten under alla omständigheter bör uppmuntra nyodlingar genom att låta alla få statsbidrag. Det kan naturligtvis i och för sig vara erkännansvärt med en sådan stimulans. Frågan är bara, huruvida vi här skola tänka på statens kostnader och på individernas behov. Jag minns åtskilliga fall, då man i helt andra frågor från just det håll, där man nu motsätter sig behovsprövning, med mycket stor energi har påyrkat sådan i fråga om olika sociala bidrag från statens sida. Då har behovsprövningen gällt delvis helt andra samhällsskikt än nu. Jag vet inte, varför en behovsprövning skall fullständigt bannlysas nu, när det dock kan gälla synnerligen förmögna personer, vilka inte i någon högre grad ha behov av detta skogsodlingsbidrag. Men det beror naturligtvis på vilken princip man följer. Anser man, att vi överhuvud taget bara böra tänka på att stimulera nyodling av skog, då kan man gå på den linje, som statsrådet och reservanterna följa. Det har emellertid inte utskottsmajoriteten velat göra, och det är med hänsyn till de synpunkter jag nu har tillåtit mig anföra, som utskottet har intagit sin ståndpunkt.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag och motivering.

Herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Jag kan inte undgå att få det intrycket, att utskottsmajoriteten inte har riktigt klart för sig, vilken roll det kan komma att spela, huruvida man kan nå framgång med den avverknings-

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

metod, som här är avsedd att tillgripas, nämligen kalavverkning av skräpskogarna för att tillgodose bränslebehovet i ett visst läge. Man kan inte komma fram på annan väg än genom frivillig uppgörelse, och sådan lyckas man ofta inte nå. Men har man den stimulans, som ligger i bidrag till skogsodling, har man troligen möjlighet att få fram ganska stora vedkvantiteter genom kalavverkning. Vi veta, att de områden, där sådan kan komma in fråga, mest ligga i västra och mellersta Sverige. De äro välbelägna ur transport-synpunkt, de bli mycket billigare i avverkning, när det gäller att använda extra arbetskraft, som skall skolas om och inte är van vid vanliga gallringar och dylikt, det är lättare att ordna förläggningar där etc. Den lilla kostnad, eller låt oss säga den relativt stora kostnad, som skogsodlingsbidragen kunna komma att dra, blir mycket mindre än den vinst man gör genom att man kan förlägga huggningarna till dessa områden med kalavverkning. Därtill kommer den framtida nyttan av att en hel del dålig skog nu blir föryngrad och får större produktionskraft i framtiden. Denna framtida vinst ligger inte alltid inom så nära räckhåll för den enskilde skogsägaren, att han bryr sig om den så mycket. Den ligger kanske 50—100 år framåt i tiden. Men för det allmänna spelar denna ökade virkesproduktion en oerhörd roll.

Jag fick för en tid sedan i min hand ett lagförslag från Finland, där man också skulle gå in för att försöka genom kalavverkning underlätta bränsleförsörjningen. Där avsåg staten att betala hela kostnaden för skogsodlingen, och man betraktade det i alla fall som en mycket god affär.

Detta spørsmål är ur bränsleförsörjningssynpunkt mycket viktigare än vad utskottsmajoriteten, såvitt jag kan fatta, har gjort klart för sig. Här i landet ha förut skogsodlingsbidrag utgått till alla enskilda. Man har undantagit bolagen, det är den enda gradering som har funnits. Man har följt den principen, att det för det allmänna är mycket viktigt att få alla skogar fortast möjligt i skogbärande skick. Därför har man inte gått in på någon behovsprövning, och därför tycker jag, att man inte heller skall göra det i detta fall.

Herr Pauli gjorde en verkligt intressant jämförelse, när han sade, att de, som i vanliga fall vilja ha behovsprövning vid sociala åtgärder, vilja här inte ha någon sådan. Då vill jag vända på steken och säga till herr Pauli, som företräder en grupp, som i vanliga fall inte vill veta av några som helst behovsprövningar, att det är lika svårt om inte svårare att åstadkomma en behovsprövning här. Den väsentliga skillnaden är, att underlåter man behovsprövningen här, blir det antagligen större bidragstilldelning med ty åtföljande större stimulans till avverkning, och det är av högsta värde för det allmänna, under det att uraktlåtande av behovsprövning vid beviljande av rabatter o. d. endast gynnar den enskilde. Jag tycker då, att herr Pauli borde ha varit konsekvent och inte yrkat på någon behovsprövning.

Men jag har inte sett det från den synpunkten, utan vad jag här velat få fram är möjligheten till billigast och effektivast möjliga bränsleförsörjning. Därför vågar jag än en gång, herr talman, vädja till kammaren att i denna punkt följa propositionen och reservationen.

Herr **Olsson, Oscar**: Herr talman! Kammaren lade märke till, hoppas jag, att när det gällde den första punkten, som herr Pauli var inne på, så hade vederbörande statsråd ingenting att anmärka alls mot hans framställning. Det är också helt naturligt, då utskottsmajoritetens ståndpunkt i det fallet står bra mycket närmare Kungl. Maj:ts än vad reservationen gör. Jag har personligen inte mycket att anmärka mot statsrådets mening, att det rent av skulle ha varit bättre och säkrare att utskottet i det fallet inte hade gått till någon jämkning alls. Men när nu jämkningen har skett, så skedde den ju alldeles

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)
i överensstämmelse med statsrådets ståndpunkt, att det är viktigt att få fram leveranserna i god tid.

Statsrådet var dessutom i sitt anförande angelägen att peka på att redan med den uppmjukning som utskottet gör kan det vara risk för alla möjliga framställningar. Ja, den risken finns naturligtvis, och det är den risken som också i utskottet har gjort mig tveksam när det var fråga om denna uppmjukning. Men det är ju alldeles tydligt att risken för alla möjliga framställningar, som kunna komma, blir större om vi stryka orden »för så vitt ömmande omständigheter föreligga». Ha vi kvar reservationen om de ömmande omständigheterna, kommer den förmodligen att sopa bort en hel del av de framställningar, som statsrådet med allt skäl är en smula ängslig för. Att utskottet stannat för att gå ifrån den kungl. propositionen på denna punkt har ju redan motiverats av reservanterna så pass starkt, att jag inte nu behöver uppehålla mig därvid.

Nu kämpar statsrådet alldeles oerhört starkt för den andra reservationen. Och, som herr Pauli nyss sade, förstå vi naturligtvis denna ståndpunkt. Men det finns ju också andra synpunkter, som väl få lov att väga något litet i vågskålen. Jag tror inte att riskerna äro så stora, som herr statsrådet visserligen inte direkt påstod att de voro, men som herr statsrådet ändå ville påskina att de kunde vara.

Vad ha vi sagt på denna punkt? Vi ha sagt att bidrag företrädesvis skola komma sådana skogsägare till godo, för vilka behov av dylik hjälp föreligger. Vi ha således inte helt och hållet uteslutit andra skogsägare heller. Och vad är det som överhuvud taget har kunnat göra, att statsutskottets majoritet vågat frångå propositionen i detta fall? Jo, det är helt enkelt den omständigheten som herr statsrådet själv var inne på i sitt sista anförande: en kalavverkning av trasiga skogar kan ha framtida nytta med sig. Stora skogsägare ha nytta, åtminstone bra många av dem, av en kalavverkning, just i skogsvårdens intresse. Men så invänder statsrådet, att det ju ändå kan dröja femtio eller hundra år innan den kan omsättas — jag höll på att säga i konstanter, men statsrådet uttryckte sig naturligtvis inte så vårdslöst. Tanken var emellertid den i alla fall. Ja väl, men värdet finns väl ändå kvar på egendomen på grund av denna skogsvård? Och de stora skogsägare, för vilka den framtida nyttan av en kalavverkning av trasiga skogar är påtaglig, ha ju inte något behov, vilket statsrådet också själv erkände, av detta odlingsbidrag. Nu är frågan den, ifall man inte kan räkna med att de ändå, om inte i det allmännas intresse så i alla fall i sitt eget skogsvårdsintresse, gå fram utan denna penning, som skulle lämnas dem. Och vad de andra beträffar, de som inte ha råd att vänta de femtio eller hundra åren på någon avkastning genom denna förnuftiga skogsvård, framstår det ju som alldeles naturligt att de skola ha hjälpen. Det är för deras skulld utskottet har satt in denna bestämmelse.

Jag vågar således trots allt fortfarande yrka bifall till utskottsförslaget med hänsyn till de erkännanden som gåvos av herr statsrådet och även av herr Heiding. Jag är fullt på det klara med att herr Heiding har rätt — själv förstår jag mig inte så mycket på saken — då han säger att man skall vara försiktig med kalavverkningar, men jag är också säker på att han har rätt i att de i vissa fall äro både nödvändiga och försvarbara.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på det nu föredragna utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas med godkännande av utskottets motivering, dels ock att utskottets hemställan skulle bifallas med de ändringar i motiveringen, som förordats i de av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationerna.

Ang. tryggande av vedproduktionen m. m. (Forts.)

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Heiding* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 149 med godkännande av utskottets motivering, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med de ändringar i motiveringen, som förordats i de av herr *Johan Bernhard Johansson* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 56.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till kristidsnämndernas verksamhet;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1943/44 till riksförsäkringsanstalten;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till bidrag till sjukkassor m. m.; samt

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till det civila luftskyddet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av väckta motioner angående åtgärder för hemsysterverksamhetens främjande.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *S. Edin* och *E. Näsström* (I: 52) och den andra inom andra kammaren av herr *K. J. Andersson* i Alfredshem m. fl. (II: 49), hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en allsidig utredning syftande till statens medverkan till att hemsysterverksamheten finge den omfattning, som dess behjärtansvärda ändamål förtjänade.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet anfört:

»Utskottet får erinra om att 1941 års befolkningsutredning den 10 mars

Om hemsysterverksamhetens främjande.

Om hemsysterverksamhetens främjande. (Forts.)
1943 framlagt betänkande med utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpverksamhet (statens off. utredn. 1943:15).

Då utredning alltså redan föreligger i den i motionerna berörda frågan får utskottet hemställa, att motionerna I: 52 och II: 49 ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Herr Näsström: Herr talman! Jag ber att få erinra om att hemsysterverksamheten är av den allra största betydelse. Då jag vet att det är många kommuner, som vänta på riksdagens beslut i detta ärende, vill jag endast vädja till socialministern att han om möjligt redan till en eventuell höstriksdag 1943 måtte överlämna proposition i ärendet.

I herr Näsströms yttrande instämde fru *Sjöström-Bengtsson*.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 155, i anledning av Kungl. Maj:t:s i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till fiskehamnsarbeten m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1.

Under punkten 29 av sjätte huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Utvidgning och förbättring av statens fiskehamnar och farleder för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av 200,000 kronor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *F. Hansson* m. fl. (I: 54) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Johansson* i Öckerö m. fl. (II: 70), hade hemställts, att till utvidgning och förbättring av statens fiskehamnar och farleder för budgetåret 1943/44 måtte anvisas ett reservationsanslag av 500,000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten yttrat:

»Fiskerinäringens betydelse för vår livsmedelsförsörjning framträder i nuvarande avspärrningsläge med särskild styrka. Näringens utövare arbeta i regel under synnerligen hårda betingelser och bära rättvisligen även komma i åtnjutande av statsmakternas stöd. Den genomgripande rationalisering, som särskilt fisket på västkusten undergått och som tagit sig uttryck bland annat i användning av betydligt större fiskefartyg och dyrbarare fiskredskap samt i utnyttjandet i allt större utsträckning av motorfordon för fångsternas landtransporter, har också medfört ett starkt ökat behov av bättre och djupare fiskehamnar.

Fiskehamnsbyggnaderna äro emellertid mycket kapitalkrävande företag. Företagens lämplighet som reservarbeten gör det också önskvärt att de förläggas till ur arbetsmarknadssynpunkt mindre ansträngda tidslägen än det nuvarande.

Med vitsordande av riktigheten av de motionsvis anförda synpunkterna vill utskottet för sin del — även om det i nuvarande läge inte kan förorda ett högre anslag än det av Kungl. Maj:t föreslagna — likväl framhålla önskvärdheten av att fiskehamnsbyggnaderna framdeles måtte bedrivas i snabbe takt än vad som under de senaste åren varit möjligt.

Under återopande härav får utskottet hemställa, att riksdagen, med bifall

Anslag till utvidgning av statens fiskehamnar m. m. (Forts.)
till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 54 och II: 70, må till Utvidgning och förbättring av statens fiskehamnar och farleder för budgetåret 1943/44 anvisa ett reservationsanslag av 200,000 kronor.»

Herr Berg, Robert: Herr talman! Jag skall först be att få uttrycka min tillfredsställelse med det resultat, vartill utskottet har kommit i denna angelägenhet. Men i utskottets utlåtande i första punkten står på mitten av fjärde raden följande: »Den genomgripande rationalisering, som särskilt fisket på västkusten undergått» etc. Det förhåller sig emellertid så att det inte endast är på västkusten, som fisket har undergått rationalisering. Denna rationalisering har gjort sig gällande i större eller mindre utsträckning i hela vårt land, och sålunda borde man inte i detta avseende ha poängterat, att rationaliseringen försiggår enbart på västkusten. Jag tillåter mig sålunda hemställa om en liten ändring i motiveringen, så att denna punkt skulle komma att lyda: »Den genomgripande rationalisering, som fisket i allmänhet undergått» etc. Då tror jag att uttalandet bättre täcker vad man vill ha fram i detta avseende.

En liknande framställning kommer, herr talman, att göras även i andra kammaren.

I övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Det uttryck som utskottet valt då det talat om den rationalisering, som fisket undergått, har inte varit avsett och är inte heller så skrivet, att det enbart avser fisket på västkusten. Uttrycket får tolkas som det står, eller att det är särskilt på västkusten som denna rationalisering är genomgripande. Det utesluter ju inte att man därmed också syftar på fisket på ostkusten.

Emellertid har ju jag för min del ingenting att erinra mot det yrkande, som nyss har framställts om ändring i motiveringen. Det får ju bli den ärade talaren själv som får svara för att ett likadant yrkande som han här framfört går igenom också i andra kammaren, ty annars riskerar han ju att hela motiveringen faller bort. Och det tycker jag för fiskets skull skulle vara beklagligt.

Herr talman! Jag har ingen annan framställning att göra än om bifall till det yrkande, som den siste ärade talaren framställt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder endast yrkats, av herr *Berg, Robert*, att vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt skulle bifallas med den ändring i motiveringen, att de i tredje meningen förekommande orden »särskilt fisket på västkusten» utbyttes mot »fisket i allmänhet».

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering samt vidare enligt herr Robert Bergs yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 2 och 3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärfv för statens vattenfallsverks räkning av viss vattenrätt i Skellefte älv, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 157, i anledning av väckta motioner om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m.

I en inom första kammaren av herr *F. Ström* väckt motion (I: 14) hade hemställts, att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag till nya instruktioner för Djurgårdskommissionen till förhindrande av tomtspekulation, uppdrivande av bostadshyrorna och skövlande av oersättliga naturvärden.

Vidare hade i en inom andra kammaren av herr *S. Persson* i Stockholm väckt motion (II: 236) hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utfärdandet av sådana direktiv till Djurgårdskommissionen, att Stockholms stad gäves företrädesrätt framför enskilda vid förvärv av kronan tillhörig mark inom Stockholms stads områden, och att kronan därvid tillämpade en sådan prispolitik, att den sammanföle med vad chefen för socialdepartementet deklarerat i förevarande avseende.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 14 och II: 236 ej måtte av riksdagen bifallas.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Gentemot de i motionen I: 14 så starkt hävdade naturskyddssynpunkterna må framhållas att vid all stadsplanering och i all synnerhet av sådan central storstadsbebyggelse, varom här är fråga, dessa synpunkter måste komma i starkt motsatsförhållande till andra och mera väsentliga samhälleliga krav, nämligen kraven på lämpliga bostäder till rimligt pris för en växande befolkning. Då i motionen med särskild tanke på Ladugårdsgärdet göres gällande att Djurgårdskommissionen »med sin exploateringspolitik gått mycket hårt fram över oersättliga naturvärden» må erinras att området tidigare utgjort vanlig ängs- och betesmark vilken efter hand avröjts till övningsplats för huvudstadens garnison. Erinras må att all exploatering i vad avser stadsplanens utformning skett i enlighet med överenskommelser med Stockholms stad. Såsom utskottet redan tidigare i andra sammanhang haft anledning framhålla har alltsedan sekelskiftet genom olika sakkunnigutredningar där naturskyddets intressen tillmätts en ganska avgörande betydelse övervägts formerna för den fortsatta exploateringen av Djurgården, häri inbegripet Ladugårdsgärdet samt också de stora skogs- och lövmarksområdena mellan Djurgårdsbrunnsviken och Brunnsviken, där den jämväl kronan tillhöriga men också för allmänheten upplåtna Hagaparken ansluter.

När det gällt möjligheterna att disponera stora områden värdefull kronomark till parker och friluftreservat har huvudstaden alltså intagit en ganska säregen förmånsställning i förhållande till andra kommuner, av vilka för övrigt det stora flertalet i ekonomiskt hänseende ingalunda befunnit sig i ett lika gynnsamt läge som huvudstaden.

Vad själva Ladugårdsgärdesområdet beträffar har vid ovannämnda utredningar en bebyggelse av stora delar av detsamma betraktats som ett fullt naturligt led i huvudstadens fortsatta utveckling. I sitt år 1917 avgivna betänkande ansågo exempelvis de sakkunniga för Djurgårdens bevarande som park att för bostadsbebyggelse skulle av Ladugårdsgärdet kunna försälas en yta av omkring 2,747,600 kvadratmeter. På detta sätt avsågs också att finansiera de stora kapitalutlägg, varmed förflyttningen av de militära anläggningarna kring Ladugårdsgärdet väntades bli förbundna. Det kan knappast anses rimligt att en dylik välbelägen och högst värdefull tomtmark skall av staten uppoffras för att i stort sett stå obegagnad som ett öppet markreservat med uppgift allenast att användas för eventuella utställningar och andra tillfälliga anordningar, för vilka för övrigt lämpliga utrymmen borde av staden kunna anskaffas på andra platser.»

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! De nuvarande direktiven för Djurgårdskommissionen äro så ensidigt ekonomiskt och materialistiskt inställda, att de omöjliga eller i varje fall svårligen synas medge en sådan tolkning, att vederbörande kunna ta skälig och tillräcklig hänsyn till andra än ekonomiska och materiella krav.

Det gäller här först, och jag vill börja med detta, frågan om de krav beträffande naturskydd och friluftssintressen, som föreligga både ur allmän rikssynpunkt och ur Stockholms stads synpunkt såsom den största och även mest tätbebyggda av rikets städer och den stad som ju även är rikets huvudstad. Det är alldeles särskilda krav, som härvidlag måste uppfyllas, och i dessa ingår nödvändigheten av stora fria parkområden även i de mera centrala delarna. Det är ett livsvillkor för massbefolkningens hälsa och trivsel. Dessa parker äro stadens lungor och utan dem skulle staden inte kunna bevara den folkhälsa, som är ett problem framför allt för stora tätbebyggda samhällen. Städerna få inte bli enbart stenöknar. Då blir faran för att de bli förbränningshårdar ännu större än vad som redan är fallet, och möjligheten till en utveckling emot en slumstad på stora områden ligger nära.

Nu har staden nedlagt väldiga kostnader för parker, men trots dessa ytterst betydliga årliga kostnader finns det, därest de av kronan ägda stora markområdena tätbebyggas, en fara för folkhälsan och för folkets trivsel. Om man vid exploateringen av kronans egendomar i och intill Stockholm hade gått till väga på samma sätt som staden i fråga om Fredhäll, Traneberg, Kristineberg och flera andra områden, så skulle man ha fått en stad av ett annat kynne än den stad, som reser sig på de nu bebyggda delarna av Gärdet.

Man frågar sig om staten har några särskilda förpliktelser gentemot rikshuvudstaden med avseende på mark till parker. Så måste vara fallet, ty så är det i så gott som alla huvudstäder. Det gjordes en gång en utredning om denna sak — jag vill minnas att det var genom markkommissionen — och den visade att London, Berlin, Paris och en rad andra huvudstäder hade dispositionsrätt till väldiga av staten ägda parkområden. Och vid förfrågan meddelades det, att dessa parkområden i regel ställts gratis till förfogande för huvudstäderna på grund av tätbebyggelsen och massanhopningen av människor, och de föranledde följaktligen icke några kostnader från städernas sida. Inte heller kunde det bli tal om att man skulle bebygga dessa stora markområden, som rikshuvudstäderna runt om i Europa disponerade. Man måste väl säga sig, att vad som är på detta sätt förpliktande för stater i allmänhet också får anses vara förpliktande för den svenska staten gent emot en huvudstad, framför allt när denna huvudstad växer lavinartat genom landsortens inflyttning och anhopningen av stenökenshus blir alltmer hotande.

Nu skall det villigt erkännas, att kronan i vissa fall varit ganska tillmötesgående, särskilt i gångna tider. Man kan säga att i 300 år före demokratiens inbrytande i vårt land var Stockholm utomordentligt gynnat av det svenska riket. Men det sorgliga inträffade, att i och med demokratiens genombrott förvandlades denna rikets gynnsamma inställning till huvudstaden med dess massbefolkning i motsatsen. Det är beklämmande att demokratiseringen skulle få denna antidemokratiska följd när bönder och arbetare ryckte in som maktägande i riksdagen i stället för de gamla stånden. Jag tror emellertid icke att man kan anklaga svenska demokratiens eller folket för den avoghet som under de senaste tjugo, trettio åren visats mot huvudstaden, utan den bottnar nog i någonting annat än demokratiens bristande förståelse för nödvändigheten av en huvudstad med parker och fria horisonter. Denna avoghet torde snarare bottna i en olycklig organisation, d. v. s. tillkomsten av Djurgårdskommissionen och dess föregångare, vilken helt enkelt blev en för-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

bannelse för Stockholms stad och som har varit till en sådan olycka för vår stad att ingen kan mäta denna olyckas mått. Det är en stor misräkning att ett byråkratiskt verk på detta sätt icke har förstått demokratiens sanna innebörd och visat den generositet och förståelse för folkhälsan och det erkännande av förpliktelser gentemot rikshuvudstaden som gångna tiders maktägande institutioner visat. Vi hoppas emellertid att det är en övergående olycka, att Djurgårdskommissionen någon gång skall upphöra och att, när den upphört och den anda som länge har rått inom den inte mera finns kvar, det också skall vara möjligt att nå fram till en bättre förståelse för de humanitära och demokratiska synpunkter som Stockholms stad här företräder.

Jag säger detta just därför att jag vill prisa kronan och riksdagen och dess ämbetsverk och erkänna, att de vid många tillfällen då Djurgårdskommissionen icke har kunnat blanda sig i spelet ha varit mycket förekommande och lätta att nå överenskommelse med. Det är endast när vi ha med Djurgårdskommissionen att göra som vi stöta på denna benhårda, stenhårda, omöjliga anda. Vid tacka således för att kronan vid många tillfällen har visat sig både resonabel och tillmötesgående vid förhandlingar med staden, och vilja därför icke på minsta sätt resa något klander i allmänhet mot kronan, utan det är endast denna olycksaliga kommission som är en sådan stötsten. Djurgårdskommissionen förstår helt enkelt icke, att de områden som den är satt att förvalta och handhava ha någon annan betydelse än en rent ekonomisk för staten och att det finns många andra faktorer som spela en lika dominerande roll som dessa ekonomiska synpunkter.

I dag gäller det särskilt Gärdet. Jag får väl nämligen utgå ifrån att statsutskottet, där det sitter sådana kulturettrepresentanter som herrar Pauli, Oscar Olsson och andra vilka varit med om detta olycksaliga betänkande, ändå vill värna om norra och södra Djurgården samt en rad andra utomordentligt värdefulla delar av Stockholm, och att man icke vill vara med om att t. ex. Konradsbergsparken och Mariebergsparken ödeläggas på det sätt, som man skulle kunna befara bleve resultatet om man ginge alltför hårdhänt fram. Jag tror därför, som sagt, att det nu närmast gäller Gärdet och att man menar att det får offras för att staten skall få pengar i en hård tid. Jag erkänner villigt, att det är en hård tid och att den hårda tiden skulle kunna förklara mycket, om man icke hade förmärkt samma tendenser långt före denna krigs- och kris-tid, då tendensen trots goda tider varit lika påtaglig.

När statsutskottet nu förklarar, att exploateringen av Gärdet skall fortgå, måste jag ändå göra en fråga för att få fram ett klarläggande. Jag kan nämligen icke riktigt tänka mig, att det är meningen att hela Gärdet skall exploateras av kronan och att statsutskottet skulle vilja vara med om att förvandla detta väldiga område till en stenöken och därmed rikta ett fruktansvärt slag mot Stockholms hela utseende och skönhet och mot folkhälsan, som jag antar att t. ex. herr Pauli är intresserad av. Här är en plats som lever i folktraditionen i Stockholm sedan många decennier, ja sekler, här har Stockholmsgarnisonen haft sina övningar, här har arbetarrörelsen haft sina högtider och här har allmänheten haft ett av de mest närliggande stora fria fälten. Skulle det inte vara rimligt, frågar jag, att staten sålde denna mark till Stockholms stad? Varför skall den ovillkorligen förstöras, och varför skulle inte Stockholms stad kunna få köpa den? Stockholms stad har gjort ett erbjudande, som jag här skall be att få tillkännage, ty det har nämligen icke Djurgårdskommissionen omtalat, och icke heller statsutskottet har bekantgjort det för riksdagen, utan man har velat förtiga det. Jag har emellertid i min hand en »promemoria nr 12 angående tidigare värderingar av Kampementsbacken och angränsande delar av Ladugårdsgärdet», i vilken det heter:

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

»1) Den 28 oktober 1936 överlämnade Djurgårdskommissionen till stadens delegerade en promemoria av den 27. 10. 1936, vari ett stort friområde på Ladugårdsgärdet, sträckande sig från Djurgårdsbrunnsviken i söder till Kampementsbacken i norr och från Värtavägen i väster till Borgen i öster med en areal av omkring 620,000 m² uppskattades till ett värde av 12,000,000 kr., motsvarande 19: 35 kr/m².

Denna värdering utgick från den nettobehållning, som kronan t. o. m. år 1935 haft av tomtförsäljningen på Gärdet, och förutsatte, att en hypotetisk exploatering av friområdet icke skulle kunna påbörjas förrän om 20 år, varför kronans inkomster därav motsvarade ovan angivna värde år 1936. I detta område ingick det stora för militära förvaltningsbyggnader nu ianspråktagna kvarteret på Gärdet.

Vid de förhandlingar, som senare fördes, framhölls från stadens sida, att därest staden förvärvade området och därvid förband sig att för framtiden — märk väl *för framtiden* — disponera det som ett friområde, skulle detta medföra en värdestegring av kronans vidliggande mark. Med hänsyn härtill vore det motiverat att stadens ersättning för området nedsattes under ovan angivna värde.

2) Den 12 maj 1942 överlämnade stadskollegiets förhandlingsdelegerade ett anbud till Djurgårdskommissionen med förslag till följande markbyte:

A) Staden förvärvar av kronan:

a) Område av Kampementsbacken (130,000 m ² , 33:— kr/m ²)..	4,250,000 kr.
b) Område söder om Kampementsbacken (210,000 m ² , 20 kr/m ²)	4,200,000 »
c) Skoltomt vid Valhallavägen (20,000 m ²)	1,000,000 »
d) Område vid flygghamnen (6,000 m ²) ersättes genom byte med stadens närliggande mark	—

Summa 9,450,000 kr.»

Detta betyder alltså — jag gör nu ett litet uppehåll i citerandet av promemorian — en summa av 9,450,000 kronor, som staden var villig att betala och kontant lägga upp för att åt stadens befolkning förvärva och bevara detta friområde till gagn för stadsbefolkningens hälsa.

Samtidigt ville kronan av staden förvärva ett område vid Kaknäs som staden äger. Det var på 270,000 m² och skulle kosta 3,950,000 kronor. Detta belopp skulle vid affärens uppgörande dragas ifrån de 9,450,000 kronor, som staden var villig att betala för de områden som den ville förvärva, och det skulle således bli en mellanavgift kronan till godo av 5,500,000 kronor.

För att återgå till promemorian heter det där vidare:

»De här angivna värdena voro utförligt motiverade med hänsynstagande till den nettoinkomst som kronan dittills haft av den redan exploaterade delen av Gärdet. Därjämte utgick värderingen från en något lägre byggnadsintensitet å de ifrågakvarterade markområdena på Kampementsbacken och Gärdet än å den bebyggda delen av Smedbacken.»

Nu skola ni få höra något som jag ber er att inte svimma inför! I fortsättningen av promemorian heter det ordagrant:

»3) Med anledning av detta anbud från stadens delegerade överlämnade Djurgårdskommissionen en promemoria av den 22 maj 1942 med kommissionens värdering av vissa motsvarande områden, vilkas gränser dock ej helt sammanfalla med de tidigare av staden värderade områdena. Dessa Djurgårdskommissionens värden voro följande:

a) Område å Kampementsbacken (148,000 m ² , 82 kr/m ²)....	12,300,000 kr.
b) Område söder om Kampementsbacken (310,000 m ² , 82 kr/m ²)	25,400,000 »

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

c) Skoltomt vid Valhallavägen (20,000 m ²)	3,680,000 kr.
d) Område vid flyghamnen (6,000 m ²)	90,000 »

Summa 41,470,000 kr.»

Detta belopp begärde man således att staden skulle betala för att skydda befolkningens hälsa och för att upprätta skolor, där staten har byggt sina väldiga mammuthus. När stadens delegerade icke kunde gå med på detta, föllö t. v. förhandlingarna.

Jag undrar, om man ens vid en förhandling mellan de värsta tomtjobbare i världen, kan uppvisa någon motsvarighet till det fruktansvärda tomtjobberi som här utmärker staten. Jag tror för min del inte, att det finns möjlighet att uppvisa något motstycke.

Var och en förstår ju, att det under dessa förhållanden är omöjligt att komma till något samförstånd mellan staten och staden, utan i stället ökas mot-sättningarna oavslåtliga genom en sådan ekonomisk rövarpolitik.

Jag skall nu också till behandling taga upp Djurgårdskommissionens yttrande till statsutskottet. Jag måste dock komma med en kritik även gentemot statsutskottet, och då först formellt. Det är ju ganska egendomligt, att när det gäller en så stor fråga som denna bryr man sig inte om att remittera motionen till mer än Djurgårdskommissionen. Man bryr sig icke om att genom en remiss inhämta Stockholms stads yttrande, så att alla papper kunna komma på bordet, utan man hör bara den ena sidans synpunkter. Man hör icke ens de statliga myndigheter som här äro intresserade, t. ex. överståthållarämbetet, som dock är en objektiv och opartisk statlig institution som skulle kunna ge ett intyg om vad Stockholms stad härvidlag behöver för folkhälsans tillgodoseende. Man remitterar inte heller motionen till kungl. byggnadsstyrelsen, som ju är satt till att övervaka just dessa ting. Vid markkommissionens förhandlingar, i vilka bl. a. deltogo statsutskottets dåvarande ordförande, herr Råstock, byggnadsstyrelsens chef, generaldirektör Leo, överståthållaren och ett par representanter för Stockholms stad, var man överens om att göra ett uttalande med en förhoppning om att det skulle förfaras skonsamt med de oersättliga naturvärden som Gärdet representerar och som ha en så stor betydelse för Stockholms stad. Nu har man emellertid inte ens brytt sig om att tillfråga någon av dessa institutioner. Man har icke heller rådfrågat de militära myndigheterna som dock allttjämt, och kanske under en rätt avsevärd tid framåt, ha ett ganska stort intresse av att Gärdet icke bebygges i samma rasande fart som hittills. Varför har man förbigått alla dessa instanser och varför skall Djurgårdskommissionen, som dock är part i målet och sitter på de anklagades bänk, ensam få ha ordet? Varför skola icke statens objektiva myndigheter få yttra sig? På detta sätt har ju, så vitt jag förstår, statsutskottet icke fått reda på de förhandlingar som förts. Om utskottet — vilket jag icke känner till — verkligen fått reda på dem och fått se de erbjudanden som gjorts, har utskottet i varje fall enligt mitt förmenande icke fått dessa upplysningar i den form som skulle ha varit objektivt riktig.

Jag vill, herr talman, trots den sena timmen ändå till protokollet få följande till statsutskottet ställda skrivelse från Konstnärsklubben, Samfundet S:t Erik, Stockholms borgargille, Stockholms fackliga centralorganisation, Svenska familjevärnets Stockholmskrets, överkommendanten och militärbefälhavaren, Rådet till skydd för Stockholms skönhet, Stockholms arbetarkommun, Stockholmsgillet, Svenska arkitektföreningen och Svenska naturskyddsföreningen:

»Ladugårdsgärde och angränsande delar av Norra Djurgården utgöra ett av Stockholmstraktens vackraste och mest karakteristiska naturpartier, och det

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

har genom läge och utformning alltid haft en mycket stor betydelse för huvudstaden och dess invånare. Under århundraden har det öppna Gärdet varit Stockholmsgarnisonens centrala övningsfält. Här har varit platsen för utställningar, demonstrationer och andra medborgerliga manifestationer. Gärdet och dess omgivningar äro dessutom för stora delar av Stockholms befolkning ett värdefullt rekreationsområde, av så mycket större värde, som de norra och östra stadsdelarna bebyggts under en tid, då man ännu icke insåg nödvändigheten av rymliga parker och friluftsområden.

Det torde stå klart för var och en, att den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm medför, att vissa delar av Gärdet och Norra Djurgården i likhet med andra obebyggda ytterområden måste tagas i anspråk för bebyggelse. Men det måste vara lika självklart, att detta områdes exploatering bör ske så, att dess stora naturvärden och egenartade karaktär icke förstöras och att all möjlig hänsyn tages till de många skiftande samhällsfunktioner, som denna del av Djurgården fyller. När staten är markägare borde man även kunna förut-sätta, att en mönstergill stadsplan skapas, i vilken allmänt erkända krav på god planering och hänsynsfull exploatering tillämpas på ett sätt som visar vägen för stadsplanekonstens utveckling och fulländning. Tyvärr måste det konstateras, att detta icke varit fallet vid den alltjämt pågående byggnadsverksamheten på Norra Djurgården. Redan vid sin tillkomst blev den s. k. gärdesplanen starkt kritiserad, därför att den alltför hårt utnyttjade marken och skapade huskroppar, vilka voro otjänliga för goda bostadstyper, och brutalt inkräktade på naturen. Det påpekades till och med, att denna stadsplan icke utarbetats i enlighet med de moderna principer som kommit till uttryck i den 1931 av Kungl. Maj:t fastställda stadsplanlagen. Visserligen har under den tid, som förflutit sedan gärdesplanen fastställdes år 1931, vissa modifikationer och förbättringar företagits. Men trots detta kan gärdesbebyggelsen icke anses fylla måttet vare sig ur stadsplaneteknisk, social eller estetisk synpunkt.

Under de senaste åren har området mellan Valhallavägen och Frihamnen praktiskt taget fullbyggt trots att det ur luftskyddssynpunkt anses önskvärt, att sådana anfallsmål som en frihamn omgivas med obebyggda skyddsområden av minst 200 meters bredd. Genom denna bebyggelse har det också blivit omöjligt att skapa ett sammanhängande parkstråk, som skulle kunna förbinda Södra Djurgården med trakten kring Fiskartorpet och Laduviken. Härigenom har den framtida regionplaneringen lästs på en viktig punkt. Det är ej heller längre möjligt att förse Stockholms norra och östra stadsdelar med ett sammanhängande parkområde. De nya militära förvaltningsbyggnaderna ha ytterligare knappat in på den fria Gärdesheden och placerats på ett område, som ur alla synpunkter visat sig vara idealiskt för stora friluftsmöten. Deras stora och stelt grupperade husmassor accentuera ännu mera det ogynnsamma intrycket av den kompakta bebyggelsen vid Värtavägen.

Sedan Djurgårdssakkunniga år 1917 framlade sitt betänkande angående Djurgårdens bevarande såsom park, har någon dispositionsplan för hela Norra Djurgården icke utarbetats genom statsmakternas försorg. Nyssnämnda schematiska dispositionsplan har dock satts ur funktion bl. a. genom att Smedsbacken och Kampementsbacken, vilka där redovisades som park, numera blivit bebyggda. Något auktoritativt uttalande eller ens antydning om att andra likvärdiga områden i deras ställe skola reserveras som park finnes icke. Visserligen har 1939 års markkommission förordat, att en del av Gärdet borde bevaras som ett öppet område. Kommissionen uttalade som sin mening, att det ur naturskydds- och kulturhistoriska synpunkter måste vara av intresse att bevara en del av den säregna natur, som Ladugårdsgårde rymmer. Genom en försäljning av detta område skulle kronan kunna för framtiden äventyra eg-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
na viktiga intressen. Ett frilagt område av Gärdet kunde för övrigt komma att visa sig behövt även för rent statliga ändamål'. Men detta positiva förslag har icke blivit upptaget till behandling.

I likhet med 1939 års markkommission anse undertecknade det vara utomordentligt viktigt, att den ännu fria delen av Gärdesheden lämnas obebyggd, emedan detta område har en mycket stor betydelse för såväl huvudstaden som landet i dess helhet genom att kunna lämna plats för utställningar, massmöten o. d., samt genom sitt mycket stora värde ur naturskydds- och kulturhistorisk synpunkt.

Därtill kommer att Gärdet — liksom skjutbanorna vid Kaknäs — även efter Svea livgardes och Svea artilleriregementes planerade utflyttning till Järvafältet med nödvändighet kommer att behövas såsom närbeläget övningsfält för de i Stockholm kvarblivande förbanden. Hemvärn, frivillig befälsutbildning, frivilligt skytte m. fl. grenar av det frivilliga försvaret kunna icke utan stort men berövas Gärdet och Kaknäsområdet för sina övningar.

Ett stort och öppet parkområde måste slutligen enligt vår mening skapas både för Gärdesstadens invånare och för det gamla Östermalm samt få så stora mått, att det kan bli ett verkligt rekreationsområde och en attraktiv tummelplats för det växande släktet. Därigenom skulle olägenheterna av Gärdesstadens tränga bostäder i någon mån kunna kompenseras. Ur alla synpunkter synes det också vara av stor betydelse, att Gärdet får behålla sin omramning av skogklädda höjder och att förbindelsen hålles öppen både med Lilla Värtans stränder och med Södra Djurgården.

Med hänvisning till vad som ovan framförts vilja undertecknade till statsutskottet rikta en vördsam och enträgen anhållan, att en dispositionsplan för Ladugårdsgårde samt Djurgårdsbrunns- och Kaknäsområdena snarast möjligt måt- te utarbetas och att de synpunkter, vi här ovan framhållit, därvid måtte beaktas.»

Då enligt mitt förmenande denna inlaga även bör riktas till riksdagen, har jag velat här föredraga densamma.

Om vi nu lämna denna del av det föreliggande ärendet, så kommer man in på den andra delen, som beröres i motionen, och som utskottet och Djurgårdskommissionen huvudsakligen ha uttalat sig om. Det gäller bostadsbebyggelsen.

Jag måste då först rikta en allvarlig anmärkning mot Djurgårdskommissionen. Den gäller inte de ledande, ty jag antar att de icke kunna kontrollera varje detalj, utan den gäller de män som hava utarbetat de siffror och kalkyler, på vilka kommissionen har stött sig och på vilka sedan utskottet har byggt sitt betänkande. Det är icke riktigt att förfara så, som man gjort i denna kommissions motivering och de därtill hörande tabellerna. För att vid jämförelsen mellan Djurgårdskommissionen och staden kunna få staden i en så ogynnsam dager som möjligt har man i sammanställningen på sidorna 20 och 21 sammanlagit stadens och enskilda exploatörers siffror och emot dessa ställt Djurgårdskommissionens siffror. Det är ju självklart, att man icke kan gå till väga på detta sätt utan att man måste skilja på stadens, de enskilda exploatörernas och Djurgårdskommissionens siffror; eljest kan man icke få ett rättvist och riktigt siffermaterial. Dessutom har man i denna sifvertabell icke medtagit utan med streck betecknat de försålda tomter, som staden har under åren 1932—1937 exploaterat på olika sätt, varigenom man också får en skev och oriktig bild. Det är huvudsakligen de områden, som falla på Kristineberg och Fredhäll. Där föreligga enligt min mening mycket tilltalande former av bebyggelse, som visa en helt annan social bild än de av Djurgårdskommissionen försålda delarna av Gärdet.

Jag anser att man icke bör gå till väga på detta sätt. Detta har också föran-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

lett, att borgarrådet Yngve Larsson tagit upp detta utlåtande och denna promemoria till behandling och därvid gent emot kommissionens och statsutskottets siffror, som han offentligt fastslagit som felaktiga, förklarar, att i själva verket har kronan på Gärdet fått i genomsnitt 2,631 kronor per eldstad, medan stadens genomsnittspris på Kristineberg, Fredhäll och Södermalm varit 1,560 kronor. Och detta är de områden, som äro jämförliga med Djurgårdsbebyggelsen. Det framgår sålunda av detta borgarrådets meddelande, att kommissionens siffror äro felaktiga, helt enkelt ägnade att föra riksdagen vilse och icke värda att sätta tilltro till. Borgarrådet fortsätter: »Det framgår inte härav att Djurgårdskommissionen, som statsutskottet velat göra gällande, fört en socialt betonad prispolitik. Till de höga tomtpriserna i Stockholm har också medverkat att staden på två decennier fått 180,000 nya invånare, vilket medfört en ovanligt livlig byggnadsverksamhet.»

Vi måste säga oss, att om en demokrati skall driva byggnadsverksamhet, så måste denna vara socialt betonad och får icke vara anlagd uteslutande på att tjäna största möjliga antal miljoner till statskassan med åsidosättande av sociala hänsyn, ty då vore demokratin värdelös. Demokratien måste vara besjälad av sociala intressen även när det gäller att bygga bostäder.

Jag har också gjort mig besvär att taga del av en promemoria, som inlämnats till staden från stadens fastighetsavdelning, och jag anser mig böra till protokollet anteckna även en del av innehållet i den, eftersom den på ett utomordentligt sätt belyser de metoder som Djurgårdskommissionen använder för att få sin politik igenom i riksdagen.

Fastighetskontoret fäster uppmärksamheten därpå att i Djurgårdskommissionens sammanställning å sidorna 20 och 21 av medelprisen per normaleldstad icke redovisas separat stadens tomtförsäljningar och priserna per normaleldstad vid dessa. På grund härav, heter det i promemorian, kan icke den av Djurgårdskommissionen förebragta utredningen utgöra underlag för statsutskottets uttalande i femte stycket andra meningen å sid. 7 av följande lydelse: »Djurgårdskommissionens utredningar utvisa emellertid att kronans tomtförsäljningar inom Stockholm hållit sig vid en prisnivå, som understiger vad staden och enskilda betingat sig för tomter med motsvarande belägenhet.»

Vidare heter det i denna promemoria: »Den berörda sammanställningen uppgives omfatta en jämförelse av medelprisen för likabelägen tomtmark i den inre staden. Här saknas dock helt och hållet stadens tomtförsäljningar å Fredhäll och Kristineberg. Om anledning härtill är att Djurgårdskommissionen icke ansett denna tomtmark, som försålles till relativt låga priser, lika-belägen, är detta anmärkningsvärt eftersom kommissionen om de angränsande, kronan tillhöriga Mariebergs- och Konradsbergsområdena faller omdömet 'detta välbelägna och ur bostadssynpunkt högklassiga exploateringsområde' och i konsekvens med denna uppfattning för närvarande utan anbuds-förfarande tar ut priser på enligt uppgift 2,500—3.000 kronor per normaleldstad och anser dessa priser motsvara 1935 års prisnivå. Som jämförelse kan nämnas, att priserna vid stadens försäljningar på Fredhällsområdet år 1935 lågo på i medeltal c:a 1,366:— kr/nc.

Emellertid har såväl djurgårdskommissionen som staden — i den mån staden icke mot särskilda låga priser upplåtit mark för s. k. billig bostadsbebyggelse — under åren närmast före den nu rådande krisen försålt sina tomter efter anbuds-förfarande, och det synes då ganska meningslöst att genom uppgifter över vid försäljningarna erhållna normaleldstadspriser söka visa, att den ena parten betingat sig lägre priser än den andra. Båda ha tagit ut så mycket de kunnat få. Den mycket betydande skillnaden föreligger dock, att staden vid sidan av sin försäljning efter anbuds-förfarande i stor omfatt-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
ning upplåtit tomter till socialt arbetande byggnadsföretagare mot priser, som legat avsevärt under dem, som utvunnits vid anbudsförfarande.

Djurgårdskommissionen och med stöd av denna statsutskottet anser sig kunna tillbakavisa motionärens uppfattning om att kronan 'med sin exploateringspolitik gått mycket hårt fram över oersättliga naturvärden' genom att påvisa 'att all exploatering i vad avser stadsplanens utformning skett i enlighet med överenskommelse med Stockholms stad'. Det kan icke vara vederbörande obekant, att staden endast motvilligt gått med på dessa stadsplaner, som i allmänhet ansetts innebära ett för hårt utnyttjande av marken, men att staden av olika skäl varit nödd och tvungen till dessa överenskommelser. Staden har varit beroende av kronan för att få livsviktiga trafikfrågor lösta; ena gången gällde det Norr Mälarstrand och Hantverkargatan, en annan gång Västerbron och dess tillfarter o. s. v. Det är väl just dessa förhållanden, som i grund och botten utgöra anledningen till sådana framställningar som motionärens. För stadens del är väl önskemålet också snarare att få kronan att finna sig i ett mindre intensivt utnyttjande av sina exploateringsområden än att förhindra kronan att ta ut dagens priser för den färdigbildade tomtmarken.»

Av detta framgår sålunda, att det framför allt är emot det oerhört hänsynslösa utnyttjandet av marken, som Stockholms stad måste resa motstånd.

Vad skulle man då önska sig ifrån Stockholms sida? Ja, vi skulle på vår sida vara mycket tillmötesgående; vi begära inga orimligheter alls, utan Stockholms stad har alltid varit oerhört tillmötesgående gent emot kronan — jag kan intyga det, och Djurgårdskommissionens egen ärade ordförande, Råstock, under förhandlingarna i markkommissionen kunde intyga det; vi kommo ju också till ett enigt resultat. Vi begära endast att staten eller Djurgårdskommissionen skall — icke till högsta spekulation eller högsta spekulationspriser utan till rimliga priser — sälja mark till Stockholm, inte för att denna mark skall bebyggas utan för att den skall kunna utläggas såsom friområden och friluftsområden. Vidare skulle det vara önskvärt — i den mån kronan själv eller genom att sälja till enskilda bebygger sin mark i Stockholm — att man inte begagnade möjligheten att bygga på det sätt som nu sker, utan att man förföre mera hänsynsfullt gent emot naturen och gent emot Stockholms stads krav på tillgodoseende av dess invånares bästa. Detta synes mig inte vara orimliga krav, och det är ingenting annat som begäres i motionen än att man skall ta hänsyn till dessa ting. När då därtill kommer, att Stockholms stad har gjort så generösa anbud som den gjort, så synes det mig vara rimligt, att staten också visar något tillmötesgående beträffande stadens önskemål.

Herr talman! Jag ber att få rikta en vädjan till kammarens ledamöter, att de ta någon hänsyn till annat än de krasst ekonomiska faktorerna, och, om man tar hänsyn uteslutande till dessa, dock medge att de anbud, som Stockholms stad har gjort, innebära högst väsentliga, ekonomiskt betydelsefulla motprestationer till kronan. Man bör även från statens sida visa ett visst tillmötesgående.

Kammarens ledamöter känna mycket väl till att jag inte är någon sådan stockholmare som ensidigt ser på stadens intressen. Jag röstar nästan lika ofta — ja, jag röstar kanske oftare — för t. ex. Norrlandsfolkets krav här i kammaren än jag röstar emot dem, och jag röstar för böndernas krav överhuvud taget, när jag anser dem vara rättvisa. Jag tycker emellertid att det skulle vara rimligt, att någon gång hänsyn visades även till Stockholms stads önsksningar och att man tillmötesgick dem, eftersom de icke innebära något orimligt.

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

Jag begär, herr talman, intet annat än att kammaren ville bifalla motionen om en hemställan om nya instruktioner för Djurgårdskommissionen.

Häri instämde herr *Branting*.

På framställning av herr förste vice talmannen, som, efter det herr talmanen under herr Fredrik Ströms anförande uppstått och avlägsnat sig, övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 321, av herr *Andrén* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1943/44; och
nr 322, av herr *Björkman* och friherre *Beck-Früs*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående auktoriserad mätning av ved och annat virke, m. m.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 288, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om avgifter för sjöfolks pensionering, m. m.; och
nr 289, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade pensionsbestämmelser för vissa barnmorskor, m. m.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtande nr 15, över väckta motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kulspruteskjutbana för Västerbottens regemente m. m.;

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa krigsfri-villigas förmåner vid sjukdom m. m.;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medgivande att låta Svenska sällskapet för räddning av skeppsbrutne övertaga verksamheten vid lotsverkets livräddningsstationer på Gotland;

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till utförande av vissa gas-, vatten- och avloppsledningar å Norra Djurgården;

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande av byggnad för textilforskning m. m.;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till uppförande av byggnader för järn- och metallforskning m. m.;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för budgetåret 1943/44 till nybyggnad för svenska träforskningsinstitutet;

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till understöd åt privatflyget;

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggande av skolhemmet Hammargården i Stockholms län m. m.; och

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kostnader för årlig taxering m. m.;

bankoutskottets utlåtande nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättring av vissa äldre tjänstepensioner m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.; och

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 9 § lagen den 23 oktober 1914 (nr 325) om krigsdomstolar och rättegången därstädes;

andra lagutskottets utlåtande nr 45, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen; samt

första särskilda utskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning jämte i ämnet väckta motioner.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.25 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 9 juni e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 e. m.

Fortsattes överläggningen angående statsutskottets utlåtande nr 157, i anledning av väckta motioner om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m.

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m.

Herr **Johansson, Johan Bernhard**: Herr talman! Motionären, herr Ström, har i sitt i dag hållna anförande fortsatt att mot Djurgårdskommissionen rikta de beskyllningar, som han redan i sin motion har framfört. Motionen innehåller beskyllningar mot Djurgårdskommissionen för att den sedan flera år bedriver en tomtpolitik med starkt uppdrivna tomtpriser och en exploateringspolitik, som gått mycket hårt fram över oersättliga naturvärden. I kammaren har han i dag skärpt sitt omdöme ytterligare, och har därvid använt ett uttryck, som jag inte vill citera men som var av ett sådant slag, att man måste bestämt tillbakavisa ett dylikt uttalande.

(Forts.)

Herr Ström har alldeles förbisett, att Djurgårdskommissionen är ett statens organ, tillsatt av Kungl. Maj:t och utrustat med de befogenheter, som kommissionen enligt sin av Kungl. Maj:t fastställda instruktion har att fullgöra. Jag undrar, hur kammarens ledamöter skulle reagera, om emot andra dylika av staten tillsatta organ en talare skulle uppträda och fälla liknande omdömen. Djurgårdskommissionen är ett förvaltande organ och handhar sin förvaltning enligt av Kungl. Maj:t fastställd instruktion, och har herr Ström någon anmärkning att göra, kan herr Ström vända sig till Kungl. Maj:t. Men jag tror att det är ganska onödigt.

Herr Ström har lagt upp sitt anförande på ett sådant sätt, att jag tror, att han mera har skadat än gagnat den sak som han här vill försvara. Jag undrar vad de personer, som å Stockholms stads vägnar ha att förhandla med Djurgårdskommissionen om de frågor, som det här rör sig om, komma att säga om herr Ströms sätt att uppträda. Jag tror inte att de komma att kunna påstå, att herr Ström har gagnat Stockholms stads intressen med sitt anförande.

I början av sitt anförande sade herr Ström, att i trehundra år har Stockholm gynnats, när det gällt att tillgodose behovet av parker och öppna platser på mark, tillhörig kronan, men att sedan demokratien kom till, hade det blivit sämre. Men herr Ström tycks då alldeles ha glömt bort, att under senare årtionden har på grund av folkökningen ett alltmer växande behov av bostäder uppstått.

I sin motion har herr Ström yrkat, att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag till nya instruktioner för Djurgårdskommissionen till förhindrande av tomtspekulation, uppdrivande av bostadshyrorna och skövlande av oersättliga naturvärden. Men herr Ström har inte i sin motivering angivit, hur en sådan ny instruktion skulle se ut. Jag vill understryka, att Djurgårdskommissionen handhar förvaltningen av och försäljningen av tomter på områden, som ha blivit stadsplanlagda efter förhandlingar mellan Stockholms stad och staten och efter beslut av Kungl. Maj:t och riksdag. Det är således inte Djurgårdskommissionen, som på egen hand sätter i gång vare sig tomtförsäljningar eller skövlande av vad herr Ström kallar naturvärden. Djur-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
gårdskommissionen förvaltar sin uppgift i enlighet med riksdagens av Kungl. Maj:t fastställda beslut.

Enligt herr Ström har det ingivits anbud från staden att få köpa vissa områden av staten, och han läste upp en del anbud. Jag känner inte till, och i statsutskottet och överhuvud taget i riksdagen känna vi inte till några sådana anbud. Där blottade herr Ström vissa delar av förhandlingar, som tydligen pågå mellan representanter för Stockholms stad och Djurgårdskommissionen. Jag finner det ganska märkvärdigt, att herr Ström skaffar sig tillgång till sådana aktstycken, om vilka förhandlingar ännu inte äro slutförda, och sedan drar fram dem i kammaren för att häftigt angripa Djurgårdskommissionen, den part som å statens vägnar skall förhandla med delegerade för Stockholms stad. Jag tror inte att herr Ström därigenom har gagnat dessa förhandlingar.

Herr Ström riktar mot statsutskottet den anmärkningen, att vi inte ha remitterat hans motion till en hel del av honom uppräknade myndigheter. Hans motion innehåller endast en trycksida och utgör, såsom jag nämnde, i två olika avsnitt beskyllningar mot Djurgårdskommissionen. Det är naturligt, att statsutskottet ville höra Djurgårdskommissionen med anledning av motionen, men det fanns ingen anledning att remittera den till några andra myndigheter. Djurgårdskommissionen har avgivit ett mycket utförligt utlåtande, som är bifogat betänkandet, och den, som vill ägna det en granskning, skall där finna mycket, som motsäger vad herr Ström i sin motion och här i dag har yttrat.

I sitt anförande uppläste herr Ström en skrivelse, som han påstod var tillställd statsutskottet. Den skrivelsen kom i förrgår, således den 7 juni, till statsutskottet, men statsutskottets utlåtande, som vi behandla i dag, bordlades den 4 juni i kamrarna. Det är då naturligt att inte denna skrivelse har kunnat refereras i utskottets utlåtande.

I större delen av sitt anförande uppehöll sig herr Ström utförligt vid de naturvärden, som nu hålla på att skövlas, men han gick mycket flyktigt förbi en annan mycket viktig sak, som jag är övertygad om Stockholms invånare ha intresse av, nämligen frågan om en ökad tillgång på bostäder. Den frågan har herr Ström alldeles tappat bort under sin propagandaverksamhet.

Under mer än tjugo år har jag haft anledning att följa förhållandena mellan Stockholms stad och staten. Den, som är intresserad därav, kan ta del av statsrevisorernas berättelser på 1920-talet och därigenom få klart för sig, vad som ledde till tillsättandet av Djurgårdskommissionen. Man kan där få veta, huru förhållandena mellan Stockholms stad och staten dessförinnan gestaltade sig.

Herr Ström yrkar att kommissionen snarast möjligt måtte avskaffas. Det förstår jag. Innan Djurgårdskommissionen fanns, kände statsutskottet och riksdagen bra litet till relationerna mellan Stockholms stad och staten. Det var endast genom statsrevisorerna, som vi kunde få en inblick däri. Men statsrevisorerna blottade sådana förhållanden, att det befanns vara nödvändigt att tillsätta ett organ, som å statens vägnar kunde bevaka dess intressen och inleda förhandlingar med Stockholms stad och för riksdagen anmäla de spörsmål, som staten och Stockholms stad hade ouppklarade. Jag förstår således, att herr Ström såsom representant för vissa intressen — jag är övertygad om att herr Ström talar å en mycket begränsad krets vägnar — gärna vill att Djurgårdskommissionen skall avskaffas, varigenom man skulle förhindra, att staten skulle ha ett organ som kan följa mark- och tomtfrågorna i Stockholm, där ju staten är en stor intressent.

Statsutskottet har helt naturligt avgivit sitt utlåtande med ledning av de uppgifter vi ha kunnat införskaffa och det utförliga yttrande, som Djurgårdskommissionen har avgivit. Vi erkänna att, i den mån motionerna ta sikte på tiden före nu pågående krig, tomtpriserna i Stockholm voro höga under då rå-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

dande högkonjunktur. Men om man tar sikte på de mera aktuella förhållandena under krigsåren, kan det konstateras att kronans tomtpriser betydligt nedgått. Av Djurgårdskommissionens yttrande framgår det, att Stockholms stad upplåtit mark med tomträtt intill områden, där kronan sålt tomter, och att den årliga avgäld, som Stockholms stad tagit för sina tomter, har ett kapitaliserat värde, som är högre än det, till vilket kronan har försålt sina tomter.

Jag skall inte fördjupa mig alltför mycket i dessa spörsmål, eftersom vad vi här tala om ju egentligen avser förhållanden, i fråga om vilka kronan redan har fattat beslut. Djurgårdskommissionens verksamhet har riksdagen redan tagit ställning till. Om förhandlingar nu ha inletts om försäljning till staden av vissa områden, komma de så småningom, då de bli slutförda, under Kungl. Maj:ts och riksdagens prövning.

Jag har observerat, att när det under senare år har förts förhandlingar mellan Stockholms stad och staten och dessa inträtt i ett visst skede, har det satts i gång ett nervkrig mot riksdagen, och det förefaller, som om det möte, som refererats i tidningar, liksom Stockholmspressens uttalanden och herr Ströms inlägg här i dag vore ett led i ett nervkrig, som man försöker sätta i gång för att därmed påverka de förhandlingar, om vilka jag ingenting känner men som jag under hand har hört pågå. Jag finner detta mycket olämpligt.

När herr Ström kritiserar statsutskottet, bör herr Ström uppmärksamma sista stycket i utskottets motivering, där utskottet yttrat: »De högt uppdrivna bostadskostnaderna i huvudstaden förtjäna förvisso allvarligt beaktas. Att utfinna de lämpliga åtgärderna för hithörande frågors lösning ankommer väl främst på närmast ansvariga kommunala organ i all synnerhet då fråga är om en kommun med Stockholms resurser både ekonomiskt och i andra avseenden. Självfallet kunna dock ej heller statsmakterna undgå att uppmärksamma dessa huvudstadens problem lika litet som det samband vilket råder mellan tomtpris och byggnadskostnader. Utskottet inser tillfullo angelägenheten av att staten vid all markexploatering både i Stockholm och annorstädes tillämpar en tomtpolitik som — vid sidan av de ofrånkomliga ekonomiska synpunkterna — också tar sikte på de sociala kraven.» Jag avstår från att läsa upp fortsättningen. Därmed har utskottet angivit synpunkter, som borde förstås på ett annat och bättre sätt, än motionären har gjort. I fortsättningen trycker utskottet särskilt på att kronans, stadens och den bostadssökande allmänhetens intressen överensstämna däri, att dessa områden utan onödig tidsutdräkt stadsplanläggas och exploateras och att stadens medverkan härvid fordras vid stadsplanering m. m.

Herr Ström talade om ett betänkande, avgivet av 1940 års byggnadssakkunniga. Det känna vi väl till, och vi ha uppmärksammat, vad de sakkunniga säga nederst på sid. 98 och överst å sid 99 i betänkandet, vilket visst inte ger belägg för den kritik, som herr Ström har framfört.

I dag gäller det Ladugårdsgärdet, sade herr Ström. Det gör det visst inte. Det gäller inte att i dag ta ställning till Ladugårdsgärdet. Det pågår förhandlingar, och herr Ström berättade själv, att det ingivits en framställning från Stockholms stad att få köpa en del av Ladugårdsgärdet. Han yttrade sig om priser och dylikt, vilket jag utan kännedom om förhållandena inte kan bedöma. Men när jag i den skrivelse, som inlämnats till statsutskottet, och på annat sätt finner, att man vill ha Gärdet till naturpark, samtidigt som man såsom skäl för dess bevarande också framhåller, att Gärdet är nödvändigt att ha för militära övningar, då frågar jag mig, hur det går att ha Gärdet såsom övningsplats för militärer samtidigt som det skall vara naturpark. Man frågar sig också, om det verkligen är nödvändigt, att den dyrbaraste tomtmarken i riket skall användas

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
till militär övningsplats. Det blir emellertid en sak, som man får förhandla om, eftersom det ju inte kan klaras upp i denna debatt.

Jag finner, att herr Ström har skjutit betydligt över målet. Det finns mycket att tillägga, men då jag vet att en ledamot av Djurgårdskommissionen har begärt ordet efter mig, skall jag inte yttra mig mera i saken, då vi säkerligen kunna få åtskilliga uppgifter av honom, utan jag skall inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Pauli: Herr talman! Jag är inte den medlem av Djurgårdskommissionen, vars anförande nyss bebadades av utskottets ordförande. Men jag har i alla fall känt mig uppkallad att säga några ord i denna debatt med anledning av att jag tillhör utskottet och var närvarande vid frågans behandling i plenum. Denna behandling var av ytterst summarisk natur. Från fjärde avdelningen, som jag inte tillhör, förelåg ett enhälligt förslag, och det blev ingen diskussion, utan beslutet endast klubbades. Jag hann själv helt enkelt inte närmare övertänka, huruvida alla delar av utskottets föreslagna motivering voro sådana, att de motsvarade de synpunkter, som jag skulle vilja lägga på frågan.

Mycket i utskottets motivering kan jag för min del helt instämma i. Dit hör vad utskottets ordförande herr J. B. Johansson nyss läste upp, nämligen detta: »Utskottet inser till fullo angelägenheten av att staten vid all mark-exploatering både i Stockholm och annorstädes tillämpar en tomtpolitik som — vid sidan av de ofrånkomliga ekonomiska synpunkterna — också tar sikte på de sociala kraven.»

Däremot är jag mindre nöjd med det sätt, varpå fjärde avdelningen och sedan utskottet ha behandlat frågan om naturskyddet. På den punkten tycker jag att man uttryckt sig väl summariskt och ensidigt. Jag kan i viss mån förstå herr Ströms reaktion, även om jag vill instämma i den föregående talarens uttryck, att herr Ström sköt över målet. Herr Ström är ju bland mycket annat litterär författare och poet, och han tillämpar väl den poetiska regeln att »sika på stjärnorna för att nå skogsbrynet». Han använde en del uttryck om Djurgårdskommissionen, som jag tycker äro tilltagna åtskilligt i överkant.

Det hindrar ju inte att man kan få lov att yttra sig kritiskt angående Djurgårdskommissionen. Jag kan inte inse att man har anledning att fördöma de opinionsyttringar som ha förekommit. Den vädjan, som av ett tiotal organisationer riktades till utskottet, kom tyvärr för sent. Hade den kommit i tid, hade det kanske kunnat bli en debatt i utskottet, vilken kunnat leda till vissa modifikationer i utlåtandets motivering. Jag kan inte finna, att dessa opinionsyttringar skulle vara oberättigade. Naturligtvis kan man säga, att därigenom föres ett »nervkrig» i anledning av de pågående förhandlingarna. Men vad är det för ont i detta i ett land, där vi ju dock hålla på yttrandefriheten? Det finns full rätt för den svenska allmänheten på de håll, där man är intresserad av denna sak, att få påverka de pågående förhandlingarna genom opinionsyttringar. Det anser jag vara någonting fullt riktigt och lojalt.

Sedan är det en annan sak, hur det förhåller sig med det sakliga värdet i dessa opinionsyttringar. För min del måste jag säga, att jag å ena sidan har fullt klart för mig, att staten behöver ett förhandlingsorgan i dessa viktiga mark- och tomtfrågor, men att jag å andra sidan har det intrycket, att regeringen har varit angelägen att från första början i Djurgårdskommissionen sätta in personer, som visserligen ha visat ett synnerligen starkt intresse för statsfinansiella behov, men som visat sig ha mindre sinne för sådana

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

ting som Stockholms stads behov av öppna parkområden och hänsynen till naturskyddsvärden.

För att nu tala speciellt om Gärdet, så frågade herr J. B. Johansson, hur man i all rimlighets namn kan få två sådana synpunkter att överensstämman som att man vill upplåta denna dyra tomtmark för militära övningsändamål, samtidigt som man talar om dess värde ur naturskyddssynpunkt. Jag håller med honom om att det kan se konstigt ut. Men jag tycker inte att det är så orimligt, eftersom Gärdet faktiskt består av ganska olikartad terräng. För min del ömmar jag ur naturskyddssynpunkt inte så värt mycket för den öppna mark, som har karaktären av ren fäladsmark och som sedan gammalt använts för militära övningar. Den hade ju ur naturälskarens synpunkt ett värde på den tiden, då den var relativt orörd och låg där med sina kullar och böljande linjer. Allt detta är nu brutet genom bebyggelse, och det, som återstår av den rent öppna terrängen, kanske inte har det estetiska värdet, att man från den synpunkten helt bör skona det.

Men Gärdet består också av annan terräng. Som vi alla veta, finns ut mot Värtan ett smalt skogs- och höjdbälte, och detta har man vid den nu skedda bebyggelsen inte brytt sig det allra minsta om, ty som vi veta marscherar Gärdesstaden brutalt upp över dessa forna skogshöjder. Det står visserligen kvar en del träd, vilket ju är bra, efterom det ger litet grönska åt mellanrummen mellan bebyggelsen, men annars tycker jag man har gått fram väl skoningslöst.

Om jag alltså inte kan instämma i kravet på att *hela* det nuvarande Gärdet skall lämnas i fred för bebyggelse, vilket jag måste säga är något överdrivet, efter vad som redan skett därute, så vill jag dock hoppas, att man vid den fortsatta bebyggelsen visar litet mera hänsyn för de av naturen parkliknande områden, som där finnas. Ett sådant område ligger mellan Värtavägens östligaste del och frihamnsområdet, och jag tycker, att det vore mycket beklagligt, om man skulle förfara med det på samma sätt som med motsvarande partier, som redan äro bebyggda.

Dessutom kan man nog våga säga, att även om den nuvarande Gärdesstaden har många förtjänster genom sitt öppna byggnadssätt, sin omsorg att få in luft och ljus och även någon grönska mellan husen, så gör den i viss mån ett beklämmande intryck. Den verkar mänsklig myrstack, och går man in och granskar myrstackens insida, finner man att de höga tomtpriserna, som ju delvis Djurgårdskommissionen har på sitt samvete — det kan den aldrig komma ifrån — ha bidragit till ett byggnadssystem, som gör att man ofta tror sig förflyttad in i ett dockhem, inte i Ibsens mening utan i rent bokstavlig mening. Många av våningarna verka dockskåp, och man beklagar att människor, som skulle behöva en större luftkub, nödgas bo i dessa trånga utrymmen. Å andra sidan äro husen modernt byggda, och det är väl dessa s. k. moderna bekvämligheter som uppliva och underlätta tillvaron i de trånga utrymmena. Men inte är det något idealiskt byggnadssätt att tränga ihop folk på det sättet.

Jag anser alltså, att den byggnadspolitik, som där föres, inte i sina praktiska resultat har visat sig alldeles lycklig. Detta är ju en sak som närmast har att göra med tomtprispolitiken. Det kan inte hjälpas, att man känner sig ganska tvexsam inför de i bilagan till utlåtandet angivna jämförelsesiffrorna mellan statens och stadens tomtpriser, då det visar sig att man där inte har rört sig med fullt kommensurabla siffror. Det har nämnts i pressen, och det överensstämmer med vad herr Ström sade, att socialministerns byggnadssakkunniga 1941 rapporterade, att Djurgårdskommissionen under perioden 1935—1939 per normaleldstad på Gärdet tog ut i medeltal 2,631 kronor i tomtpris,

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
medan staden i Kristineberg, Fredhäll och på Söder fick 1,560 kronor. Dessutom nämnas i Djurgårdskommissionens uppställning inga kommunala tomtpriser från hösten 1931 fram till 1942, vilket måste betraktas såsom en lucka av ganska stor vikt i framställningen.

Jag måste alltså säga, att man hitintills inte har fått någon fullt tillfredsställande belysning av kronans tomtprispolitik, jämförd med Stockholms stads. Därför är det fullt berättigat, när utskottet säger att vid markexploateringen — och däri inneslutes givetvis också tanken på tomtprisen — staten bör ta mera sociala och mindre uteslutande statsfinansiella hänsyn, än hittills har skett.

I denna fråga pågå förhandlingar, och det är givet, att riksdagen inte har anledning att yttra sig om pågående förhandlingar. Men man kan ha både anledning och rätt att uttala förhoppningar. Jag vill då uttala den förhoppningen, att dessa förhandlingar måtte leda till en överenskommelse om inlösen från Stockholms stads sida av sådana områden, som ur hygieniska, sociala och estetiska synpunkter kunna behöva lämnas fria från bebyggelse, och att överenskommelsen också blir sådan till sin ekonomiska innebörd, att den kan antagas från både statens och stadens sida. Jag vill inte i likhet med herr Ström uttala någon så grym förhoppning som att Djurgårdskommissionen måtte helt försvinna. Men jag skulle gärna se, att den för framtiden kunde visa mera hänsyn till de synpunkter, som nu urgeras bl. a. från de organisationer, vilka för sent kommo in med sin skrivelse till statsutskottet. I sitt berömvärda nit att bevaka statens finansintressen bör den inte alldeles lämna ur sikte, att det i alla fall till sist inte bara gäller att tjäna pengar åt staten utan att inreda hem för människor och att ge dessa hem en omgivning, som är tillfredsställande både för de vuxna och inte minst för barnen. Det är ju främst för barnens skull som man önskar att vissa öppna områden, rester av den skogiga Djurgårdsnaturen, skola kunna bevaras i form av parker.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Heiding: Herr talman! Herr Ström har i sin motion begärt nya instruktioner för Djurgårdskommissionen, men herr Ström har ju inte alls dragit upp några riktlinjer för hur dessa instruktioner skulle komma att se ut, och jag kunde inte finna av hans anförande i dag att han hade några riktlinjer att föreslå. För övrigt förvånar det mig verkligen, att herr Ström begär nya instruktioner för Djurgårdskommissionen, en kommission som herr Ström helst ville se hängd snarast möjligt. Herr Ström uttalade sig för att Djurgårdskommissionen skulle försvinna, och då finns det väl ur hans synpunkter ingen anledning att utfärda nya instruktioner för den. Jag ber att likväl få framställa den frågan till herr Ström: hur vill herr Ström, att instruktionerna skola utformas?

Sedan ber jag att få framställa ännu en fråga, så att herr Ström kan få fundera på den en stund — herr Ström kommer väl att begära ordet än en gång, kanske flera gånger. Min fråga lyder: bör staten, Stockholms stad eller byggmästaren ha vinsten av den markvärdestegring som skett? Herr Ström talade om förhållandena för 300 år sedan. Vi få väl tänka oss att det var andra tider då. Det har blivit en markvärdestegring. Skall nu staten uppbära vinsten därav, när det gäller statens mark, eller skall Stockholms stad eller byggmästarna göra det?

Den mark som staten äger, vare sig den är belägen i Stockholm eller ute i landet, bör vid försäljning betinga det pris, som gäller i den öppna marknaden. Djurgårdskommissionen, som före krigsåren försålde tomter enligt anbudsförfarandet, kunde i flera fall ha uppnått ännu högre priser, men genom att fördela de tillgängliga tomterna mellan flera anbudsgivare fick kommissionen

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

godtaga lägre priser. En byggmästare, som fått ett visst antal eldstäder att bygga, kunde således icke komma i fråga vid prövningen av kommande anbud. Det gjordes upp en tabell, där alla anbuden infördes, och om sedan en byggmästare köpt ett visst antal tomter, kunde han inte komma i fråga, även om han ingav högre anbud, utan då antogs det anbud som kom närmast, för att tomterna skulle fördelas på så många byggmästare som möjligt. Detta gjordes för att priserna inte skulle kunna trissas upp alltför mycket. Under de senare åren ha tomterna blivit försålda under hand till priser som blivit godkända av statens byggnadslånebyrå.

I jämförelse med de priser, som staden erhållit både vid direkt försäljning och vid upplåtelse mot tomträtt, kunna Djurgårdskommissionens priser inte anses oskäligen. Om statens mark försålles till Stockholms stad till lägre priser, erhöles ändå ingen garanti för att tomterna också i framtiden skulle säljas till låga priser. Staden komme helt säkert att ta ut de priser, som kunde erhållas i öppna marknaden vid försäljningstillfället. Markvärdestegringen skulle således komma staden i stället för staten till godo.

Herr Persson i Stockholm har väckt en motion, vari hemställt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utfärdandet av sådana direktiv till Djurgårdskommissionen, att Stockholms stad gives företrädesrätt framför enskilda vid förvärv av kronan tillhörig mark inom Stockholms stads områden, och att kronan därvid tillämpar en sådan prispolitik, att den sammanfaller med vad chefen för socialdepartementet deklarerat i förevarande avseende.

Det framgår tydligt av motionerna att Stockholms stad önskar förvärva större områden av staten och att man vill att staten skall upphöra med sin exploatering av tomtmark.

Om byggmästarna erhöles tomterna till priser som låge 30 à 40 % under dagsvärdet, finnes då någon garanti för lägre hyror i framtiden? Nej, jag tror inte att man kan få någon garanti därför. Fastigheterna komma ut i den allmänna handeln, och vinsten skulle i första hand stanna hos byggmästarna. Se för övrigt på taxeringsvärdena på sid. 21 i utskottets utlåtande! Det framgår ju tydligt av denna uppställning att taxeringsvärdena ha stigit avsevärt. Vi kunna t. ex. bara se på de tomter, som såldes år 1912. Medan de vid försäljningen betingade ett medelvärde av 1,232 kronor per eldstad, har taxeringsvärdet enligt 1941 års taxeringslängd gått upp till 2,035 kronor, således en ökning med 803 kronor per eldstad. Där ser man tydligt att taxeringsvärdena stigit, och det är ju omöjligt att hindra dessa värden att stiga undan för undan. Det är tillgång och efterfrågan på en vara som bestämmer priset, och så är det även i fråga om tomter. Om ett tillräckligt stort antal tomter utbjödes, komme priserna att hålla sig på en skälig nivå. Ifall Stockholms stad hade visat större intresse för att det skulle komma mer tomter i marknaden, hade tomtpriserna aldrig blivit så höga som de nu äro. Det är alldeles klart att finns det mycket tomter att välja på, undersöka byggmästarna, var de kunna få den billigaste tomten, och köpa den, men finns det blott ett fåtal tomter, så att byggmästarna lägga in anbud på nästan alla, när de vilja köpa en eller två, är det alldeles klart att tomtpriserna bli höga. Utskottet har härom yttrat: »I själva verket torde den främsta orsaken till de högt upprivna tomtpris, som gällt i huvudstaden, vara av kommunalpolitisk natur, eller närmast en följd av fördröjd stadsplanering för den inre staden. Inom ytterområdena har visserligen stadsplaneringen nått längre, men bostadsproduktionen därstädes har, enligt vad Djurgårdskommissionen i sitt yttrande påvisat, ej kunnat avhjälpa bostadsbristen på grund av bland annat otillfredsställande kommunikationsanordningar. Genom stadens medverkan till stads-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
planering utav kronan tillhörig mark i och invid den inre staden skulle måhända åtminstone i någon mån den höga tomtprisnivån kunna motverkas. Även i avseende å dylik stadsplanering av kronans mark har emellertid den under de gångna åren från Stockholms stad förda politiken verkat fördröjande.»

Stockholms stad synes således icke vara angelägen om att få billiga bostäder. Jag vill härvidlag endast påminna om dispensansökningarna angående hushöjderna i kvarteren New York och Oporto på Gärdet. Den frågan var före i Stockholms stadsfullmäktige för en tid sedan. Det hade gjorts en framställning till Kungl. Maj:t om att man skulle få bygga 1 à 2 eller kanske 3 meter högre för att få plats med ytterligare en våning i dessa hus. Kungl. Maj:t remitterade byggmästarnas ansökningar till Stockholms stadsfullmäktige, och majoriteten av stadsfullmäktige motsatte sig framställningen, trots att 114 högvärdiga eldstäder skulle ha kunnat erhållas. Byggnadskostnader och hyror per eldstad skulle ha blivit betydligt lägre genom att kostnaderna för grund, tak, hiss och drift m. m. samt även tomtkostnaderna fördelats på ett större antal lägenheter. I dessa materialbristens tider hade det varit välbetänkt av staden att gå med på denna framställning.

Jag vill även framhålla att Djurgårdskommissionen aldrig har »legat» på några tomter för att därigenom pressa upp priserna. Så fort vägar och gator blivit iordningställda, ha tomterna utbjudits till försäljning.

För närvarande finns ej något större antal tomter som kunna utjudas. På Gärdet ha nyligen sålts tomter för cirka 500 eldstäder bortåt frihamnsområdet, och i stort sett kunna inga nya eldstäder ställas till förfogande där, förrän stadsplan genomförts för ytterligare områden av Gärdet. På Johanneshov-Kvarnängen kunna inom den närmaste tiden försälas tomter för cirka 2,000 normaleldstäder. Det är ganska mycket, men i förhållande till åtgången av tomter här i Stockholm är siffran ändå inte stor. Vidare finns ett mindre område i Johanneshov-Kvarnängen som kan utjudas ett kommande år, men sedan är det slut även på det området. Å Mariebergs-Konradsbergsområdet ha i vår kunnat säljas tomter för cirka 700 eldstäder, och tomter för ytterligare 1,000 eldstäder kunna kanske säljas under innevarande år. Sedan bero exploateringsmöjligheterna här på när sjukhuset och ammunitionsfabriken komma att flyttas därifrån. Således är det inte stort antal tomter som för närvarande och under den närmaste framtiden kunna säljas. Det ankommer nu på när stadsplan upprättas för ett något större område, och man har närmast tänkt att få en sådan till stånd för ytterligare delar av Gärdet.

Genom det anförda har jag påvisat att Djurgårdskommissionen icke bedrivit någon tomtspekulation. Talet därom beror endast på misstänksamhet från stadens sida.

Jag har ingenting emot, och det vore även ett allmänt önskemål, att hyror-na bringas ned till en lägre nivå, men staden bör därvid föregå med gott exempel och visa, hur det skall gå till. I stället för att begära nya instruktioner för Djurgårdskommissionen borde herr Ström ha begärt en fullständig utredning om hur man skall kunna komma till rätta med detta problem. I Djurgårdskommissionen kunna vi ju inte, när vi bli erbjudna så och så mycket för en tomt, säga: »Nej, vi vill inte ha så mycket. Vi vill inte ha mer än så och så mycket.» Vi ha inte möjlighet att gå till väga på ett sådant sätt, och jag tror inte heller att riksdagen skulle vilja ge Djurgårdskommissionen instruktioner av den innebörden. I så fall komme vinsten att gå till byggmästarna.

Vad beträffar det så mycket omtalade friområdet på Gärdet, har Djurgårdskommissionen förklarats sig beredd att medverka till frågans lösning. Samtidigt har kommissionen emellertid ansett att, i likhet med vad riksdagen uttalat,

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
stadsplan bör genomföras. Den frågan kan icke skjutas åt sidan, utan förr eller senare måste någonting göras däråt.

Jag må ju säga att herr Ström hade större anledning att angripa Kungl. Maj:t och i all synnerhet försvarsministern för de militära förvaltningsbyggnader som uppförts på Gärdet. De ha tillkommit utan Djurgårdskommissionens medverkan, och jag var för min del ungefär på samma linje som herr Ström, när han i början av riksdagen påvisade att det inte var lämpligt att uppföra dessa stora militära byggnader på Gärdet. De stå där såsom ett skrämmande exempel, och man kan inte gärna låta bli att uppföra byggnader runt omkring dem, för att man skall kunna få någon anslutning till dessa höga hus som stå där ute och hägra. Det skulle väl se märkvärdigt ut, om man lät dessa hus stå där ensamma. Man bör väl stadsplanelägga området omkring dem, så att det blir bebyggt, och sedan får man förlägga friområdet till någon annan plats, t. ex. öster om Gärdesgatan. Det kan inte vara lämpligt att ha det ordnat så, som det nu är, ute på Gärdet. Jag är således inte alls någon vän av den bebyggelse som kom till genom att dessa militära ämbetsbyggnader blevo förlagda dit.

Då det i motionen talas om oersättliga naturvärden, antar jag att herr Ström därmed i första hand avser det icke skogbeväxta området på Gärdet. Herr Ström anser, att detta är ett naturområde som bör skyddas. Det kan ju vara sant. Jag erkänner att detta kuperade område har sitt värde ur naturskönhets-synpunkt. När det gäller de områden, som äro beväxta med ekar eller andra träd, har Djurgårdskommissionen försökt att skydda dessa så mycket som möjligt. Man kan inte säga att kommissionen har gått illa åt dessa skönhetsvärden. Herr Ström kan t. ex. se på Smedsbacken, där mycket av träden står kvar. Jämför man Smedsbacken med exempelvis Kristinebergsområdet, som staden exploaterat, undrar jag på vilket område de flesta träden äro bevarade. Det är tätare bebyggelse på Kristinebergsområdet än på Smedsbacksområdet. På själva Gärdet kan man ju inte tala om någon trädvegetation, ty där har ju inte funnits någon sådan. Bebyggelsen är i alla fall ganska gles både på Gärdet och på det angränsande Smedsbacksområdet.

Jag ber att med några ord få bemöta ytterligare en del av herr Ströms uttalanden.

Herr Ström talade bland annat om att det hade lämnats oriktiga uppgifter beträffande de siffror som anförts i Djurgårdskommissionens utlåtande. Herr Ström gjorde gällande att det ägt rum en sammanblandning av uppgifterna om stadens och de enskildas försäljning av tomter. Men herr Ström, som känner till förhållandena mycket väl, kan ju läsa själv. Här äro siffror upptagna för de olika områdena, och herr Ström vet ju vem som har sålt dessa tomter, och det är ju angivet vilka priser de betingat. För övrigt ha siffrorna hämtats från stadsfullmäktiges protokoll. Jag har här några färska siffror, vilka gälla ett område där det försåldes tomter under åren 1921—1924. Det är kvarteret Näktergalen. Jag ber att få omtala vilka tomtpriser som där erhöles. Den $10/3$ 1921 försåldes enligt stadsfullmäktiges beslut tomter för 2,000 kronor per normaleldstad, den $30/6$ 1922 för 2,000 kronor, den $24/4$ samma år för 2,300 kronor, den $7/6$ för 2,500 kronor, den $24/4$ för 2,450 kronor, samma dag en annan för 2,400 kronor och den $18/9$ en för 2,400 kronor. Den $19/3$ 1923 uppgick priset till 2,600 kronor per normaleldstad. Detta var så långt tillbaka i tiden som under åren 1921—1923. Jag får ju säga, att i jämförelse därmed äro inte de priser höga, som Djurgårdskommissionen har fått för sina tomter åren 1942 och 1943.

Herr Ström talade vidare om att statsmakterna för 300 år sedan voro mycket välvilliga. Det är egendomligt, att staden inte då lade ut mer mark till öppna

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

platser, när den hade möjlighet att få marken gratis eller till mycket låga priser. Staden har således tidigare av staten fått stora områden för sin utveckling. Dessa områden har staden utnyttjat till bebyggelse utan att avsätta erforderliga parkområden. Så t. ex. har staden exploaterat det tätbebyggda Östermalm utan att avsätta något som helst parkområde. Staden förlitade sig på att den kronan tillhöriga Humlegården och den närbelägna Kungsträdgården skulle för framtiden få vara öppna för allmänheten, trots att dessa områden från början reserverats för kronans egna ändamål. När herr Ström framhöll att Stockholms stad före demokratiens genombrott behandlades på ett bättre sätt än nu, frågar man sig som sagt, varför staden inte på den tiden avsatte stora, vackra parkområden i stället för att vänta därmed till senare år. Staden borde ha tänkt sig för och inte bebyggt all mark som staden fick i sin hand.

Jag ber också att få säga att orsaken till att stadens tomtpriser, t. ex. på Fredhäll och Kristineberg, icke i utlåntagets upptagits till jämförelse är att staden måst medgiva avsevärda rabatter på dessa tomter på grund av att omfattande bergsprängningar voro nödvändiga där. Det bör dock nämnas att vid de senaste försäljningarna på Fredhäll erhöll staden 2,000 kronor per eldstad för tomter, för vilka nedsprängning till gatans plan från 6—8 meters höjd måste företagas av byggmästarna. Det var inte något lågt pris som byggmästarna fingo betala för dessa tomter.

Man skulle kunna draga fram ytterligare en hel del exempel, men jag skall inte göra det. Det är blott på ett par punkter till som jag ber att få bemöta herr Ström.

Herr Ström uttalade sig mycket skarpt om Djurgårdskommissionen. Jag skall inte återge hans skarpa ord, utan vill i likhet med statsutskottets ordförande förbigå dem. Jag tycker inte att det är passande att yttra sådana saker i debatten. Herr Ström hoppades emellertid att Djurgårdskommissionen skulle upphöra att existera. Varför påyrkar han då, såsom jag sade i början av mitt anförande, nya instruktioner för kommissionen? Herr Ström yrkade bifall till sin motion, men den överensstämmer ju i det avseendet inte med uttalandena i hans anförande.

Herr Ström var inne på frågan om att staden hade ingivit ett högt anbud på att köpa ett område på Ladugårdsgårde. Det gällde Kampementsbacken och det stora öppna området nedanför, som gränsar intill de militära byggnaderna och sträcker sig nedåt Gärdesgatan. Jag skall inte, såsom herr Ström, yppa några siffror, ty jag anser att det är mycket olämpligt. Jag förstår inte, var herr Ström har fått dessa siffror ifrån. Vem har lämnat ut dem? Vi ha fått handlingarna hemligstämplade till Djurgårdskommissionen; de voro försedda med en röd stämpel, enligt vilken siffrorna inte skulle få yppas.

Men här kommer herr Ström och läser upp siffrorna i riksdagen. Det är förvånande att någonting sådant skall kunna ske här.

Jag skall icke nämna någon enda siffra, men eftersom kammarens ärade ledamöter hade tillfälle att höra herr Ströms uppgifter, vill jag bara säga, att stadens anbud för hela området inklusive Kampementsbacken innebär, att enbart en exploatering av detta senare parti skulle vara tillräcklig för att ge staden hela köpesumman tillbaka. Den övriga delen av Gärdet skulle staden således få gratis. Detta var alltså ett rent underbud, som vi ej kunde reflektera på. Underhandlingarna ha emellertid hållits i gång, och eftersom de komma att fortgå, kanske överenskommelse kan träffas så småningom.

Det område av Ladugårdsgärdet, där tomter sålts, nämligen Smedsbacken och området ner mot Valhallavägen har inbringat cirka 40 miljoner kronor, och detta område är mindre än det herr Ström har talat om. Pengarna har

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

staten ansett behövliga för att kunna finansiera förflyttningarna av de till Gärdet förlagda regementena.

Exploateringen skedde under åren 1931—1942. Stadsplanen för denna exploatering upprättades av byggnadsstyrelsen i samråd med Stockholms stad på grundval av resultatet av den allmänna stadsplanetävling, som utlystes för området i fråga. Stadsplanen har godkänts av Kungl. Maj:t. Djurgårdskommissionen har således icke heller upprättat denna mycket kritiserade stadsplan.

Herr Ström påstod, att vissa förbättringar hade vidtagits i densamma, och jag kan säga honom att Djurgårdskommissionen har varit med om att framlägga ett förslag om vissa förändringar i stadsplanen för Smedsbacken. Här berömde alltså herr Ström kommissionen utan att veta om det. Hade han känt till sammanhanget, är det klart att han icke skulle ha talat i berömmande ordalag om denna sak.

Statsutskottets ärade ordförande har redan med några ord berört den skrivelse på tre helsidor, som herr Ström läste upp. Denna skrivelse, som under-tecknats av ett tiotal olika organisationer, var hållen i en mycket hovsam ton — det är min uppfattning. Jag är därför förvissad om att den ej var författad av herr Ström, ty då kunde den icke ha varit så hovsam. Naturligtvis måste man ta hänsyn till alla framställningar som göras, men jag anser att man i all synnerhet bör ta denna hänsyn, när synpunkterna framföras i en sådan form som här var fallet.

Ja, herr talman, det skulle kunna vara en hel del att tillägga, men det är ju möjligt att jag får anledning att återkomma under debattens gång. På grund av vad jag nu har anfört skall jag emellertid be att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Ström, Fredrik: Herr talman! Med anledning av herr J. B. Johanssons yttrande vill jag först klargöra, att när jag kritiserat Djurgårdskommissionen har jag icke vänt mig mot någon av dess enskilda ledamöter. Herr Johansson begår här samma fel som för en tid sedan herr Bårg när jag kritiserade bevillningsutskottet. Han tog då personligen åt sig kritiken, men det var ju alldeles felaktigt, och jag meddelade också att jag hade den allra största högaktning för herr Bårg. Jag vill säga, att jag också har den allra största personliga högaktning både för statsutskottets ärade ordförande och ledamöter och för Djurgårdskommissionens ordförande och ledamöter. Jag är övertygad om att de handla i allra bästa mening. Jag vet också att kommissionens nuvarande ordförande är en utomordentlig personlighet. När jag alltså kritiserar kommissionen, är det icke ledamöternas personer jag vänder mig mot, utan den enligt min mening felaktiga politik, som föres, och de riktlinjer, som tillämpas. För min del kan jag icke finna annat än att de äro till skada både för naturskyddsintresset och bostadsintressena samt allmänhetens krav på lägre hyror. Jag skall strax komma till det.

Jag vill sedan bemöta något av herr Johanssons anförande. Han betonade att det — och därom råda ju inga delade meningar — föreligger ett växande behov av bostäder. Men det är också uppenbart, att man icke bara kan bygga stenöknar. Inflyttningsöverskottet i Stockholm för åren 1926—1940 är 152,000 personer, och skulle man tillämpa metoden att bara resa hus vid hus gata efter gata utan att anlägga några öppna platser, så skulle det självklart bli en stad, som icke några människor kunde trivas i och där en folkhälsa överhuvud taget omöjligen skulle kunna hållas vid makt. Det är sålunda nödvändigt, och jag antar att statsutskottets ärade ordförande är ense med mig därom, att även ha öppna platser.

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

Här ha vi alldeles intill Stockholms mest tätbebyggda stadsdel, nämligen Östermalm, en väldig areal, som är den närmast belägna av alla öppna platser. Är det orimligt att man kräver, att en del därav får behålla sin utomordentligt intressanta natur, som alla vänner och kännare av naturen äro överens om att räkna till det förnämsta vi ha i Stockholmstrakten, och bli en lunga, en tillgång för befolkningens hälsa? Jag kan icke tänka mig annat än att herr J. B. Johansson måste vara ense med mig på den punkten.

Men om så är fallet, måste vi väl också, herr talman, vara överens om att Stockholms stad och staten tillsammans måste laga så, att en stor öppen plats bevaras. Visserligen är det staten som äger marken, men markvärdestegringen har ju ägt rum på grund av stadens åtgärder och tillväxt. I annat fall hade ju icke detta gårde haft det exploateringsvärde som är fallet.

Nu har staden erbjudit sig att betala ett mycket stort belopp för området. Anbudet lämnades för mer än ett år sedan, men mig veterligt har det icke kommit något acceptabelt svar från kommissionen på detta anbud. I stället har kommissionen, som jag nämnde, krävt en betalning av icke mindre än 41 miljoner kronor, någonting fullkomligt orimligt. Var och en förstår, att detta är detsamma som nej. Stockholms stad kommer aldrig att kunna betala en sådan summa för en park. Var och en som har det ringaste förstånd inser, att man icke kan komma till Stockholms skattedragare och begära att få använda en så jättelik summa som 40 miljoner kronor för att köpa igen ett område, där staden själv har medverkat till det stegrade markvärdet.

När alltså staden har visat sin goda vilja, men icke fått något tillmötesgående svar utan i stället denna orimliga propå, är det uppenbart att Djurgårdskommissionen icke önskar få någon sådan öppen plats. Det säges också i slutet av utskottets yttrande på sid. 9, vilket icke upplästes av herr J. B. Johansson: »Såsom Djurgårdskommissionen anförde torde kronans, stadens och den bostadssökande allmänhetens intressen överensstämma i att dessa områden utan onödig tidsutdräkt stadsplanläggas och exploateras, vadan det ligger vikt uppå att alla härför erforderliga åtgärder vidtagas.» Det är ju ändå orimligt att kalla detta ett tillmötesgående mot Stockholms stad. Här tar man icke minsta hänsyn vare sig till allmänheten eller till staden som sådan.

I förbigående vill jag säga till herr Heiding, och även till herr J. B. Johansson, då de klandrade att jag omnämnt det anbud, som lämnats, att detta icke var någon nyhet. Uppgiften finnes publicerad i Stockholms-Tidningen och flera andra tidningar tisdagen den 8 juni i ett referat av borgarrådet Yngve Larssons föredrag vid folkpartiets femte krets värfest. Med anledning härav hemställde jag hos vederbörande kommunala tjänsteman att få tillgång till de exakta siffrorna, eftersom jag ville lämna riksdagen kontrollerade uppgifter. Herrar J. B. Johansson och Heiding kunna väl icke ha något emot att man söker lämna kontrollerade och tillförlitliga uppgifter?

Jag vill också yttra ett par ord om hyrorna och kommunikationerna. Stockholms stads hyres- och bostadspolitik angreps rätt skarpt, kanske icke så mycket av herr Johansson men mera av herr Heiding. Jag kan upplysa om att jag själv i vissa fall kritiserat Stockholms stad, på den tiden jag tillhörde dess stadsfullmäktige, för att staden överhuvud taget sålde tomter på vissa områden och till för höga priser. Men jag vill också påpeka, att Stockholms stad dock har gjort ofantligt mycket för de pengar, som influtit på detta sätt, liksom med ofantliga summor av skatte- och lånemedel. Genom sina bostadsbyggande bolag, genom subventioner åt H. S. B. och en rad andra bostadsföreningar har staden skaffat bostäder, visserligen icke åt alla, men dock åt en mycket stor del av de landsortsbor, som flyttat in till Stockholm. Jag är själv en av dessa, precis som ni här i kammaran väl förr eller

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

senare bli det — de flesta riksdagsmännen bli ju till slut bofasta i Stockholm.

Riksdagen måste enligt min mening beakta den oerhört starka inflyttningen från landsorten till Stockholm och bidra till att Stockholms bostads- och kommunikationsfrågor lösas så väl som görligt är. Från Stockholms stads sida har man icke alltid hos statliga myndigheter mött verklig förståelse för de svårigheter den enorma inflyttningen till Stockholm medför.

Jag kan icke finna, herr talman, att Gärdesstaden bidragit till lösningen av denna bostadsfråga i annan mån än för en begränsad krets av befolkningen. Hyrorna där äro nämligen alldeles för höga för att detta skulle vara möjligt. I går ringde en dam upp mig i telefon och omtalade, att hon i flera månader hade sökt efter bostad. Slutligen hade hon kommit till Gärdet, och i ett av de hus, som nu byggas där, hade hon fått upplysningen att hyran för två små rum och kök utgjorde 2,600 kronor. Jag vet icke, om uppgiften är riktig, men jag håller den icke för alldeles osannolik, ty man har där ute kunnat skruva upp hyrorna bl. a. genom kostnaderna för altaner och vissa inredningsarbeten etc. Men detta är en hyressättning, som icke kan vara tjänlig för någon stad och icke heller för Stockholm.

Däremot har Stockholms stad åstadkommit alla dessa väldiga trädgårdsstäder med småstugor, småvillor och lamellhus, som finnas i Bromma, Enskede, Brännkyrka och många andra områden, där hyrorna äro vida lägre, till och med mycket låga i förhållande till hyrorna på många andra håll i Stockholm. Dessutom har staden bidragit med sekundärkredit samt olika slag av subventioner. Även enskilda byggmästare ha fått subventioner av staden, om de ha byggt under det villkoret, att staden fått kontrollera hyran och i vissa fall även vilka som skulle bo där, varigenom förmånerna kunnat komma behövande till godo. Jag tror att mycket skulle vara att vinna, om man kunde tänka sig att staten ginge till väga på samma sätt vid sina exploateringar. Jag vill sålunda i stort sett tillbakavisa de angrepp och den kritik, som här riktats mot Stockholms stad.

Hade detta utlåtande, nr 157, varit skrivet efter den motivering, som herr Pauli här anförde, skulle man kunnat finna det ganska acceptabelt. Som motiveringen nu är skriven, ger den snarare Djurgårdskommissionen rätt att fortsätta exploateringen av Gärdet än att stoppa den. Motiveringen ger heller ingen vägledning med avseende å möjligheterna att nedbringa hyrorna i denna del av staden.

Herr Heiding frågade, vem som skall ha markvärdestegringen, och bad mig svara på detta. Enligt mitt förmenande bör den tillfalla både staden och staten på det sättet, att staden får möjlighet att till rimligt pris förvärva den eller de delar av Gärdet, som äro nödvändiga för att få öppna platser och för stadens trivsel. Staden bör vidare få en ersättning på det sättet, att man skonar några av de vackraste partierna och upplåter dem på samma villkor, som när det gäller Humlegården och Kungsträdgården. Sådana lösningar kan man säkerligen åstadkomma, om man har den uppfattningen att bägge parter och icke bara den ena ha berättigade anspråk.

Jag vill visst instämma med herr Heiding när han säger, att staden bör gå före och visa gott föredöme. Men vad staden gör skall den icke göra ensam, utan i samförstånd och samarbete med staten, och i detta fall Djurgårdskommissionen. Jag medger att det är en utopi att tänka sig, att förhållandena skulle återgå till att bli som under tiden före Djurgårdskommissionens tillkomst, då förhandlingar fördes med olika myndigheter utan något centralorgan. Förhandlingarna skulle gå lättare och snabbare — det har erfarenheten visat — men jag tror icke att riksdagen skulle vilja vara med om en sådan ändring. Men vad

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
riksdagen säkerligen skulle vilja vara med om är en sådan politik från Djurgårdskommissionens sida som tillmötesgår även stadens berättigade intressen. Jag hemställer till herr Heiding att han måtte medverka därtill. Han sitter i kommissionen och har där ett betydande inflytande, och även om vi här deltera ganska skarpt med varandra, så är jag övertygad om att han ändock har de bästa avsikter att söka uppnå en god lösning av en mycket tvistig fråga.

Jag är gärna beredd att erkänna, att denna fråga icke är löst på så enkelt sätt som man skulle kunna tro och som motionen måhända kan ge ett intryck av. Jag erkänner villigt att dessa ärenden äro mycket svåra, men det synes mig, att man icke bör vija undan för ett snabbt avgörande. Dröjsmålet, innan vi fått klarhet om Gärdets öde, har nu varit så långt, att ett snart avgörande vore motiverat, som även ginge i positiv riktning.

Jag måste därför fortfarande, herr talman, uttala förhoppningen att man skall kunna uppnå ett uttalande till förmån för nya instruktioner för Djurgårdskommissionen. Kammaren anser måhända, att jag förfäktar några ensidiga Stockholmsintressen, och att den däremot bör slå vakt om några riksintressen, som i detta fall dock icke existera såsom motsättning till Stockholms intressen. Jag vill emellertid påpeka, vad herr Pauli här tidigare betonat, att det skulle vara önskvärt, om man på något sätt mildrade utskottets motivering, som enligt mitt förmenande verkligen försvårar en lösning.

Herr statsrådet **Andersson**: Herr talman! Herr Ström har här riktat ett skarpt klander mot Djurgårdskommissionen för dess sätt att sköta kronans markförsäljningar. Ja, han till och med har sagt att kommissionen är en förbannelse för Stockholms stad, och han har redan utfärdat kommissionens dödsdom. Att döma av den förtjusning, som han ådagalade, när han talade om det, förmodar jag att han själv helst vill vara chef för exekutionsplutonen.

Jag har emellertid ansett mig böra begära ordet för att erinra herr Ström och andra, som till äventyrs ha samma uppfattning som han, att Djurgårdskommissionen i här påtalade avseenden är ganska oskyldig. Kommissionen är nämligen ett ämbetsverk, som endast har att verkställa de uppdrag, som lämnas kommissionen av statsmakterna. Grunderna för exploateringen av Gärdet och andra kronans områden äro bestämda genom avtal, som förelagts riksdagen och vunnit dess godkännande. Varje enskild tomtförsäljning underställes Kungl. Maj:t och är föremål för beslut i konseljen. Skall herr Ström rikta kritik åt något håll, så bör han adressera den till riksdagen och till de olika regeringar, som suttit under den period hans klander ompänner, ty detta gäller ju icke bara vad som sker eller håller på att ske nu, utan drabbar även det mesta av vad som i detta sammanhang gjorts i det förflutna.

Den kritik, som nu och så många andra gånger framförts mot kronans markpolitik här i Stockholm, grundar sig förnämligast på tre påståenden, nämligen dels den alltför täta bebyggelsen, dels de för höga tomtpriserna och dels obenägenheten att utlägga tillräckligt stora fria områden. I de två första hänseendena måste jag säga att jag har svårt att följa med kritikerna. Bebyggelsen och användningen av tomtmarken regleras av stadsplanen. Denna uppgöres av Stockholms stads myndigheter, visserligen i samråd med markexploatören, men det är staden som därvidlag har avgörandet. Staten kan icke förelägga Stockholms stad en stadsplan och kräva dess antagande. Därpå ha vi ju ett färskt exempel, som herr Heding nyligen erinrade om, då statens representanter för sin del icke hade något emot en stadsplaneändring i kvarteren New York och Oporto för att öka antalet lägenheter, men då Stockholms stads myndigheter icke ville vara med om saken och Kungl. Maj:t därför ansåg sig förhindrad att bevilja den dispens, som vissa byggmästare hade sökt. Stockholms stad är allt-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

så själv i första hand ansvarig för hur staden planeras i avseende på bebyggelsetäthet, hushöjd o. s. v. Allt detta vet naturligtvis herr Ström mycket väl.

Då säger herr Ström att Stockholms stad har varit tvingad att ingå oförmånliga avtal. — Nej. Staten och staden ha vid varje förhandling mötts som lika-berättigade parter, och det slutliga resultatet har varit en affärsuppgörelse av vanligt slag. Den ena parten har vunnit ett och avstått från ett annat, och den andra parten har gjort likadant. Ligger det inte någonting av kverulans, herr Ström, i att ständigt och jämt komma tillbaka till påståendet att kronan tvingar på staden det och det avtalet, att kronan har gjort så och så etc.? Jag kan åtminstone icke erinra mig, att något sådant tvångsläge har förekommit under min tid i regeringen. Jag hade år 1940 tillfälle att lägga fram det stora markavtal, som grundades på arbetet inom en underhandlingsdelegation, vilken tillsatts av kronan och Stockholms stad. Delegationen var enhällig. Propositionen upptog delegationens förslag praktiskt taget oförändrat, och statsmakterna, riksdagen och Kungl. Maj:t, anslöto sig till förslaget. Huruvida några sådana tvångslägen tidigare förekommit, vet jag icke. Så vitt jag kan erinra mig, har det icke varit fallet, utan Stockholms stad har haft frihet att i varje fall välja, antingen man har velat antaga en uppgörelse eller förkasta den. När det gäller planläggningen, är staden, som sagt, den för utformningen närmast ansvarige.

Vad återigen beträffar de höga tomtpriserna, måste jag fråga som ledamoten av Djurgårdskommissionen här har gjort: vad är det man vill vinna, om kronan nu skulle sälja sina tomter här i Stockholm till ett lägre pris än det som marknadsläget erbjuder? Eftersom tomterna försäljas med äganderätt, skulle ju det omedelbara resultatet icke bli annat än att byggmästarna-husägarna komme att inkassera en större vinst vid den försäljning av huset, som vanligen sker så fort det är färdigbyggt. För övrigt är det väl också riktigt som herr Heiding sade, att det är den knappa tillgången på tomtmark som överhuvud taget möjliggör hållande av dessa höga tomtpriser. Kronan kan väl ej anklagas för att icke ha velat ställa tomtmark till förfogande. Kronan klandras snarare för att vilja ställa för mycket tomtmark till förfogande. Det är Stockholms stad, i varje fall herr Ström, som vill att tomterna inte skola bebyggas med bostäder, utan i stället skola friläggas till parker.

Den politik, som lett till de höga tomtpriserna här i staden, kan inte kronan klandras för, utan den måste ha berott på andra orsaker. Om det är på försumelse hos de ledande i Stockholms stad, vill jag lämna därhän.

Det är väl också inkonsekvent av herr Ström att klaga över de stora inflyttingarna, men samtidigt pläderna för en stadsplanläggning på Gärdet, som skulle medföra ett mindre tillskott lägenheter än det, som han förmodar att Djurgårdskommissionen eftersträvar. För övrigt har ju inte kronan, vilket vem som helst kan förvissa sig om, intagit någon ledande ställning, när det gäller att bestämma priserna. Kronan har, som vilken annan exploatör som helst, sålt till det värde, som betingats av marknadsläget.

Då säger man från Stockholms stads sida, att kronan inte skall utnyttja sin ställning på detta sätt. På det vill jag svara, att varje sund ekonomisk politik måste följa den regeln, att man vet vad man gör och ser vad man gör. Skall bostadsbebyggelsen subventioneras i Stockholm eller annorstädes, skall det ske på ett synligt sätt. Kronan skall inte ställa tomter till förfogande till ett pris som är lägre än det verkliga priset.

Jag har för övrigt aldrig märkt, att staten blivit så särdeles hänsynsfullt behandlad, då den behövt köpa mark. Jag erinrar mig åtskilliga fall, då jag har varit nödsakad att framlägga proposition om köp av mark — inte i Stockholm,

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

men i andra städer — där tomtpriserna varit lika höga som det pris, vilket i det sista markavtalet fastställdes för välbelägna tomter i Stockholms stad.

Vad beträffar den tredje frågan, således frågan om att frilägga större områden för parker och naturreservat än vad som kan krävas enligt stadsplanelagen, vill jag säga, att det här är fråga om en ren affärsuppgörelse. Vill Stockholms stad förvärva ytterligare områden för friluftservat, är det självfallet, att förhandlingsvägen med kronan står öppen. Jag ger herr Ström rätt i att sådana områden naturligtvis icke kunna betinga samma pris som de områden, som skola bebyggas. Det får dock icke vara så stor differens mellan det bjudna och det rimliga priset som i det fall herr Ström redogjorde för.

Enligt stadsplanelagen skall vid utläggande av stadsplan tillses, att tillräcklig areal avsättes för parker och friluftsområden. Vid exploatering av kronans mark har Djurgårdskommissionen och staten aldrig motsatt sig att lämna sådan mark i den omfattning som stadsplanelagen förutsätter. Men i den mån man kräver, att ytterligare mark därutöver skall ställas till förfogande för utläggande av parker och naturreservat, måste särskild uppgörelse träffas mellan staden och exploatören.

Jag vill erinra om ytterligare en sak, som inte kommit fram i diskussionen, nämligen statens eget behov av byggnadsmark. Jag tvekar inte att säga, att staten i det förgångna försummat att tillgodose sina egna lokalbehov i huvudstaden. För närvarande hyr staten för sitt ordinarie behov, alltså inte för kris-kommissionernas räkning, här i Stockholm för över en miljon kronor per år. Det kan inte vara rimligt att fortsätta på detta sätt, utan så fort läget på arbetsmarknaden och materialtillgången göra det möjligt, måste staten sätta i gång med att uppföra ämbetslokaler i betydligt större skala än som skett under de senaste åren, och då behöver staten själv för dessa ändamål tomter. Jag vill hålla för sannolikt, att staten för egen del behöver åtskilliga av de områden, varom tvisten nu rör sig, således de områden på Ladugårdsgärde, som äro bäst belägna i förhållande till den gamla stadsbebyggelsen och kommunikationerna.

Det pågår för närvarande förhandlingar mellan Djurgårdskommissionen och Stockholms stad om den fortsatta stadsplanläggningen och exploateringen av Gärdet. Jag hyser icke någon misströstan om att dessa förhandlingar så småningom komma att leda till resultat. Så har skett vid upprejade tillfällen förut, även om svårigheterna ansetts stora. Men jag tillåter mig betvivla, att man gagnar uppgörelsen genom att framställa sakerna i en så ensidig belysning som här skett. Jag tror att man lättare skulle nå ömsesidig förståelse, om man inte rörde sig med så uppenbara överdrifter och sådana ensidigt framslungade påståenden, som här varit fallet såväl i debatten i dag som jämväl i pressen. Man kan inte gärna tänka sig att nå ett tillfredsställande resultat vid avtalsförhandlingar, om man förstorar motsättningarna. I stället skall man väl göra vad man kan för att överbygga de klyftor som finnas. Likaväl som man tidigare har kunnat uppnå samförstånd i de stora avtal som slutits mellan staden och kronan i liknande avseenden, är jag ganska övertygad om att man i sinom tid även kommer till ett tillfredsställande slut på förhandlingarna rörande exploateringen av den återstående delen av Ladugårdsgärdet.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Även om herr Ström inte är särdeles lyckad som talesman för Stockholms stad, då det gäller markfrågor, kan jag dock icke uraktlåta att göra samma uttalande som han beträffande öppna platser, att ett samhälle aldrig kan få för mycket av den varan. Överallt i städerna i landet köpa vi ju mark så gott vi kunna för att lägga ut till parker och öppna platser, men detta få kommunerna själva göra, medan stockholmarna i många fall haft för vana att gå till riksdagen med dylika ären-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

den. Detta är ju egentligen en sak, som riksdagen inte har något att skaffa med, utan stockholmarna få träda i förbindelse med och underhandla med det organ, som riksdagen utsett för detta ändamål, nämligen Djurgårdskommissionen.

Herr Ström talar om att andra stora städer, såsom Berlin, Paris och London, ha det mycket bättre ställt i dessa avseenden. Där är staten mera givmild, säger han, än den svenska staten är gentemot Stockholms stad. Jag vet inte, hur det förhåller sig med denna sak. då jag inte kan kontrollera den, men jag kan åtminstone säga, att vi känna till vad svenska staten gjort för Stockholm. Vi ha inte glömt, att Kungsträdgården, Humlegården och Hagaparken tillhöra staten, liksom de stora områdena på Djurgården — skogarna kunna vi gärna kalla dem, ty de äro större än parker i allmänhet — och den nyligen träffade överenskommelsen angående Djurgården innebär faktiskt, att dessa områden äro att betrakta såsom tillhörande Stockholms stad.

Herr Ström har påtalat, att tillmötesgåendet från statens sida var mycket större i gångna tider. Han går så långt tillbaka i tiden som 300 år. Det tycker jag är att gå väl långt tillbaka. Vi kunna gärna sysselsätta oss med den tid, som omspannar den generation som nu lever. Jag måste emellertid också erkänna, att staten tidigare varit mycket mera tillmötesgående mot Stockholms stad än vad fallet blivit på senare tid. Staten har nödgats starkare markera sin egen rätt gentemot Stockholms stad. När t. ex. Stockholms stad i gångna tider underhandlade med staten, underhandlade staden i själva verket med sig själv. Representanterna på statens sida voro nämligen i regeln stockholmare. Det är klart, att dessa inte ville gå Stockholms stads intressen för nära. En liten kvarleva från denna tid kunna vi kalla den stora planen på Östermalm, Karlaplan. På den tiden gjorde Stockholms stad själv upp sina stadsplaner. Staden hade denna undantagsrätt gentemot andra städer i landet, vilka fingo gå till Kungl. Maj:t i stadsplaneärenden. Detta spatiösa område, som kallas Karlaplan, utgör ett bevis på att Stockholms stad inte försummade att lägga till en hel del av statens mark till denna plan. Jag missunnar inte Stockholms stad dessa områden, men om det hade fortsatt på samma sätt, hade det naturligtvis funnits en hel del stora öppna platser av samma beskaffenhet, som erhållits på statens bekostnad. Övriga kommuner få lov att köpa det ena jordområdet efter det andra, men Stockholms stad tycks inte alltid behövt detta. Jag vill dock säga, att det finns flera personer även i Stockholm, som genom förhandlingar med staten slutligen kommit underfund med att det bör vara en gräns mellan statens och stadens egendomar och intressen, även om de givetvis i många avseenden sammanfalla.

Kammarens ledamöter hörde av herr Ström, att Stockholms stad velat köpa ett område på Gärdet. Jag tror, att han såvitt jag hörde rätt från min plats nämnde en summa av tre miljoner kronor. När svar ingick från Djurgårdskommissionen, hade emellertid priset på detta och ett annat område sprungit upp — och detta var den viktigaste uppgiften — till 41 miljoner kronor. Han bad kammarens ledamöter att inte svimma inför denna uppgift. Jag undrar verkligen, om den summan var så svindlande, att man behöfve svimma, när man hörde den, om man sätter sig ner och räknar. Herr Ström var så oförsiktig, att han talade om att kommissionen begärt 82 kronor per kvadratmeter. Även om vi sälja billiga tomter i den stad, jag har äran representera, tycker jag inte att 82 kronor är ett så förfärligt högt pris, när det gäller ett område som detta. Stockholms stad har här velat köpa ett litet område, men säger samtidigt ifrån, att det andra större området bör läggas ut till park på statens bekostnad. Så kunna inte städer i allmänhet göra. Jag instämmer i att det gärna kan bli en park, men Stockholms stad får bekväma sig att betala för det.

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

De, som levde och styrde i Stockholms stad för 300 år sedan, hade ju kunnat köpa dylika områden, men nu går det ju inte att köpa dem för samma pris som den gången.

Det har även diskuterats mycket om hyreskostnaderna i Stockholm. Alla känna vi till att hyrorna i huvudstaden äro synnerligen höga, men jag undrar, om man kan skriva detta på statens konto. Jag tror att staden för en besynnerlig tomtpolitik som ingen annan kommun för i landet. Om kommunen vill ha inflytande på tomtpriserna, måste kommunen ha jordområden att sälja. Därför har Malmö stad, som jag har äran tillhöra och vars kommunala representation jag tillhört i 28 år, varit förutseende på den punkten och således köpt stora områden. Under senare tid har kommunen köpt mera jord än den säljer för att ha reserver och för att kunna på detta sätt vara den prisreglerande parten. När vi så träffa folk här i kammaren, som diskutera Stockholmsförhållandena på detta område, få vi veta, att det råder en tävlan mellan Stockholms stad, enskilda och Djurgårdskommissionen, som går ut på att få det mesta möjliga för tomtarna, till skada för hyresgästerna. Varför har inte Stockholms stad sökt råda bot för detta? Jag vet att Stockholm har gjort mycket för bebyggelsen och för hyresgästerna här i staden, men man har inte varit inne på de riktiga vägarna. Man har inte markfrågorna i sin hand på samma sätt som kommunerna i landet i övrigt. Det är det som är fel. Det får inte råda en tävlan mellan olika intressen. Djurgårdskommissionen säger: »Sälj vi tomtarna till det och det lägre priset, få de enskilda byggmästarna vinst.» De enskilda säga: »Om vi sälja till det billigare priset, taga byggmästarna den vinst som vi måste avstå», och Stockholms stad säger detsamma. Till Stockholms stad skulle jag vilja säga: Köp stora områden och bliv den part, som behärskar tomtpolitiken! Låt det bli slut på alla dessa resonemang och tvistigheter mellan olika parter! Ett sådant tillvägagångssätt som tillämpas i Stockholm uppehåller egentligen den jordpolitik, som tillhör det förflutna för de flesta andra samhällen i landet.

Det är ej riktigt, herr talman, att vi här skola diskutera Stockholms stads jord- och markfrågor. Det är på grund av sådana okloka tillskyndare som herr Ström som denna fråga kommit upp till behandling här i dag. Ni stockholmare vinna ingenting på att tala om att ni själva bygga så, att en eldstad kostar 1,500 kronor, medan en eldstad på Gärdet kostar 2,400 kronor. Det kan inte jämföras, herr talman, ty standarden kan ju vara högre och lägre i dessa byggnader, vilket gör att priserna bli olika. Låt oss se priset per kvm, så kunna vi göra oss en bättre föreställning om dessa hyror.

Jag vill inte på något sätt motsätta mig att Stockholms stad skall ha öppna platser, ty det bör den ha liksom andra på egen bekostnad. Men när Stockholms stads representanter tala om att staten behandlar staden som ett styvbarn, tycker jag det går för långt. Vi veta ju alla vad staten har gjort till förmån för trevningen i Stockholm och vilka lungor, som herr Ström talade om, man åstadkommit, där folk kan hämta hälsa och kraft. Staten har offrat mycket på dessa stora anläggningar, varför Stockholms stad i det avseendet är att betrakta som mest gynnad nation bland kommunerna i landet. Därför anser jag, att det tal, som förts av herr Ström, inte är riktigt och bör tillbakavisas. Jag skulle kunna draga fram en hel del synder från gamla tider, herr Ström, som statsrevisorerna vid åtskilliga tillfällen haft anledning att syssla med. Jag skall inte göra det, då det skulle taga för lång tid i anspråk. Men kom inte och tala om att Stockholms stad är något slags styvbarn till staten! Ni ha i Stockholm förmåner som ingen annan kommun har, men ni måste lära er att föra en jordpolitik, som bringar ned hyrorna i stället för upp. Ni få i kommunen se till, att ingen tävlan om högre tomt-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

priser råder mellan olika parter, utan i stället försöka behärska tomtpolitiken själva. Jag tror att i så fall hyrorna nog skola gå ned även i huvudstaden.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Häri instämde herr *Ekman*.

Herr **Björnsson**: Herr talman! Herr Ström höll nyss ett anförande, som var mycket snällt och vänligt i tonen. Hans mordlust gentemot Djurgårdskommissionen hade försvunnit, och han hade sänkt tonen flera oktaver, men herr Ström hann i alla fall att på åtminstone två eller tre punkter komma med så besynnerliga och överdrivna påståenden, att jag känner mig manad att taga ordet.

Jag har som statsrevisor haft anledning att syssla med Djurgårdskommissionens förvaltning för tio à tolv år sedan, och då var anledningen märkvärdigt nog, att Djurgårdskommissionen påstods sälja tomter för billigt. Det kom till statsrevisionens ledamöter anmälningar från namngivna personer, däri man ville göra gällande, att Djurgårdskommissionen hade gynnat vissa byggmästare och tomtköpare. Det var således den rakt motsatta synpunkten gentemot den, som nu framlägges. Jag fick då anledning att läsa litet i riksdagstrycket om vad som tidigare förekommit i Djurgårdsfrågan och fundera litet på den. Vi verkställde en så omsorgsfull undersökning som möjligt, men funno absolut ingen grund för att det hade förekommit någonting otillbörligt. Anmärkningarna mot kommissionen berodde i stället närmast på missnöje från vissa byggmästares sida, som blivit förbigångna vid en auktion. Jag kom till samma uppfattning som herr Heiding här givit uttryck åt, nämligen att om man överhuvud taget skall sälja jord till enskilda, finns det icke någon annan möjlighet än att tillämpa marknadspriserna. Man kan inte få sälja, om man vill ha mer, och säljer man till lägre pris, är det att kasta bort statens pengar på ett sätt, som det endast tillkommer Kungl. Maj:t och riksdagen att göra i form av anslag.

Som hyresgäst har jag haft litet erfarenhet av den sista bebyggelsen norr om Värtavägen, som rymmer 30,000 à 40,000 personer, således ungefär så mycket som en medelstor svensk stad. Herr Ström fällde beträffande denna bebyggelse ett yttrande, som jag betraktar som ett oerhört överord. Herr Ström sade, att om man skall exploatera mark så virrigt som man där gjort, är man inne på fruktansvärt dåliga vägar. Herr Ström, jag har den uppfattningen, att det inte finns något område av tätbebyggelse, mot vilket det kan riktas så litet klander för brist på öppna platser som just detta område. Husen ligga fristående. Det är, så vitt jag förstår, en mycket förständig byggnadsplan. Där finnas plaskdammar för var åttonde fastighet eller så, och vidare finnas för barnen stora sådana på olika ställen. Såvitt jag förstår, ha de stadsplanebestämmande myndigheterna på detta område skurit till mycket breda lungor för att tillgodose tätbebyggelsen såsom sådan. Vore hela Stockholm, eller endast en bråkdel av Stockholm, så väl försett med lungor som denna stadsdel, skulle man sannerligen inte ha någonting att klaga på. Det är en mycket hög standard i detta avseende.

Herr Ström fällde ännu ett yttrande, som efter mitt sätt att se innebar en ganska stor överdrift. Herr Ström sade, att det här är fråga om att ta ut värdestegringen på jord. Naturligtvis är det så, och herr Ström menade att staden hade gjort så mycket i detta avseende. Jag tror nu man kan driva den motsatta meningen, att staten genom att placera och sammanföra alla möjliga statsinstitutioner på ett ställe i utomordentligt mycket högre grad bidragit till

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
värdestegringen av Stockholmsfastigheterna än staten gjort i någon annan stad — jag vet inte var det skulle vara. När man nu flyttar pansarregementen och andra regementen till nya förläggningssorter, kan visserligen en höjning av fastighetsvärdet där inträffa, men jag känner, som sagt, inte till något ställe, där man genom statens åtgärder nått så höga värdestegringar på befintliga fastigheter som just i Stockholm. Att staden inte i varje fall hjälpt staten, kan ju illustreras med en liten detalj. Såvitt jag vet, och det tror jag för övrigt, att även herr Ström känner till och kan bekräfta, gäller alltså den praxis i uppgörelsen mellan staden och staten, att staten själv fått bekosta alla de gator, som Stockholms stad byggt för denna stadsdel. Jag vet inte något annat ställe, där staten har byggt gator och tagit på sig de i andra städer så betungande kostnader, som gatuanläggningar medföra.

Fastän jag således har den uppfattningen, att herr Ström, mot vad han brukar vara, i detta fall har varit rätt olycklig som förespråkare för Stockholms stads intressen, vill jag dock medge, att det ligger mycket i en del av det han har sagt. Jag tror inte, att Stockholms stad behöver ha fler parker därute än som redan finnas, men däremot skulle jag tro, att staden skulle behöva en stor samlingsplats. Jag har dagligen tillfälle att se, hur det område, där första-maj-demonstrationerna traditionellt ha hållits sedan lång tid tillbaka, nu exploateras för statligt ändamål, för marinbyggnader och andra därmed jämförbara byggnader. Jag tycker, att det skulle vara ett mycket rimligt krav och värdefullt för Stockholms stad att det någonstans fanns en plats, som vore öppen i den mening som det gamla Gärdet varit, en plats, där folk kan få gå, rasta sina hundar och åka skidor, där pojkar kunna få sparka fotboll var de vilja o. s. v. Skötseln skulle inte medföra någon annan kostnad för Stockholms stad än vad det kostar att då och då räfsa upp litet bortkastat papper. Jag har haft tillfälle att se, vilken utomordentlig glädje folk av alla samhällsklasser haft av en öppen plats sådan som denna, vare sig det gällt segelflygning eller fotboll, för att nu ta två poler i nöjeslivet.

Vidare sade herr Ström, att det var så höga hyror på Gärdet. Förklaringen därtill är mycket enkel. Det sista exempel på hyrorna, som herr Ström anförde, förefaller åtminstone mig, som bor därute, litet överdrivet. Det är inte säkert, att det fallet har varit underkastat hyresnämndens och i sista hand hyresrådets prövning. Men nog äro hyrorna höga. Förklaringen är, att det är ett av de få områden, där man något så när centralt kan få bo i tätbebyggelse. Det finns många människor, för vilka det rakt inte passar att bo i de enfamiljshus, som Stockholms stad så länge har intresserat sig för i stället för tätbebyggelse — på sista tiden har det ju blivit ett omslag. Den tid man får offra på att komma till och från sitt arbete spelar ju en utomordentligt stor roll. Man har nog haft anledning att tycka, att även Stockholms stads kommunikationspolitik inte just har gått ut på att i tid möjliggöra en exploatering av dessa områden. Kommunikationerna ha inte där gått före bebyggelsen, utan denna har varit åtskildliga år före.

Jag skulle således, herr talman, vilja säga, att inga av de skäl, som herr Ström här har anført, komma mig att reflektera på att ansluta mig till något förslag om ändrade instruktioner för Djurgårdskommissionen. Men det finns ett önskemål, som jag tycker är fullt legitimt. Det är, att man i en sådan stad som Stockholm måtte få en något så när central öppen plats, där några tiotusental människor kunna samlas vid högtidliga tillfällen av olika slag. Det är inte bra, om detta ställe ligger flera kilometer från centrum av staden. Jag tycker, att en så begränsad uppgift skulle man ha relativt lätt att komma överens om. Men en annan sak är att utsträcka önskemålen om stopp för bebyggelsen till att gälla hela norra Djurgården — beträffande södra Djurgården går jag ut från

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

att tätbebyggelse på grund av historisk helgd inte ifrågasättes — ty om hela norra Djurgården kan man ju anföra ungefär lika lyriska omdömen som herr Ström nu gjort om det område, som är bebyggt. Detta tycker jag är fullkomligt orimligt, ty, herr Ström, det betyder ingenting annat än att man de facto skall köra ut folk, som behöver bo centralt, till att bo långt ute i periferien. Det tror jag inte är någon klok eller socialt riktig bostadspolitik.

Herr **Linderot**: Herr talman! Då jag är den ende i kammaren, som tillhör Stockholms stadsfullmäktige, känner jag mig moraliskt skyldig att säga några ord i denna debatt. Jag skall inte säga så mycket. Jag skall varken banna eller prisa dem, som för 300 år sedan hade ansvaret för jordpolitiken här i huvudstaden. Men då det drar ihop sig till en verklig massaker av herr Ström, tycker jag, att detta är litet orättvist, ty här representerar herr Ström en i flera avseenden rättvis och riktig ståndpunkt.

Innan jag går in på sakfrågan i dess helhet, vill jag säga ett par ord till herr Heiding och till kommunikationsministern, som båda klandrade stadsfullmäktige för att för en tid sedan ha avböjt en förändring av stadsplanen rörande vissa hus på Gärdet, en förändring som regeringen var villig att genomföra och som bestod däri, att man skulle bygga på tidigare beslutade bostadshus med en våning. Man förmenar, att stadsfullmäktige gjorde ett sådant påtagligt fel i denna detaljfråga, att det förtjänade att anföras både av en ledamot av Djurgårdskommissionen och av kommunikationsministern själv. Jag vill därför med ett par ord förklara, hur det förhåller sig med den saken.

Att göra en stadsplan för ett visst område, i synnerhet ett betydande sådant, är en mycket allvarlig sak och en sak på lång sikt, som man inte kan ändra hur som helst, när den ena eller andra detaljen dyker upp i hjärnan på någon människa. Stadsplanen får ju inte beräknas bara utifrån estetiska synpunkter eller liknande, man får inte bara tänka på hur man tycker, att det skall vara, för att det skall se trevligt ut. Man måste också beräkna, hur många människor som komma att bo inom området, om man behöver ha skolor där o. s. v. Man måste alltså redan från början planlägga för de offentliga byggnader och inrättningar, som bebyggelsen i fråga anses kräva. Man måste dessutom undersöka, om det finns kommunikationsmöjligheter för området, så att de människor, som bo där, kunna komma till och från sitt arbete på lämpligt sätt. Det är alltså en hel rad sådana saker, som påverkar stadsplanens fastställande. När nu i det konkreta fall, som påtalats av herr Heiding och kommunikationsministern, stadsplanen är fastställd för ett område på Gärdet och man kommer in med den ena dispensansökan efter den andra, som Kungl. Maj:t gång efter annan är benägen att bevilja, så ha Stockholms stadsfullmäktige slutligen ansett sig nödsakade att på allvar säga ifrån, att det inte går att ändra en beslutad stadsplan så där successivt och undan för undan genom dispens efter dispens. Det förrycker planläggningen av offentliga inrättningar, skolor o. s. v., och av affärslokaler, ty man måste också beräkna, hur mycket sådana det behövs för ett område, det förrycker kommunikationsplanerna etc. Därför ha stadsfullmäktige i detta fall vägrat att ge sin anslutning till den dispensansökan, som byggmästarna inlämnat till regeringen.

Härmed har jag alltså tillrättalagt den saken, och jag tror, att ett objektivt bedömande av stadsfullmäktiges åtgöranden i den detaljen av gärdesbebyggelsen kommer att ge stadsfullmäktige rätt.

Sedan till frågan i dess helhet! Jag måste säga, att jag finner den långa diskussion, som här har förekommit, alldeles meningslös, därför att här uppträda två parter och diskutera saker, om vilka de aldrig kunna bli eniga. Förutsättningen för en diskussion är ju, att det finns en gemensam utgångspunkt,

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

så att man kan tänkas bli enig. Men här är detta omöjligt. Jag kan inte förstå, att man kan förena de ståndpunkter, som företrädas å ena sidan av herr Heiding och kommunikationsministern och å andra sidan av herr Ström, som närmast representerar Stockholms kommunala myndigheters intressen och synpunkter. Dessa två ståndpunkter inrymma den motsättning, som alltid existerar mellan köpare och säljare av en vara, och det är inte så lätt att komma överens. Köparen måste ha ett intresse av att få varan billigt och säljaren av att sälja den dyrt. Så länge detta är utgångspunkten, är diskussionen egentligen onödig. Det finns ingen lucka i logiken i herr Heidings och i kommunikationsministerns anföranden. De fråga: Varför skall kronan skänka Stockholms stad så och så många miljoner kronor därute på Ladugårdsgården eller inom det område, som Djurgårdskommissionen förvaltar? Ja, det är inte så lätt för Stockholms stad att säga, varför kronan skall skänka Stockholms stad någonting. Å andra sidan frågar Stockholms stad: Varför skall kronan spekulera i tomter, som behövas för bebyggelse inom Stockholms stad, och driva upp tomtpriserna till så orimliga belopp, att en tomt, på vilken man bara kan bygga ett enda hus, går upp till 300,000—350,000 kronor? Ja, vad skall Djurgårdskommissionen svara på den frågan? Den kan säga: Vi tycka, att staten skall förtjäna pengar. Stockholms stad har ju en, jag höll på att säga fullkomligt moralisk ståndpunkt, då den kräver, att man inte skall spekulera i tomter, så att det blir så höga hyror. Djurgårdskommissionen svarar, att hyrorerna i staden inte komma att sjunka, även om den säljer billiga tomter. Det kan vara riktigt nu under hyresregleringstiden, men man kan åtminstone inte fränkänna Djurgårdskommissionens tomtpolitik en viss inverkan också på hyrorerna.

Jag tror alltså, att hur vi än vrida och vända saken, blir hela diskussionen tämligen meningslös, såvida icke någon av de två parter det gäller vill inta en annan principiell ståndpunkt i frågan. Det var egentligen för den sakens skull jag begärde ordet, herr talman. Herr Ström försvarar enligt min mening sin ståndpunkt med bravur, och jag behöver inte alls försvara honom. Från hans utgångspunkt har han absolut rätt gentemot Djurgårdskommissionen. Och denna har rätt från sin utgångspunkt — att den vill förtjäna så mycket pengar som möjligt till statskassan.

Jag begärde alltså inte ordet för att vara någon skiljedomare mellan dessa ståndpunkter utan för att framhålla en synpunkt, som skulle kunna upphäva motsättningarna mellan Stockholms stad och staten i dessa frågor. Jag skulle vilja rekommendera vederbörande — inte inom Djurgårdskommissionen, ty det är ju en förvaltande kommission, som överhuvud taget inte har någonting annat att göra än att sköta sina åligganden — men vederbörande inom regeringen att överväga, om det överhuvud taget är nödvändigt, att kronan spekulerar i tomter. Såvitt jag förstår är den enda möjligheten att upphäva denna motsättning, att kronan upphör att spekulera i tomter. Samhälleligt sett är det fullkomligt löjligt, att man kostar på tid, kraft och arbete för att spekulera i sina egna värden. Det är fullkomligt meningslöst, samhälleligt sett. Ty vad Stockholms stad förtjänar på tomtspekulation på ett sätt och kronan på ett annat blir samhälleligt sett bara rent fiktiva förtjänster och värden. Jordplättarna ligga där de ligga och ändras inte ett dugg genom att miljonerna bli allt fler och fler. Det är fullkomlig misshushållning med intelligens och arbetskraft överhuvud taget att fortsätta denna tomtspekulation. Jag skulle vilja rekommendera vederbörande att upphöra med den. Stockholms stad har i verkligheten i huvudsak upphört med tomtspekulation, inseende att det egentligen är ganska meningslöst för staden att spekulera i tomter inom sitt eget område. Staden säljer i regel inte längre tomter. Man får som herr Heiding

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

gjorde gå tillbaka tjugu år i tiden för att få exempel på Stockholms stads priser vid försäljning av tomtmark till hyreshus. Myndigheterna i staden vilja därmed visa, att de ha insett, att det är fullkomligt meningslöst med tomtspekulationer från det allmännas sida. Det har sitt värde för privata spekulanter, för enskilda företagare, men det kan aldrig rimligen ha något reellt värde för det allmänna.

Så långt jag minns sedan jag kom in i Stockholms kommunala liv, har det rätt ett latent missnöje med Djurgårdskommissionens politik. Hela denna långa tråta kunde upphöra, om man slutade med spekulatören. Man svarar: Kronan måste ha pengar för att flytta ut regementena till Järva eller vart man skall flytta dem. Ja, det kan hända, att t. o. m. statsrevisorerna tycka det är bra, att kronan försöker spekulera till sig pengar från Stockholms stad genom att sälja tomter på Ladugårdsgärdet. Men i verkligheten har kronan inte förtjänat dessa pengar, ty hyrorna i Stockholm tillhöra de betydelsefullare posterna, då man beräknar index och dyrortslöner för statens tjänstemän — och hur många tjänstemän har staten inte att avlöna i Stockholm! Dyrortstillägget beräknas delvis på grundval av de höga hyrorna, och vad har staten då gjort? Jo, den har tagit pengar i den vänstra fickan och stoppat dem i den högra. Det hela är, som jag sade, ett meningslöst ödslande med intelligens, tid och krafter, som inte medför någonting.

Herr talman! Det kan synas, som om man inte borde uppta tiden i en diskussion, som man själv karakteriserar såsom meningslös, alldenstund den inte kan leda till någon egentligt resultat, men jag tror ändå, att det är tillbörligt att påpeka, att här ha vi nyckelfrågan, som Djurgårdskommissionen icke kan lösa men som statsmakterna, i detta fall regeringen, i samarbete med Stockholms stads myndigheter kunna lösa. Här är den rimliga väg man bör gå. Jag har inte velat försvara de fel, som ha gjorts kommunalpolitiskt av myndigheterna i Stockholms stad. Jag har själv i stadsfullmäktige vid, jag höll på att säga nästan otaliga tillfällen, kritiserat både tomtpolitik och bostadspolitik i Stockholm. Det har — det torde herr Ström nu, när han inte är direkt engagerad, vara villigare att erkänna än tidigare — vid flera tillfällen varit en mycket kortsiktig och i vissa fall mycket oklok bostadspolitik, som stadens myndigheter ha fört, och det få vi sota för bland annat genom alltför höga hyror. Jag vill alltså inte försvara Stockholms stad i och för sig för dess bostads- och jordpolitik och anklaga staten för att föra en spekulantpolitik. Men i den konkreta fråga, som här diskuteras, kommer man ju ingen väg genom att bara resonera om huruvida Stockholms stad skulle ha gjort så eller så. Jag ser, att herr Ekman har begärt ordet. Jag tänker, att han skall försöka ge Stockholms stads myndigheter deras fiskar varma för den tomt- och bostadspolitik de fört. Utan att föregripa, vad han i så fall tänker yttra, må jag säga, att man inte kan begära, att man här i Stockholm skall förlägga bostadsbygandet helt utanför broarna. Kommunikationsfrågorna här i staden bli omöjliga för oss att lösa, om man bara skall exploatera de områden, som ligga på andra sidan om broarna, i Bromma, i Brännkyrka och i Enskede. Vi ha ju haft ett långvarigt krig med regeringen för att kunna vid Skanstull få en bro, som åtminstone hjälpligt kunde tillgodose trafikbehovet för den nya bebyggelse, som sker därute i Hammarbyområdet på andra sidan Hammarbyleden utåt Enskede, och de, som veta, vilka svårigheter det är särskilt nu med materialproblemen för spårvägar, vagnar, bussar o. s. v., förstå ju, att det är ytterst värdefullt att få exploatera de områden, som just Djurgårdskommissionen förvaltar. De ligga nämligen inte, som vi här säga »utom broarna», utan de ligga »inom broarna». Dessa områden äro alltså ur denna mycket svårlösta kommu-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
 nikationsfrågas synpunkt ganska nödvändiga för en tämligen omedelbar exploatering. Jag tror, att dessa motsättningar mellan Stockholms stad och kronan skulle kunna lösas, om man inom överskådlig tid förkastade hela den nuvarande politiken, upphörde med tomtspekulationen i medvetande om, att man därmed bara skapar rent fiktiva värden, och så går in för en politik, där Stockholms stad behåller sin mark, spekulerar ej med den, och staten behåller sin och spekulerar ej med den, och båda parterna komma då att bli nöjda och kunna lösa dessa frågor i det gemensamma intresset på bästa sätt. Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr **Ström, Fredrik**: Herr talman! Jag vill till herr Johan Nilsson och till herr Björnsson säga, att alla dessa angrepp, som riktas mot mig därför, att jag har försvarat och skarpt försvarat kraven på att bevara Stockholms naturvärden, tar jag med det allra största lugn. Jag har varit ute i sådana stormar tidigare, och jag känner mycket väl till både hur de arrangeras och organiseras och vilken verkan de komma att ha. Jag fäster mig sålunda inte ett spår vid vad herr Johan Nilsson tycker om mig eller vad herr Björnsson tycker om mig, inte ett enda dugg! Det rör mig inte det ringaste.

Men däremot är det av allra största intresse, att denna debatt har kommit till stånd och att den har blivit så ingående, och av äran för det tillskriver jag mig någon liten del. Ty hade jag inte gått till en så pass stark offensiv, så hade det hela blivit en liten ganska lugn och stillsam debatt, och ingen människa hade vidare fäst sig vid vad som förevarit trots vad under alla dessa senare år, både i pressen och bland medborgarna, yppat sig rörande den politik, som föres från vissa statsorgans sida gent emot Stockholms stad, dess skönhetsvärden och bostadsvärden och i fråga om hyrorna. Jag måste verkligen känna mig mycket tillfreds över denna debatt. Jag känner mig rent av stolt över att jag kunnat uppkalla en sådan ingående debatt.

Jag måste emellertid rätta några uppgifter, som herr Johan Nilsson kom med. Han hör ju inte till den särskilt vederhäftiga sorten av talare, trots att han suttit under 28 år i Malmö drätselnämnd, utan han kommer med ganska felaktiga uppgifter. Han hade inte ens antecknat vad jag sade, utan påstod t. ex., att Stockholms stad bara bjudit 3 miljoner för Gärdet, och sen höjdes det till 41 miljoner. Men jag upplyste, att Stockholms stad erbjudit 9 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor. Det är ju en liten skillnad ändå mellan 3 miljoner och 9 $\frac{1}{2}$ miljoner. Det är mer än tre gånger så mycket. Om man sitter i en drätselnämnd, så tycker jag man skall ha sinne för siffror i någon mån, så att man kan skilja på 3 miljoner och 9 $\frac{1}{2}$ miljoner. Annars vet jag inte hur det går med Malmö drätsel. Det kommer kanske att gå ganska illa, om de ej kunna skilja på miljonerna. I vissa andra städer får man nog lära sig att skilja på kronorna.

Sedan var det en annan uppgift, som herr Johan Nilsson *från Malmö* — jag tillägger det — hade och som inte bör få stå oemotsagd. Herr Johan Nilsson sade, att vi ha Kungsträdgården, Humlegården och Haga. Som om vi hade dem alldeles gratis! Herr Johan Nilsson, det är ju inte så många år sedan, som vi fingo dyrt betala Kungsträdgården för ett visst antal år framåt, därför att vi skulle säkerställa den. Visserligen är det formella årliga arrendet mycket lågt, men därför ha vi också betalat ett stort belopp på en gång. Detsamma gäller Humlegården. Haga är ju en kungsgård, det är kungligt residens, kan man säga. Menar verkligen herr Johan Nilsson, att existensen av en kungsgård är en särskild gåva till Stockholms stad, som Stockholms stad skulle på något sätt betala, så att vi skulle åtaga oss att underhålla denna kungsgård? Eller vill herr Johan Nilsson, att man skulle avstånga Haga för besökande?

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)

Därtill kommer, att Haga ligger inte inom Stockholm, utan inom Solna stad. Det kanske inte herr Johan Nilsson vet, men det är faktiskt så.

Sedan känner jag mycket väl till de där gamla historierna, som Värner Rydén på sin tid här i kammaren erinrade om. Det var olyckliga saker. Jag erkänner villigt, att i fråga om Karlaplan och de där sakerna hade vissa av Stockholms stads myndigheter begått en dumhet, och det fick ju staden mycket dyrt sota för. Men att det skulle dragas upp efter 20 eller 25 år här på nytt! Sedan herr Rydén en gång demonstrerat saken i kammaren med väldiga tavlor o. s. v., som herr talmannen säkert erinrar sig! Varför få inte dessa historier vila i sin grav? Jag trodde ändå inte, att herr Johan Nilsson var så långsint.

Sedan kommer herr Johan Nilsson och giver Stockholms stad och dess kommunalförvaltning en grundlig lektion i hur stadens jordpolitik skall skötas. Han säger, att hade man i Malmö förfarit så dåligt som Stockholms stad har förfarit, så skulle det ha varit illa ställt med Malmö. Nu vill jag inte begå samma fel som herr Johan Nilsson här begått och klandra vad jag inte känner till. Jag känner inte till Malmö och hur man där sköter sin jordpolitik och bostadspolitik, och därför skall jag föredraga att inte yttra mig om det, men jag kan inte låta bli att säga, att herr Johan Nilsson känner inte ett spår till Stockholms stads bostadspolitik, utan vad han har sagt här har han sagt på gehör. Vad han löst har hört talas om, det framför han. Men även om man kan, som jag många gånger gjort i Stockholm, rikta kritik mot att inte Stockholms stad har inköpt ännu mer jord, ännu större egendomar än den har gjort — jag har velat, att man skulle ha köpt mycket mer, och den socialdemokratiska gruppen har velat köpa in mycket mer, men det fordras som bekant $\frac{2}{3}$ majoritet för att kunna göra ett sådant köp, och det har inte alltid varit möjligt att erhålla en sådan majoritet — så vill jag säga, att med erkännande av att Stockholms stad hade bort köpa in ett eller annat jordområde till, så har ändå Stockholms stad köpt så många egendomar runt omkring Stockholm, att en stor del, ja så gott som hela Bromma socken äges av Stockholm. Och jag skulle tro ungefär halva Spånga socken. — Jag vet inte, men herr Forslund känner det kanske bättre. I varje fall är det en mycket stor del av Spånga socken, som äges av Stockholms stad. En mycket, mycket stor del, ja nästan hela Enskede socken äges av Stockholms stad. Och en stor del, den största delen av Brännkyrka socken äges av Stockholms stad. Dessutom äger Stockholms stad stora markområden i Nacka, Huddinge och en rad av socknar, så man kan ju inte som herr Johan Nilsson komma och låtsas som om Stockholms stad inte hade gjort någonting för att förvärva bostads- och friluftsområden. Det bör vara någon mätta på dessa oriktiga uppgifter.

Jag är den förste, som med glädje skulle hälsa att statsrådet Anderssons i Rasjön förhoppningar om ett ömsesidigt tillmötesgående i hithörande ting kunde gå i uppfyllelse, och jag vill uttala den meningen, att dessa statsrådsord väl ändå få fattas som en riktlinje för Djurgårdskommissionen, så att även den visar ett visst tillmötesgående. Då tror jag, att jag kan hysa tilltro till att Stockholms stad också skall visa tillmötesgående. Jag talar ej alls å stadens vägnar, därför att i dessa ting har jag inte samrätt med Stockholms stads ledning och kan sålunda inte uppträda som dess talesman, men jag känner mycket väl till hur man har sett på dessa ting under många år inom Stockholms stads ledande kretsar och förvaltning, och de ha inte varit böjda för annat än ett tillmötesgående.

Slutligen ett ord också till herr Björnsson. Jag skall inte ingå på hans resonemang i skilda punkter. Det syntes mig redan vara föregripet, när han hade ordet, men han hade ett yttrande, som jag måste anse vara oriktigt. Han

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
sade, att staten har bidragit mest till markvärdestegringen på dessa djurgårdsområden. Det kan jag inte underskriva. Jag måste anse det vara felaktigt. Här ha framför allt betydelse stadens egna kommunikationer, spårvägslinjer, busslinjer och vidare de institutioner, som staden har byggt. Tänk på hela detta väldiga område av stadens hamnar, som ligger vid Värtan alldeles intill detta område. Det måste väl ha bidragit i allra högsta grad till att stegra markvärdet på dessa jordar. Påståendet om markvärdestegringens orsaker är sålunda något, som jag finner vara felaktigt av herr Björnsson. Jag skulle också beklaga, om hans uppfattning skulle vara normgivande för majoriteten inom de ekonomiskt bestämmande kretsarna i den svenska statsförvaltningen, nämligen att hela norra Djurgården icke kan räddas, utan att man får giva den till spillo och nöja sig med att rädda södra Djurgården. Jag fattar nämligen hans ord så, att han gav hela detta område till spillo åt exploatering. Det enda han ville gå med på att rädda var en demonstrationsplats på Gärdet för stockholmarna. Om så skulle ske, att hela norra Djurgårdens område bebygges, så förstör man ett område av den utomordentligaste skönhet, som mälardlandskapet kan bjuda, och en av de äldste pärlorna i hela den mellansvenska landskapskulturen. Jag kan inte tänka mig, att staten skulle vilja vara med om att spolia dessa utomordentliga värden.

Jag skulle, herr talman, vilja fatta särskilt statsrådet Anderssons ord och det, som tidigare har sagts från ett par andra håll, såsom ett tillmötesgående av mera positiv natur än de ord, som här äro insatta på ett ställe i utskottsutlåtandet, men då skulle jag vilja rikta en fråga till herr J. B. Johansson och herr Heiding. Det gäller huruvida de alltjämt stå fast vid den passus, som återfinnes sist, och som i själva verket upphäver allt vad som eljest är sagt om tillmötesgående.

Där står: »Såsom Djurgårdskommissionen anfört torde kronans, stadens och den bostadssökande allmänhetens intressen överensstämma i att dessa områden utan onödig tidsutdräkt stadsplanläggas och exploateras.» Skulle man vidhålla detta, så betyder det mycket litet vad man eljest har sagt om tillmötesgående. Därför skulle jag, om herr J. B. Johansson eller herr Heiding ville vara vänliga att tolka det såsom icke en nödvändig utvecklingsfas utan såsom en av förhållandena påkallad, man skulle kunna säga replik till motionären, vara tacksam, ty då skulle man kunna hoppas, att Djurgårdskommissionen ginge en något mildare väg fram än vad betänkandet eljest ger vid handen.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Det är ledsamt, att kammaren skall besväras med Stockholms stads angelägenheter på detta sätt, men jag nödgas giva en liten replik till herr Ström. Jag reserverade mig ju i mitt förra anförande för huruvida jag hörde rätt den siffra han nämnde såsom erbjuden till Djurgårdskommissionen för detta område. Jag sade: »Om det var 3 miljoner eller någonting sådant», men den siffra, som jag absolut hörde rätt, och den var den viktigaste, var 41 miljoner, som kommissionen begärt av Stockholms stad. Det var den siffran, som han varnade kammaren för att svimma, när den fick höra den. Herr Ströms konstiga resonemang ändrar sålunda ingenting i sak, att jag skulle använda mig av oriktiga siffror, då jag ju själv antydde huruvida jag hört rätt i fråga om det erbjudande som staden gjort Djurgårdskommissionen.

Sedan är herr Ström återigen inne på sina kommunala områden. Han säger, att jag talat efter gehör därför, att jag inte skulle känna till Stockholms stads jordpolitik. Jag tror nästan jag känner den bättre än herr Ström. Herr Ström förefaller mig verkligen tala efter gehör. När jag slutade mitt anförande, var det en av Stockholms stads fastighetsnämnds egna ledamöter, här i kam-

Om nya direktiv för Djurgårdskommissionen m. m. (Forts.)
 maren, som instämde i vad jag yttrade. Herr Ström saknar ett sådant kvalificerat instämmande från Stockholms stad, som det jag fick, då ingen stockholmsrepresentant sagt något till förmån för herr Ströms motion.

Och när herr Ström vidare säger gentemot herr Björnsson, att det är Stockholms stad, som förorsakat denna värdestegring, som finnes här runt om och inte minst på Gärdet, så måste jag dock tillägga, att av den skulden att åstadkomma värdestegring har väl också staten en god del genom den stora mängd av institutioner, som staten förlägger runt om i huvudstaden.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till motionen I: 14; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till hovrätterna, häradsrätterna och vattendomstolarna, dels ock i ämnet väckta motioner.

*Ang. vissa
anslag till
hovrätterna
m. m.*

I detta utlåtande hade utskottet hemställt,

A) att riksdagen måtte

I) i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 198 framlagda förslag

a) godkänna i utlåtandet införd personalförteckning för hovrätterna;

b) fastställa i utlåtandet införd avlöningsstat för hovrätterna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva anställande under budgetåret 1943/44 av en extra ledamot i hovrätten över Skåne och Blekinge utan hinder av att vederbörande anslagspost till icke-ordinarie personal därigenom överskredes;

d) till Hovrätterna: Avlöningar för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 1,984,000 kronor;

II) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

a) godkänna i utlåtandet införd personalförteckning för häradsrätterna;

b) fastställa i utlåtandet införd avlöningsstat för häradsrätterna, att tillämpas under budgetåret 1943/44;

c) medgiva, att till häradshövding, som överginge å den nya avlöningsstaten, finge vid ingången av juli månad 1943 utbetalas ett belopp av 375 kronor, motsvarande vad han skulle hava i sin befattning uppburit såsom lön för nämnda månad, om de dittillsvarande avlöningsbestämmelserna då fortfarande varit gällande för honom, samt att kostnaderna härför finge bestridas från den i avlöningsstaten för häradsrätterna upptagna anslagsposten till avlöningar till ordinarie tjänstemän;

d) till Häradsrätterna: Avlöningar för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 5,070,000 kronor;

e) till Häradsrätterna: Omkostnader för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 410,000 kronor;

f) till Häradsrätterna: Inlösen av vissa inventarier m. m. för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 175,000 kronor;

g) fastställa i utlåtandet införd avlöningsstat för vattendomstolarna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;

h) bemyndiga Kungl. Maj:t medgiva, att kostnad för s. k. särskild vattenrättsingenjör finge från och med budgetåret 1943/44 bestridas från anslags-

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)

posten till avlöningar till icke-ordinarie personal, även om posten därigenom skulle överskridas;

i) till Vattendomstolarna: Avlöningar för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 318,000 kronor;

j) till Dyrtdistillägg åt befattningshavare i statens tjänst för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 79,000 kronor;

B) att riksdagen i anledning av motionerna I: 253 och II: 363 måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att de kompetenskrav som uppställts för erhållande av assessors- och stadsnotarietjänst vid rådhusrätt måtte utsträckas att gälla jämväl rådmantjänst; samt

C) att motionerna I: 253 och II: 363 i vad de ej behandlats under B) även som motionerna I: 243 och 254 samt II: 356, 364 och 365 måtte anses besvarade genom vad utskottet i sitt utlåtande anfört och hemställt.

I motionen I: 243, av herr *Gärde*, hade hemställts, att riksdagen i samband med behandlingen av propositionen nr 198 måtte besluta, att befattningarna såsom divisionsordförande i rikets hovrätter skulle förändras till ordinarie tjänster med placering i löneplan B och lönegrad B 2 i civila avlöningsreglementet.

Utskottet hade härom anfört bland annat, att utskottet av angivna orsaker ansett sig icke kunna förorda bifall till motionen, varemot utskottet ville förorda, att en omorganisation av divisionsordförandebefattningarna efter av utskottet antydda principer måtte genomföras så snart ske kunde.

Herr Siljeström: Herr talman! Genom det beslut, som riksdagen nu går att fatta, har en gammal lönerегleringsfråga nått sin lösning. Det må då först som sist sägas från deras sida, som beröras av beslutet, att man med tacksamhet mottager detsamma från statsmakterna, inte blott med hänsyn till de löneförmåner, som därigenom bjudas rikets lantdomare, utan även med hänsyn till den tjänsteställning, som därigenom tillerkännes dem. Jag fattar denna lönerегlering som ett bevis på den uppskattning, lantdomarna lyckats förvärva hos regering och riksdag. Detta tack riktar jag i främsta rummet till statsråden Westman och Bergquist, som inte lämnat någon möda ospard för att genomföra denna lönerегlering. Men jag riktar också mitt tack till de båda utskott, som vid denna och förra årets riksdag med sådan välvilja behandlat frågan. Om jag sålunda i allt väsentligt kan giva min fulla anslutning till förevarande lönerегlering med allt vad den innebär av brytning med gammalt självstyre och införande av en statlig förvaltning och reglering, så förefinnes dock ett par punkter, där jag vill framföra några randanmärkingar.

Enligt min uppfattning är sålunda den organisation, som skapats, icke tillfyllest för att tillgodose alla de uppgifter, som för framtiden komma att åvila lantdomarna. Särskilt anser jag, att den icke rättsbildade personalen icke är tillräcklig för att övertaga de uppgifter, som enligt det nya förslaget skall åvila densamma. Min betänksamhet riktar sig icke mot, att en del av dessa uppgifter skall överföras från de rättsbildade biträdena till de icke rättsbildade — därmed gå de säkert i land — utan min betänksamhet beror därpå, att antalet är för litet.

I detta sammanhang vill jag uttala mitt beklagande över, att tillsättandet av biträdesbefattningarna, såväl de rättsbildade som de icke rättsbildade, skall ankomma på hovrätterna. Det är av allt att döma en anordning, som i många avseenden kommer att visa sig opraktisk. En nödvändig förutsättning för att det hela skall kunna gå i lås torde i allt fall vara, att vid hovrätternas tillsättning av dessa tjänster häradsövdingens förslag så gott som undantagslöst kommer att följas.

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)

Vidare hyser jag den meningen, att omkostnadsanslaget är för lågt beräknat. Det blir säkerligen nödvändigt att redan vid nästa års riksdag vidtaga en icke oväsentlig höjning av detsamma. Att så kommer att ske framgår därav, att de förslagsstater, som ha uppgjorts, väsentligen understiga de nu utgående kostnadsbeloppen.

Utöver dessa små randanmärkningar till den stora löneregleringen vill jag, herr talman, giva uttryck åt några reflexioner, som härleda sig från densamma. En reflexion, som sålunda osökt inställer sig i detta sammanhang, har avseende å de s. k. domsagotransporterna. Dessa kunna nämligen tänkas få ökad aktualitet genom den nya uppdelningen av domsagorna i lönehänseende. Det kan nämligen tänkas, att här som fallet har visat sig vara med landsfiskalstjänsterna så småningom insmyger sig en praxis, att transport får sökas från en domsaga i lägre avlöningsgrupp till en domsaga i högre avlöningsgrupp, därvid enda transportgrunden är skillnaden i avlöning. Men mot en sådan praxis måste redan från början resas en bestämd varning. Transporter av häradshövdingar böra inskränkas så mycket som möjligt och endast äga rum i sådana fall, då domsagans avlägsna belägenhet kan utgöra skäl för häradshövdingens förflyttning efter en viss, ej alltför kort tjänstgöringstid. Det är nämligen så, att häradshövdingarnas bekantskap med och kännedom om domsagan och dess befolkning, om levnadsförhållandena inom domsagan, om dess ekonomiska och geografiska struktur, är av ofantlig betydelse för ett rätt utövande av domaremakten. Men en sådan bekantskap och kännedom förvärfvas icke i en handvändning, utan därtill åtgår en rundlig tid. Det är därför angeläget, att man icke i andra fall än då starka skäl tala därför kastar bort en sådan tillgång. Transport av häradshövdingar bör följaktligen icke ske annat än i undantagsfall.

Jag har velat framhålla detta nu icke blott därför, att man kan, som jag nämnde, som en följd av den nya löneregleringen tänka sig en sådan utveckling på detta område, utan även därför, att man kanske icke alltid redan nu varit tillräckligt återhållsam i detta avseende.

En annan reflexion, som också har inställt sig i detta sammanhang för mig, angår frågan om domsagoregleringarna: den spännvidd, som förefinnes mellan de olika domsagorna, och som kommit till synligt uttryck i avlöningsgrupperingen, motiveras icke av några rättsliga grunder utan är helt betingad av den historiska utvecklingen. Av många skäl, framför allt lokalpolitiska, har man icke i samband med löneregleringen ingått på någon omprövning av domkretsarnas storlek och omfattning. Man har helt enkelt utgått från de redan bestämda domkretsarna och satt lönen och bestämt antalet befattningar efter de sålunda givna förhållandena. Detta tillvägagångssätt har också varit det enda möjliga och naturliga. Emellertid får man inte, med utgångspunkt i denna löne-reglering, låsa sig fast vid den nu bestående indelningen av domsagorna. Det är nämligen inte så, att det är någon idealindelning, den som nu förekommer. Jag förstår väl, att det inte är möjligt och inte heller lämpligt att göra alla domkretsar lika stora. Därvidlag är det nog i stället av skilda orsaker välmotiverat, att det finnes domsagor av olika storlek och struktur. Men jag djärves komma med det påståendet, att övervägande skäl ur domstolssynpunkt tala för, att samtliga domsagor i såväl den lägsta som den högsta avlöningsgruppen avskaffas genom sammanslagningar eller uppdelningar. De små domsagorna kunna med den uppdelning av arbetsuppgifterna och det antal biträden, som är tänkt i varje domsaga, icke giva fullt arbete åt häradshövdingarna, i varje fall icke av kvalificerad art. Men det är varken rationellt eller klokt att ordna på det sättet. En domsaga bör vara av den storleksordningen, att den giver häradshövdingen fullt upp att göra med kvalificerade arbetsuppgifter, men detta blir med säkerhet inte fallet inom de minsta domsagorna. Men inte heller

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)
 de största domsagorna äro av någon idealtyp. En domsaga bör ej vara större än att häradshövdingen ej blott med tillgängliga arbetskrafter kan få full samsättning med sina arbetsuppgifter utan ock att han samtidigt får tillfälle att väl sätta sig in i hela domsagan och vad därinom rör sig, att få kännedom om domsagans befolkning och få översikt över hela det arbete, som bedrivs inom domsagan, att sålunda fungera som en verklig domsagochef. Men detta senare låter sig knappast göra i de domsagor, som äro av den storleksordningen, att de nu hänföras till den högsta gruppen. Enligt min mening bör man alltså som ett framtidsmål uppställa, att domsagorna i grupperna 1 och 5 avskaffas, och att man inriktar sig på att begränsa domsagorna till de tre mellangrupperna.

Till sist vill jag ytterligare säga, att enligt min mening är den domstolstyp, som häradsrätten utgör, häradshövding med nämnd, väsentligt överlägsen rådhusrätterna, särskilt rådhusrätterna i de medelstora städerna, och att man därför bör fortsätta på den inslagna vägen att, så långt det låter sig göra, förena städerna med angränsande landsbygd i judiciellt hänseende.

I det sammanhanget vill jag också uttala det önskemålet, att man vid den fortsatta behandlingen av detta ärende uppmärksammar vad utskottet säger, då utskottet förordar, att de kompetenskrav, som uppställts för erhållande av assessors- och stadsnotarietjänst vid rådhusrätt, måtte utsträckas till att gälla jämväl rådmantjänst. Utskottet säger vidare:

»Utskottet vill i detta sammanhang understryka angelägenheten av att vederbörande verkligen av hovrätten funnits skickad att erhålla fortsatt domarförordnande. Ett sådant omdöme måste tydligen grundas på någon icke allt för kort tids hovrättstjänstgöring.»

Jag anser det vara synnerligen angeläget, att domareutbildningen ordnas ensartat för de olika grupperna av domaraspiranter, både de, som tänka sig lantdomarevägen, och de, som tänka sig stadsdomarevägen. Men detta kan inte ske bara genom att man följer riksdagens skrivelse, utan man måste nog tänka sig, att själva frågan om domareutbildningen tages till grundlig omprövning. Det är alldeles nödvändigt, att detta sker, då vi numera stå inför den stora rättegångsreformens genomförande, och det är nog nödvändigt, att man tänker på domareutbildningen ända från första början, från notarietutbildningen och fram till sluttjänsten.

Ja, herr talman, det var endast några reflexioner med anledning av denna lönereglering. Jag har icke något yrkande.

Herr Gärde: Herr talman! I likhet med den föregående ärade talaren tillåter jag mig att börja mitt anförande med ett omdöme. Jag tillhör visserligen inte den kategori av domare, som beröras av denna lönereglering, men jag har ju ändå under så många år sysslat med rättegångsväsendet, att jag anser mig berättigad att här taga ståndpunkt ur mera allmänna synpunkter till denna lönereglering.

Jag vill då säga, att genom den nya rättegångsbalkens antagande förra året och genom den lönereglering, som väl riksdagen nu kommer att fastställa, ha de svenska statsmakterna lämnat ett bevis som säkert kommer att inskrivas i historien på sitt intresse för den svenska rättsvärden, ett bevis som är så mycket märkligare som dessa beslut ha fattats i en tid som denna, hårt tryckt av ekonomiska bekymmer och svårigheter av olika slag. Rättsskipningen utgör förvisso det svenska lagsamhällets ryggrad, och det är helt säkert klokt och välbetänt att på den punkten sörja för framtiden och göra vad som göras kan. Jag är också övertygad om att genom den lönereglering, som nu fastställs för häradsrätternas personal och särskilt för deras ordförande, häradshövdingarna, kan man med full tillförsikt hoppas, att de viktiga häradshövdingebefattning-

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)

arna komma att tillföras jurister med framstående skicklighet och mognad erfarenhet och att det på detta sätt blir väl sörjt för rättsskipningen vid våra underdomstolar.

Det är emellertid på en punkt som jag här vill yttra några ord, nämligen beträffande hovrätterna och deras uppgifter såväl nu som framdeles vid rättegångsreformens ikraftträdande. I propositionen har också särskilt frågan om divisionsordförandes i hovrätt placering upptagits till behandling. Det är en fråga som ganska nära sammanhänger med frågan om rättegångsreformen. Då år 1931 proposition framlades om huvudgrunderna för en rättegångsreform, berördes också detta spörsmål. Det uttalades, att befattningarna såsom divisionsordförande i hovrätt voro av den största betydelse och att man måste tillse, att också dessa befattningar besattes med jurister av utmärkt förtjänst och stor erfarenhet. Man framhöll i detta hänseende, att en lämplig rekrytering av dessa befattningar krävde, att de i varje fall icke i tjänste- och löneställning placerades sämre än häradshövdingarna. Processlagberedningen har också i sitt betänkande framhållit, att detta måste anses som en nödvändig konsekvens av det nya rättegångsförfarandet. Jag skall här med några ord försöka belysa, varför så måste vara förhållandet.

Divisionsordföranden är den som leder arbetet på en division, d. v. s. en domför avdelning, av hovrätten. Under nuvarande föredragningsordning åvila honom vissa ganska viktiga uppgifter, men hovrätternas förhandlingar äro ju nu i stort sett skriftliga, och med skriftligheten följer även absolut slutenhet. Förhandlingarna äro således icke offentliga. Med den nya rättegångsordningen blir förhållandet ett helt annat. Hovrätternas rättsskipning kommer i offentlighetens ljus på samma sätt som häradsrätternas. Hovrättens förhandlingar bli muntliga, och allmänheten äger tillträde till desamma. Hovrättens rättsskipning blir enligt den nya ordningen icke inskränkt till hovrättens vanliga förläggningssort, utan hovrätt kommer också att hålla sina sammanträden, s. k. hovrättsting, ute i bygderna. Det är då givetvis av den största vikt, att denna domstols ordförande, divisionsordföranden, besitter sådana kvalifikationer, att han icke i något hänseende vid ledning av dessa förhandlingar är underlägsen ordföranden i den underrätt, vars domar han vid dessa förhandlingar har att granska och överpröva. Man kan lätt föreställa sig, vilken följd det skulle bli för hovrättens anseende, om allmänheten vid sin jämförelse mellan häradshövdingens sätt att leda förhandlingarna och divisionsordförandens skulle komma till den uppfattningen, att divisionsordföranden vore underlägsen häradshövdingen.

Enligt min mening är det därför av den allra största vikt, att divisionsordförande tillförsäkras en tjänste- och löneställning som icke är lägre än häradshövdingens. Nu äro emellertid divisionsordförandena liksom hovrätternas övriga ledamöter placerade i lönegrad A 30, således en lönegrad som är lägre än den som häradshövdingarna nu komma att intaga, nämligen B 2, som kommer att ge häradshövdingarna ett högre lönebelopp. Man förstår lätt, vilka svårigheter det skall möta att på ett lämpligt sätt rekrytera dessa ordförandebefattningar i hovrätterna, då deras tjänste- och löneställning är lägre än den som häradshövdingarna ha. Av vikt är att denna rekrytering kan ske så allsidigt som möjligt och att urvalet kan träffas så, att man icke endast som nu är begränsad till dem som inneha befattning i hovrätt, utan att sökande till dessa befattningar också kunna påräknas från andra juristkretsar, t. ex. väl erfarna häradshövdingar och stadsdomare. En sådan rekrytering kan givetvis icke ifrågakomma med denna löneplacering.

I sin proposition till riksdagen har också departementschefen beaktat detta förhållande, då han säger, att enligt hans mening tala starka skäl för en sådan

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)

löneplacering som den jag här förordar, d. v. s. att divisionsordförande skall placeras i B 2, men att han med hänsyn till det genomförda lönestoppet icke för närvarande vore beredd att nu genomföra en sådan placering. I en av mig väckt motion har jag framhållit, att det vore av största vikt, att i varje fall en sådan åtgärd genomföres i god tid före den nya rättegångsreformens ikraftträdande. Utskottet har på denna punkt delat min uppfattning, då utskottet yttrar: »Såsom i motionen I: 243 framhålles, ställas redan enligt gällande rättegångsordning å innehavarna av ifrågavarande chefsbefattningar stora krav i fråga om skicklighet och erfarenhet, och dessa krav komma att ökas vid den nya rättegångsbalkens ikraftträdande, då förhandlingarna i hovrätten i regel bliva muntliga. Uppenbart är det därför av största vikt att sörja för en fullt tillfredsställande rekrytering av divisionsordförandeposterna redan nu. En sådan rekrytering torde förutsätta att divisionsordförandena erhålla en högre tjänsteställning samt en däremot svarande avlöning. Av vikt är att en dylik förändring av ordförandebefattningarna icke genomföres på sådant sätt att resultatet allenast blir en förbättrad löneställning för de äldsta hovrättsråden i tur efter anciennitet, utan bör syftet vara att tillföra hovrätterna en kvalitativ förstärkning.» Emellertid har utskottet icke ansett sig böra med hänsyn till lönepolitikens allmänna inställning nu upptaga ett positivt förslag i ämnet. Men utskottet förordar att en omorganisation efter dessa principer genomföres så snart ske kan. Jag ber att få understryka nödvändigheten av att denna organisationsfråga löses såsom jag redan sagt i varje fall före den nya rättegångsbalkens ikraftträdande och att denna lösning givetvis icke får komma så sent att rättegångsbalkens genomförande därav skulle uppehållas. Jag hoppas, att herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, som är närvarande här, måtte instämma i dessa synpunkter.

Herr Siljeström framställde några randanmärkningar, såsom han sade, till vissa punkter i utskottets betänkande. I åtskilliga av dessa punkter är jag helt av samma uppfattning som han.

Vad angår den första anmärkningen som han framförde om personalens otillräcklighet vågar jag givetvis icke göra något bestämt uttalande. Jag tror emellertid, att man så samvetsgrant som möjligt har sökt att avpassa personalen med hänsyn till de nu föreliggande behoven. Om den i framtiden kommer att visa sig otillräcklig, komma väl statsmakterna att sörja för att nödig förstärkning sker.

Även beträffande domsagornas uppdelning är jag av samma uppfattning som herr Siljeström, nämligen att det som norm bör gälla, att domsagan är av den storleken att den bereder häradshövdingen fullt arbete med mera kvalificerade uppgifter, således verkliga rättsskipningsuppgifter, men att domsagorna icke böra vara så stora, att häradshövdingen är otillräcklig för rättsskipningens handhavande. Härvid måste givetvis dock hänsyn tagas till åtskilliga förhållanden. Man kan icke genomföra en rent aritmetisk uppdelning av domsagorna endast på grundval av hänsyn till arbetsbördan. Man måste härvid även lägga stor vikt vid den på tradition grundade samhörigheten mellan befolkningen inom en viss given domkrets. Tydligt är, att de största domsagorna, mammutdomsagorna som man kan kalla dem för, så vitt möjligt böra styckas och nedbringas till mindre enheter.

Jag instämmer också helt med herr Siljeströms uttalande i vad angår sammanslagningen av som han uttryckte det de medelstora städerna med kringliggande domsaga. Den principen har ju uttalats redan år 1931 i samband med framläggandet av grunderna för processreformen, och även det särskilda utskottet vid förra årets riksdag uttalade ju ett starkt önskemål om att den gäl-

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)

lande lagstiftningen på detta område måtte underkastas en sådan revision, att den möjliggör en dylik sammanslagning i högre grad än som nu kan ske.

Även med hänsyn till vad herr Siljeström yttrade angående transport av domare från en domsaga till en annan är jag helt av samma mening som han. Jag tror också, att den principen väl är grundläggande för utnämningssarendenas behandling i justitiedepartementet.

Klart är att domarutbildningen är en mycket viktig fråga, som måste ägnas särskild uppmärksamhet, men att här ingå på en närmare diskussion av denna fråga skulle bli alltför vidlyftigt, och jag är övertygad om att den är föremål för justitiedepartementets uppmärksamhet.

Herr talman! Jag har intet annat yrkande att framställa än om bifall till utskottets förslag.

Herr Schlyter: Herr talman! Liksom den föregående ärade talaren betraktar jag inte frågan om löneplaceringen för hovrätternas divisionsordförande i någon mån såsom en löneregleringsfråga för vissa tjänstemän som kunna ha större eller mindre fog för anspråk härpå. Jag betraktar den i stället såsom ett rent rättsvårdsintresse, såsom ett den rättssökande allmänhetens intresse av en verkligt god rättsskipning i andra instans.

Ur den rättssökande allmänhetens synpunkt anser jag det framför allt vara av vikt, att hovrätterna, som i mycket stor utsträckning döma i målen i sista instans, erhålla en så stark sammansättning som möjligt, så att i regel något behov av talans fullföljande till högre instans icke skall föreligga. Om målen i regel kunde stanna i hovrätten och inte behövde fullföljas till högsta domstolen, skulle allmänhetens vinst bli ökad snabbhet och billighet i rättsskipningen. En förutsättning härför är att målen redan i hovrätten kunna erhålla ett verkligt auktoritativt avgörande. Garanti härför kan endast vinnas, om man tillser att det på varje division finns tillgång till en verkligt framstående domare av högsta kvalitet, vars erfarenhet och duglighet kan komma alla på divisionen behandlade mål till godo.

En förstärkning av hovrätterna genom en högre löneplacering av ordföranden å varje division är rent statsfinansiellt enligt min övertygelse icke någon verklig utgift för statsverket. Den kommer utan minsta tvivel att leda till att man inom den högsta instansen kan åstadkomma en reduktion av arbetskrafterna, sedan allmänheten i allt större utsträckning funnit sig tillfredsställd med målens avgörande i den andra instansen. Jag skulle vilja göra det tankeexperimentet, att man finge femton erfarna justitieråd utplacerade på de femton hovrättsdivisionerna i Sverige. Jag tror, att dessa justitieråd i andra instans skulle komma att bli rättsskipningen till ännu större gagn än när de sitta samlade kring ett relativt ringa antal mål i högsta domstolen. En dylik förstärkning av hovrätterna skulle möjliggöra en begränsning av befogenheten för parterna att draga sina mål under högsta domstolens prövning.

Av vad jag nu sagt framgår, att jag anser divisionsordförandenas löneplacering vara ett viktigt moment i en tillfredsställande domstolsorganisation och således någonting helt fristående från de lönerogleringsspörsmål som nu senast behandlats av de tjänsteförteckningssakkunniga i samband med vissa byråchefs- och andra befattningar, för vilka påyrkats uppflyttning i högre lönegrad. Jag vågar därför till departementschefen framföra en vördsam hemställan, att han icke måtte ingå på några kompromisser med ovidkommande lönerogleringsspörsmål utan hellre låta hela denna fråga tills vidare vila och låta det nuvarande provisoriet kvarstå än acceptera en otillfredsställande lösning av denna viktiga organisationsfråga i samband med helt olikartade lönerogleringsspörsmål.

Ang. vissa anslag till hovrätterna m. m. (Forts.)

Innan jag slutar, herr talman, vill jag för att inte behöva begära ordet i nästa ärende be att få säga ännu ett par ord. Jag delar de föregående talarnas uppriktiga tacksamhet mot departementschefen och icke minst mot herr finansministern för den goda lösning som vunnits på denna gamla, mycket svåra löner regleringsfråga, och jag är övertygad om att den kommer att lända rättskipningen till verkligt gagn. Nu löses frågan om härads hövdingarnas och deras biträdens, både de rättsbildades och de icke rättsbildades, lönefråga på ett tillfredsställande sätt. Men det finnes vid häradsrätterna ännu en utomordentligt viktig beståndsdel av domstolsorganisationen, nämligen våra nämndemän. Frågan om en rimlig ersättning till nämndemännen har mångfaldiga gånger under de senaste decennierna framförts inom riksdagen med krav på en lösning, men statsfinansiella skäl ha hittills hindrat det. Jag vågar nu uttala den meningen, att när statsfinansiella skäl icke ha behövt stå hindrande i vägen för en tillfredsställande lösning av de statsanställda funktionärernas lönefråga vid häradsrätterna, Kungl. Maj:t måtte beakta det i nämnda riksdagsärende framförda enhälliga förslaget om en lösning till nästa års riksdag av nämndemännens arvodesfråga.

Herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Jag skall icke vid denna timme på dygnet orda något om betydelsen av den reform, som väl kammaren nu går att besluta. Jag vill endast vid detta tillfälle betyga min glädje över att den omorganisation som så länge förberetts nu tydligen kan föras i hamn.

För den som i likhet med mig anser, att underrätterna äro hörnstenarna i vår rättsskipning och därmed också av den allra största betydelse för vår rättsordning, är det all anledning att hälsa med tillfredsställelse, att det nu genomföres en ordning som möjliggör att vi kunna ställa stora krav på våra underrätter och att vi även kunna få dessa krav förverkligade.

Jag vill uttala ett tack till det utskott som haft att behandla frågan för det intresserade och omsorgsfulla arbete, som utskottet här har utfört. Det kan råda delade meningar om ett och annat i utskottets synnerligen detaljrika utlåtande, och jag vill inte fördölja, att jag på en eller annan punkt hyser en annan mening, men i den mån det faller under Kungl. Maj:ts administrativa lagstiftning, få ju de frågorna prövas sedan.

Vad som uppkallade mig att begära ordet var de anföranden som höllos av herrar Gärde och Schlyter och som berörde en fråga som icke nu funnit sin lösning, men som dock varit under diskussion i propositionen. Det gäller inte underrätterna utan frågan om vissa överrättsdomare, nämligen ordförandena på hovrätternas divisioner. Det har sedan länge varit ett önskemål att ordförandena på hovrätternas divisioner skulle få en starkare och självständigare ställning än vad de för närvarande ha. Jag har för min del aldrig dolt att jag anser, att det skulle vara av betydelse, om dessa domare kunde få en bättre ställning än vad de för närvarande ha. I propositionen har jag också uttalat, att jag finner starka skäl tala för att en ordinarie ställning beredes åt dem. Herr Gärde har nu i sin motion och i sitt anförande här i kammaren understrukit betydelsen av detta. Jag vill för min del helt ansluta mig till den uppfattning som framkommit i herrar Gärdes och Schlyters anföranden, att det är av betydelse för rättsskipningen i hovrätterna att man vidtager en omorganisation även på detta område. Jag vill endast säga, att det är min livliga förhoppning, att en sådan reform inte skall behöva dröja länge.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 3, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till Häradsrätterna: Reseersättningar till nämndemän m. m., dels ock en väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken i 1734 års lag, m. m.

Genom en den 12 mars 1943 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 118, vilken behandlats av sammansatt stats- och första lagutskott, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken i 1734 års lag;
- 2) lag om ändrad lydelse av 3 § förordningen den 15 oktober 1880 (nr 36), innefattande särskilda föreskrifter angående lagfart, in-teckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs.

Enligt det förra lagförslaget skulle under hovrätten för Nedre Norrland höra Väster-norrlands och Jämtlands län.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande proposition, nr 118, måtte av riksdagen bifallas.

Herr **Gärde**: Herr talman! Genom ett bifall till den nu föreliggande kungl. propositionen kommer Norrland att erhålla sin andra hovrätt, varigenom det program om en ny hovrätts inrättande som framlades redan år 1931 och som sedermera stadfästes av riksdagen i samband med antagandet av den nya rättegångsbalken kommer att bli fullgjort.

I den lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken, vari denna ändring är införd, stadgas som övergångsbestämmelse, att lagen träder i kraft den dag Konungen bestämmer. Utskottet har i sitt utlåtande uttalat vikten av att den nya hovrätts organisation genomföres i god tid före den nya rättegångsbalkens ikraftträdande. Då man kan vänta, att ett sådant genomförande av den nya rättegångsbalken kan ske inom ett icke alltför stort antal år, är det givetvis av vikt att initiativet till den nya hovrätts inrättande icke fördröjes alltför länge.

I detta sammanhang kanske jag får erinra om att det var år 1941 som riksdagen beslöt inrättande av en hovrätt i Göteborg. Enligt övergångsbestämmelserna till den lagen skulle den träda i kraft den 1 oktober 1943, således i höst, så framt ej Konungen annorledes förordnade. Det är ju bekant, att någon åtgärd för inrättande av den nya hovrätten i Göteborg ännu icke har vidtagits.

Jag vill i detta sammanhang påpeka angelägenheten av att dessa både hovrätter äro färdigställda och kunna träda i verksamhet, när den nya rättegångsbalken träder i tillämpning, och att ett dröjsmål med hovrätternas inrättande är ägnat att medföra allvarliga olägenheter ur denna synpunkt. Jag vill därför till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet rikta en hemställan, att han icke måtte underlåta att vidtaga de åtgärder som erfordras för att dessa hovrätter snarast måtte kunna komma i verksamhet.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

*Ang. doms-
området för
hovrätten
för Nedre
Norrland
m. m.*

Vid förnyad föredragning av sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förberedande åtgärder för inrättande av en hovrätt för Nedre Norrland, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Om skattebe-
talning me-
delst stats-
obligationer.*

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 34, i anledning av väckta motioner om rätt att använda statsobligationer såsom betalningsmedel vid erläggande av skatt till staten.

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nr 164 i första kammaren av herrar *Velander* och *Sylwan* och nr 250 i andra kammaren av herrar *Olson* i Göteborg och *Birke*, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och framläggande av förslag helst för innevarande års riksdag om rätt att använda statsobligationer såsom betalningsmedel vid erläggande av skatt till staten.

Utskottet hade i det nu föredragna betänkandet på återropade grunder hemställt, att de likalydande motionerna I: 164 av herrar *Velander* och *Sylwan* och II: 250 av herrar *Olson* i Göteborg och *Birke* om rätt att använda statsobligationer såsom betalningsmedel vid erläggande av skatt till staten icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herrar *Velander*, *Sylwan*, *Lundell* och *Olson* i Göteborg, vilka, under hänvisning till innehållet av de likalydande motionerna I: 164 och II: 250 ävensom de av bank- och fondinspektionen samt länsstyrelserna i Malmöhus och Göteborgs och Bohus län i ärendet avgivna yttrandena, yrkat, att utskottet skulle föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av utredning i motionernas syfte.

Herr **Velander**: Herr talman! Vissa obligationer, tillhörande försvarslånen av åren 1940, 1941 och 1942, få såsom känt användas vid betalning av arvs-skatt, i vilket sammanhang obligationerna avräknas till parikurs. I de föreliggande motionerna har ifrågasatts, huruvida inte denna rätt åtminstone i viss utsträckning borde få gälla också vid erläggande av de årliga direkta stats-skatterna. Motionärerna ha i det avseendet särskilt tagit sikte på den dödsbo åliggande betalningsskyldigheten för å den avlidnes inkomst belöpande skatter och då tänkt sig, att i dödsboet eventuellt befintliga obligationer skulle få användas till gäldande av dessa skatter.

Den utredning av hithörande spörsmål, som motionärerna ifrågasatt, har utskottet emellertid icke velat vara med om. Utskottet uttalar dock, att i vissa fall skäl kunna tala för medgivande av rätt att använda åtminstone vissa slag av statsobligationer såsom betalningsmedel även vid erläggande av de årliga skatterna till staten. Härvid syftar utskottet, enligt utskottets uttalande, på sådana fall, där dödsbo skall betala de skatter som påförts den avlidne, samt tillägger: »Måhända kan frågan om införande av en rätt av nu antytt slag vinna aktualitet, då tiden för det första försvarslånets inlösande infaller.» Utskottet vill sålunda icke förneka, att det kan vara vissa skäl som tala för denna rätt, och menar också att frågan kanske inom relativt kort tid kan bli aktuell. Utskottet avvisar dock efter denna koncession åt motionärerna deras utredningskrav, och utskottet faller i det sammanhanget tillbaka på en del avgivna yttranden.

Om dessa yttranden kan man nu säga — jag syftar då på de yttranden som gå i avstyrkande riktning — att de falla på sidan om motionerna. Remissinstanserna resonera nämligen som om motionärerna skulle avse en obe-

Om skattebetalning medelst statsobligationer. (Forts.)

gränsad rätt att med statsobligationer gälda de ordinarie statliga skatterna, ehuru motionärerna uttryckligen säga ifrån att någonting sådant icke kan ifrågakomma.

De skäl, som remissinstanserna anföra, kan jag i detta sammanhang näppe- ligen ha någon anledning att närmare ingå på; de äro dock av sådan beskaffen- het att de måste påkalla vissa reflexioner från min sida.

Fullmäktige i riksbanken uttala bl. a. enligt referatet i utskottets betänkan- de: »Då de ytterligare statslån, som skulle kunna komma i fråga i detta sam- manhang, icke hade och ej heller kunde antagas få någon större spridning bland enskilda skattebetalare, kunde en utvidgning av möjligheterna till skat- tebetalning medelst statsobligationer icke anses för allmänheten medföra några väsentliga fördelar av den art, som motiverat införandet av bestämmelserna rö- rande erläggandet av arvsskatt medelst försvarsobligationer.»

Riksbanksfullmäktige tyckas sålunda mena, att man vid eventuell upplå- ning från statens sida i fortsättningen icke kan påräkna, att enskilda skatte- betalare komma att deltaga i teckningen av dessa lån. Den tankegång, som upp- bär detta uttalande, kan jag ju inte yttra mig om, men förmodligen menar man att de enskilda skattebetalarna inte förfoga över ytterligare sparmedel och att de inte heller äro i stånd att av sina löpande inkomster avsätta medel för teckning av statsobligationer. Med den saken får det emellertid förhålla sig hur som helst. Det synes mig dock obestridligt, att en sådan rätt, som motionärerna taga sikte på, måste i viss utsträckning stimulera till en medverkan från enskil- das sida för spridningen av lån som av staten i fortsättningen upptagas. Det måste också vara ett statens intresse att söka befordra att sparmedel bindas så hårt som möjligt; och jag förutsätter att ett bindande av sparmedel i stats- obligationer ur sådan synpunkt är att föredraga framför ett insättande i bank eller i postsparbanken, ty i senare fallet har man ju mycket lättare att komma åt dem för att använda dem för konsumtion eller liknande ändamål.

Riksbanksfullmäktige uttala också, att om det skulle bli fråga om en skat- tebetalning medelst obligationer till värde understigande pari — obligationer- na skulle alltså i marknaden löpa med en lägre kurs än pari — komme veder- börande skattebetalare att få en rabatt på själva skatten motsvarande under- kursen. Det är svårt att förstå riktigheten av denna tankegång, ty den skatt- skyldige har ju som regel betalat obligationerna till pari. Om då, därest obli- gationen användes som skattelikvid, densamma mottages till parikurs, kan detta icke innebära någon förlust för staten eller att staten beviljar någon ra- batt å skatten.

Vidare talas det i vissa remissyttranden om olägenheter ur uppbördssyn- punkt, och det kan ju hända att det ligger någonting i detta tal. Men jag kan tänka mig, att dessa olägenheter skulle komma att mildras i stor utsträck- ning, för den händelse obligationerna finge användas såsom likvid endast i jämna hundratal eller jämna tusental kronor.

Sedan säges det, att staten skulle få öka sin upplåning mot högre ränta, om den ifrågasatta reformen genomfördes. Det förefaller dock som om många möjligheter skulle föreligga att undvika en sådan eventualitet. Man torde väl kunna säga, att det konstant borde föreligga en möjlighet för staten att »säl- ja» skatteobligationer i ungefär samma utsträckning som de inflyta såsom skattelikvid. Man kan också tänka sig att obligationer icke finge användas för skattebetalning förrän åtskilliga år efter det att fredsslutet inträtt, då statslånebehovet borde ha minskats, så att det inte behövde föreligga några faror ur antydda synpunkter.

Fullmäktige i riksgäldskontoret skissera en särskild typ av statliga skuld- förbindelser, som tekniskt sett skulle vara lämpliga eller tjänliga för det all-

Om skattebetalning medelst statsobligationer. (Forts.)

männa att mottaga såsom skattelikvid. Riksgäldskontoret fogar emellertid härtill det uttalandet: »att det för staten skulle kunna vara till fördel att taga emot sina egna skuldförbindelser som skattelikvid endast under förutsättning, att statens ekonomiska ställning vore så ansträngd att ett verkligt behov föreläge att på detta sätt i förväg få in framdeles förfallande skattemedel. Då detta nu icke vore förhållandet, föreläge från statens synpunkt icke någon anledning att införa en av motionärerna åsyftad anordning.»

Det kan ju hända att anledning föreligger att vara lika optimistisk som riksgäldsfullmäktige inför den aktuella statsfinansiella situationen. Men det är väl icke uteslutet att denna optimism kan komma att något blekna, och då vore det måhända av värde att en utredning i ämnet verkställts, så att man visste, hur en eventuell lagstiftning på området borde te sig.

Statskontoret befarar »en föga önskvärd spekulatio n och obligatio nernas kursvärde», ifall man skulle inlåta sig på en anordning sådan som den här ifrågasatta. Det är inte så alldeles lätt att inse befogenheten av dessa farhågor. Spekulationen kan ju av naturliga skäl inte leda fram till att obligationskursen stiger över pari, ty avräkningen, när det gäller skattelikviden, måste ju ske till parikurs. Om detta nu är riktigt, borde det nästan ligga i statsmakternas intresse att befordra en spekulatio n med sådana verkningar, att kursen håller sig så nära pari som möjligt. Det måste nämligen ligga i det allmännas intresse att obligationsinnehavare, om de tvingas att överlåta sina obligatio ners av en eller annan anledning, icke erhålla ett lägre belopp än nominella värdet, ett belopp, som de också skulle få, därest de vore i stånd att behålla obligatio nerna till den tid, då de förfölle till inlösen.

Generalpoststyrelsen talar om att en sådan anordning som den föreslagna skulle bidra till frigörande av sparmedel. Jag vill mot detta bara ställa den förmodan, att generalpoststyrelsen väl näppeligen kan tänka sig att ett frigörande av sparmedel på denna väg skulle vara lättare att åstadkomma än om vederbörande hade sina besparingar placerade exempelvis i postsparbanken, där det är en lätt sak att plocka ut dem och använda dem för olika slags konsumtion.

De reflexioner i anslutning till de avgivna yttrandena som jag här tillåtit mig, giva åtminstone med min tankegång vid handen att motionärernas framtöt i syfte att åstadkomma en förutsättningslös utredning på detta område icke saknar fog. En sådan utredning måste med hänsyn till skattebetalarna vara påkallad ur mera allmän synpunkt. Men den är påkallad ur en alldeles särskild synpunkt också. Allt hitintills ha nämligen statsmakterna gått bet på uppgiften att åstadkomma en sådan anordning, att skatterna komma att erläggas i tiden så nära inkomstens förvärvande som möjligt. Den eftersläpning, som härigenom uppkommer, måste ju anses medföra betydande olägenheter, särskilt för skattskyldiga med växlande inkomster, för enskilda skattskyldiga, som t. ex. inträda i pensionsåldern, samt vid dödsfall. Dessa olägenheter böra så långt möjligt lindras eller mildras.

Vissa remissinstanser ha tillstyrkt utredning i motionernas syfte, nämligen bank- och fondinspektionen samt länsstyrelserna i Malmöhus och Göteborgs och Bohus län. Riksräkenskapsverket har även varit inne på tanken att en rätt att använda statsobligationer vid gäldande av dödsbo åliggande skatter borde ifrågakomma. Med hänsyn till vad som förekommit i dessa remissyttranden och i anslutning till mina egna här gjorda uttalanden vågar jag, herr talman, även om jag inte tror att kammaren är beredd att i förevarande sammanhang följa reservanternas, hemställa om bifall till den vid utskottsbetänkandet fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Sylvan*.

Om skattebetalning medelst statsobligationer. (Forts.)

Herr **Bärg, Johan**: Herr talman! Jag ber att med hänvisning till vad utskottet anfört få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande betänkandet hemställt samt vidare på godkännande av det förslag, som förordats i den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 35, i anledning av väckta motioner om rätt i vissa fall för värnpliktiga till anstånd i avseende å indrivning av dem påförda skatter, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

*Förordnings-
förslag om
krigskonjunkturskatt för år
1943 m. m.*

I en den 9 april 1943 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 193, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943 samt
- 2) förordning med särskilda bestämmelser beträffande taxering för inkomst år 1944 av ersättning på grund av försäkring för förlust av fartyg eller köpeskilling vid avyttring av fartyg.

Till utskottets behandling hade överlämnats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen:

- 1) de likalydande motionerna nr 248 i första kammaren av herr *Nordenson* m. fl. och nr 359 i andra kammaren av herr *Wiberg* m. fl.;
- 2) de likalydande motionerna nr 249 i första kammaren av herr *Björkman* m. fl. och nr 358 i andra kammaren av herr *Lundell* m. fl.;
- 3) de likalydande motionerna nr 251 i första kammaren av herr *Nisser* m. fl. och nr 361 i andra kammaren av herrar *Svensson* i Grönvik och *Liedberg*;
- 4) motionen nr 250 i första kammaren av herr *Aqvist*;
- 5) motionen nr 360 i andra kammaren av herrar *Skoglund* i Umeå och *Severin* i Gävle; samt
- 6) motionen nr 362 i andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga.

Till behandling i samband med förevarande proposition hade utskottet funnit lämpligt upptaga följande under motionstiden vid riksdagens början väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen:

a) de likalydande motionerna nr 171 i första kammaren av herr *Manner-skantz* m. fl. och nr 251 i andra kammaren av herr *Persson* i Falla m. fl.; samt

b) motionen nr 288 i andra kammaren av herr *Persson* i Stockholm m. fl.

I de likalydande motionerna I: 248 och II: 359 hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 193 måtte — under uttalande att industriföretagens bidrag till institut för tekniskt-vetenskaplig forskning vore hänförliga till sådana omkostnader i rörelse, för vilka avdrag vid taxering till kommunal inkomstskatt samt statlig inkomst- och förmögenhetsskatt vore medgivna — vidtaga sådana ändringar i och till

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
lägg till det framlagda förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943, att i motionerna framförda synpunkter vunne beaktande.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet av angivna orsaker hemställt,

A) att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 193 icke kunnat av riksdagen oförändrad bifallas,

1) antaga under punkten infört förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943;

2) antaga under denna punkt infört förslag till förordning med särskilda bestämmelser beträffande taxering för inkomst år 1944 av ersättning på grund av försäkring för förlust av fartyg eller köpeskillning vid avyttring av fartyg;

B) att följande motioner, nämligen:

de likalydande motionerna I: 171 av herr Mannerskantz m. fl. och II: 251 av herr Persson i Falla m. fl.,

de likalydande motionerna I: 248 av herr Nordenson m. fl. och II: 359 av herr Wiberg m. fl.,

de likalydande motionerna I: 249 av herr Björkman m. fl. och II: 358 av herr Lundell m. fl.,

de likalydande motionerna I: 251 av herr Nisser m. fl. och II: 361 av herrar Svensson i Grönvik och Liedberg,

motionen I: 250 av herr Äqvist,

motionen II: 288 av herr Persson i Stockholm m. fl.,

motionen II: 360 av herrar Skoglund i Umeå och Severin i Gävle samt

motionen II: 362 av herr Hansson i Skediga,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet förut anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservationer hade avgivits av, utom annan,

1) herrar *Axel Ivar Anderson, Velanders, Sylwan* och *Olson* i Göteborg, vilka på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte, med godkännande i övrigt av utskottets förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943, antaga i reservationen infört förslag till lydelse av vissa delar av ifrågavarande förordning;

B) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att, därest förslag till krigskonjunkturskattförordning komme att föreläggas 1944 års riksdag, vid utarbetandet därav måtte beaktas de synpunkter, som i de likalydande motionerna I: 248 av herr Nordenson m. fl. och II: 359 av herr Wiberg m. fl. framförts rörande i beskattningshänseende avdragsgilla avsättningar för byggnads- och reparationsarbeten m. m.;

2) av herr *Ljungdahl*, som dock ej antytt sin mening.

Angående sättet för betänkandets föredragning yttrade

Herr **Bärg, Johan**: Herr talman! I avseende å föredragningen av bevillningsutskottets betänkande nr 36 får jag hemställa, att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A 1 på det sätt, att till en början föredrages det av utskottet däri framställda förordningsförslaget paragrafvis, och, där så erfordras, momentvis, med iakttagande att de vid förslaget fogade anvisningarna behandlas i sammanhang med de paragrafer, vartill de höra, samt att promulgationsstadgande, ingress och rubrik förekomma sist, varefter utskottets hemställan föredrages; att vid behandling av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta betänkandet i dess helhet; samt att

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
författningstext ej må behöva uppläsa i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A 1.

Det av utskottet framställda förslaget till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943.

1 §.

Denna paragraf lydde:

För inkomstökning, som uppkommit efter utgången av augusti 1939 och kan antagas hava berott på förhållanden föranledda av pågående krig eller dessförinnan rådande krigskonjunktur, skall i den omfattning och på det sätt nedan stadgas för år 1943 erläggas krigskonjunkturskatt till staten.

Herr **Bärg, Johan**: Herr talman! Jag ber att med några ord få antyda vilka nyheter det nu föreliggande förslaget till krigskonjunkturskatt innehåller och vilka ändringar i den kungl. propositionen som utskottet förordar.

Under de föregående åren ha successivt uppmjukningar gjorts i den redan från början med tanke på näringslivets konsolidering utformade krigskonjunkturskatten. Årets proposition innehåller väl även några nyheter i samma riktning, bl. a. ifråga om jordbruket. Mest är dock fråga om tekniska ändringar, beroende på att ytterligare ett år gått från krigsutbrottet och att därför frågorna om kvittning mellan ett års inkomstökning och ett annat års inkomstminskning kommit allt mer i förgrunden. Utskottet har ej vid sin granskning kommit till resultat som väsentligen avvika från propositionens ståndpunkt.

Det är egentligen på en punkt som de i motioner framställda yrkandena föranlett utskottet föreslå en viss ändring i propositionen, nämligen beträffande industriens bidrag till den tekniskt-vetenskapliga forskningen. Propositionen innehåller därom ingen särskild bestämmelse, men finansministern hade gjort uttalanden till statsrådsprotokollet, däri viss avdragsrätt vid krigskonjunktur-beskattningen i fråga om sådana avdrag anses vara i överensstämmelse med redan gällande lagstiftning. Utskottet har emellertid ansett det fördelaktigt, ej minst ur de företags synpunkt som äro villiga att satsa bidrag, om avdragsrätten klart fastställes så att envar precis vet vad han har att vänta. Det har också ansetts att dessa bidrag äro så samhällsnyttiga — och nyttigare än många utgifter för vilka avdrag inte kan vägras — att en viss skattelättnad i sammanhanget funnits vara på sin plats. Det förslag som utskottet framlägger innebär att »rörelseidkare, som lämnat bidrag till institut, vilket under statens medverkan bildats för bedrivande av tekniskt-vetenskaplig forskning inom den bransch som rörelseidkaren företräder, äger avdraga sådant bidrag till hälften i den mån bidraget är att anse såsom anläggningsbidrag och i sin helhet i den mån bidraget är att hänföra till driftsbidrag».

I ett avseende, där propositionen innehåller en ändring i förhållande till äldre lagstiftning, har utskottet funnit att propositionen i vissa fall skulle kunna medföra obilliga resultat, varför utskottet föreslår en modifikation. Skattskyldig har viss rätt att mot inkomstökning kvitta inkomstminskning. Detta kan gälla dels i förhållandet mellan olika förvärvskällor under ett år, dels i förhållandet mellan olika år. Inkomstminskningen fastställes med utgångspunkt från jämförelseinkomsten, och det är naturligtvis en fördel för den skattskyldige om inkomstminskningen och likaså jämförelseinkomsten är så

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
stor som möjligt. Nu händer det stundom att jämförelseinkomsten av mer eller mindre utpräglade billighetshänsyn, eller på grund av att företaget såsom sådant vuxit sedan krigsutbrottet, fastställs till högre belopp än medelinkomsterna för 1937 och 1938, vilket eljest är det normala. Men man har förmenat att det inte finns samma skäl att tala om inkomstminskning i förhållande till en inkomst som vederbörande kanske aldrig har haft. Enligt propositionen skall därför inkomstminskningen alltid räknas med utgångspunkt från nämnda medelinkomst. I vissa fall torde dock en sådan bestämmelse medföra obilliga resultat. Utskottets ändringsförslag innebär beträffande rörelse i stort sett att den skattskyldige får beräkna inkomstminskning med utgångspunkt från den högsta av de inkomster som den skattskyldige haft något av åren 1937, 1938 eller 1939. Motsvarande föreslås beträffande jordbruk, där dock året 1939 ej medtagits därför att det överhuvud taget icke figurerar vid taxeringen till krigskonjunkturskatt.

En viss skattelindring har också ansetts påkallad, där aktiebolaget enligt lagen om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser gjort avsättning till sådan stiftelse och icke betalar ränta på det avsatta beloppet. Utskottets förslag innebär i huvudsak att bolaget skall kunna tillgodoräkna sig ökning av sådant kapital som om det vore dess eget, eftersom det uppbär avkastningen av det. Eftersom bolaget får göra avdrag för ränta å ökning av eget kapital, är detta en förmån. Denna har till och med gjorts något större än som strängt taget skulle följt av förutsättningarna, men detta har utskottet ansett av sociala skäl rimligt.

Utskottet har beaktat att den nya skattestrafflagen blir tillämplig å förseelser mot ifrågavarande lagstiftning. Detta anföres också i betänkandet. Emellertid förutsattes krigskonjunkturskatten träda i kraft så snart som möjligt, medan skattestrafflagen träder i kraft först den 1 juli. Det fall att förseelse beträffande krigskonjunkturskatten begås före den 1 juli har ej förutsatts i propositionen men är möjligt. Detta har utskottet ansett böra föranleda ett tillägg till straffbestämmelsen.

Övriga av utskottet föreslagna ändringar i propositionen äro väsentligen av rent redaktionell natur. Jag bör kanske nämna den omformulering i förtydligande syfte som skett beträffande bestämmelsen om rätt att göra avdrag för representationskostnad.

Kanske bör jag också nämna att utskottet instämt i ett uttalande i en motion av herrar Skoglund i Umeå och Severin i Gävle om önskvärdenheten att landskamrerarna i länen vid gemensamma överläggningar överenskomma om det sätt varpå lagstiftningen om krigskonjunkturskatt bör tillämpas beträffande fiskerinäringen. Sådana överläggningar pågå just i dessa dagar, och jag hoppas att denna fråga på lämpligt sätt bringas inför denna församling.

Om de föreliggande reservationerna skall jag icke yttra mig i detta sammanhang. Det kan ju vara möjligt att inlägg i anledning av dessa reservationer kunna föranleda till något ytterligare besvarande av kammarens tid, men för närvarande skall jag bespara kammaren något sådant.

Jag tillåter mig redan nu, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Anderson, Axel Ivar: Herr talman! Jag är också angelägen att bespara kammaren en alltför lång debatt vid denna sena timma och skall in-skränka mig till några mycket korta anmärkningar med anledning av det föreliggande utskottsbetänkandet.

Utskottets ordförande undvek att ta upp den gamla stridsfrågan om krigskonjunkturskattens vara eller icke vara. Jag vet också att det är ganska me-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
ningslöst att föra en sådan debatt i riksdagen. Saken är avgjord, krigskonjunkturskatten för 1943 kommer att beslutas. Men jag vill ändå knyta ett par personliga reflexioner till ärendet i dess nu föreliggande skick.

Jag hör till dem som från början ansågo att en krigskonjunkturskatt borde införas. År 1939 på hösten, när saken först diskuterades, ansåg jag att det fanns goda skäl för att söka finna någon form för att beskatta sådana vinster, som kunde sägas vara direkta resultat av en krigskonjunktur. Svårigheten var att finna en sådan form, att man i möjligaste mån undvek de ogynnsamma följder, som tidigare krigskonjunkturbeskattning visat sig medföra.

Det måste ju sägas att i mångt och mycket har nuvarande krigskonjunkturskatt så utformats, att den hitintills icke haft så ogynnsamma verkningar och kanske icke heller i fortsättningen behöver befaras få några sådana ogynnsamma verkningar som den tidigare. Men när vi nu åter stå inför behandlingen av ett krigskonjunkturskatteförslag, måste man fråga sig om de förväntningar som från början knötos till skatten ha uppfyllts och om alltjämt de förutsättningar föreligga, som ansågos motivera krigskonjunkturskatten när den infördes. För min del har jag kommit till ett motsatt resultat. Jag är övertygad om att krigskonjunkturskatten för närvarande icke gör någon större nytta i det avseende som den är avsedd att tjäna. Ur statsfinansiell synpunkt är den av mycket ringa värde. Det är så gott som säkert att om krigskonjunkturskatten avskaffades skulle det ur statskassans synpunkt icke betyda någon nämnvärd förlust. Vi skulle få in det mesta av de medel, som krigskonjunkturskatten ger, på den ordinarie beskattningens väg. Vi skulle också i många fall åstadkomma en förnuftigare disposition av medel, som visserligen nu komma att stanna i företagen tack vare gällande avskrivningsregler, som medge en vidsträckt fondering, men icke alltid en fondering i de mest önskvärda formerna. Vi skulle säkerligen få en bättre användning av medlen, om de finge disponeras av företagen mera fritt. Men det kanske allra viktigaste är, att vi skulle undgå det nästan orimliga skattesystem, som vi nu kommit in i och som pålägger de enskilda och myndigheterna växande svårigheter, vilka jag fruktar så småningom komma att stiga oss över huvudet. Den som något har haft att syssla med krigskonjunkturskatten och vet, vilka bördor den lägger på företagen och skattemyndigheterna, måste allvarligt fråga sig, om det är ett system som kan och bör fortsätta.

Och jag vill tillägga en annan synpunkt, som jag tror icke blivit tillräckligt uppmärksammas. För varje år som denna skatt fortfar hopar den ju automatiskt svårigheter, som en gång i framtiden måste lösas. Jag tänker då närmast på de svårigheter, som sammanhånga med det avräkningsförfarande som en gång skall bli slutpunkten för denna beskattning. Här skapas år efter år problem, som en gång komma att ställa statsmakterna inför verkligt allvarliga svårigheter och även komma att medföra påfrestningar på statskassan, som vi sannerligen borde tänka på redan i denna dag. Det är just inför det perspektivet, som jag vill fråga mig, om det finns fullgoda skäl att bibehålla krigskonjunkturskatten.

Jag medger, att det vid krigsutbrottet fanns starka psykologiska skäl för skattens införande, men jag anser att dessa skäl mer och mer försvagats, och när därtill komma så starka realskäl emot beskattningen, vill jag här hava utsagt, att jag kommit till den uppfattningen att denna skatt fortast möjligt bör avskaffas.

Naturligtvis tänker jag därvid också på de hämmande verkningar, som skatten obestriddligen har på företagsamheten. Jag vill inte överdriva den synpunkten; jag medger att dessa verkningar i den offentliga diskussionen ofta betonats allt för starkt, men att de finnas är ostridigt. Det är inte alltid

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
så lätt att peka på dem, att konkret säga att det och det företaget skulle ha kunnat utvecklas på det och det sättet men att på grund av krigskonjunkturskatten detta icke skett. Man behöver dock bara peka på jordbruksproduktionen, bränsleproduktionen och fisket för att kunna hävda den uppfattningen, att krigskonjunkturskatten verkar hämmande på viktiga produktionsgrenar. När det gäller dessa kan man inte heller med verklig styrka göra gällande, att det hämmande momentet ligger på ett annat område, i bristen på arbetskraft eller bristen på materiel. Dessa orsaker ha nämligen icke någon väsentlig betydelse inom fisket och knappast heller inom de andra produktionsgrenar, jag nämnde.

Men krigskonjunkturskattens hämmande inflytande torde framför allt göra sig gällande inom den industriella produktionen. Detta gäller inte så mycket de gamla företagen; där har nog skatten i stället — det vill jag gärna erkänna — medverkat till en fortgående konsolidering, som i många avseenden varit mycket nyttig. Denna konsolidering beror visst inte enbart på krigskonjunkturskatten, den hade kommit ändå av helt andra orsaker, men krigskonjunkturskatten har bidragit till resultatet. Skattens hämmande verkningar visa sig däremot framför allt när det gäller nyskapande företagsamhet. När det är fråga om ett riskfyllt initiativ och man kan räkna ut, att om planerna på den nya verksamheten realiserar och företaget lyckas, så kommer om några år en krigskonjunkturskatt, som lämnar endast en ringa del av förtjänsten åt företagaren, då är det klart att initiativtagarna bli föga vågade att taga risken och att man håller tillbaka en företagsamhet, som kanske ur många synpunkter skulle vara önskvärd. Det går inte att alldeles vifta bort detta med hänvisning till att det är andra faktorer, som verka hämmande. Visst finns det andra faktorer, men låt oss inte blunda för att krigskonjunkturskatten hämmar företagsamheten i landet och just på sådana områden, där det obestriddligen är önskvärdt att produktionen stimuleras och ny företagsamhet kommer till stånd.

Dessa allmänna reflexioner tala ju närmast för avslag. Jag har emellertid i anslutning till en motion, som jag varit med om att väcka, inom utskottet arbetat för att åstadkomma vissa modifikationer i det framlagda skatteförslaget, och som vi nyss hört av utskottets ordförande, har ju också utskottet gått med på några sådana. Jag vill också ge mitt erkännande till Kungl. Maj:t, som vid utarbetandet av årets förslag har strävat efter att på några punkter mjuka upp denna skattelag. När man jämför den föreliggande propositionen med en promemoria, som utarbetades i höstas inom finansdepartementets skatteberedning, konstaterar man med tillfredsställelse, att propositionen på vissa punkter innebär ett större mått av förståelse för näringslivet än promemorian. Det skall villigt erkännas, att utvecklingen gått i den riktningen, att lagen mer och mer uppmjukats, och då ha jag och övriga reserveranter i utskottet velat taga fasta på detta. Vi föreslå därför i överensstämmelse med de motioner som ha framlagts ytterligare några modifikationer. Jag skall inte nu upptaga kammarens tid med att referera dem — det skulle medföra att jag måste gå allt för mycket in i detaljer — utan jag skall inskränka mig till att kort och gott yrka bifall till den reservation som av mig och några andra av utskottets medlemmar fogats till utskottets betänkande, och jag kommer att vid detaljbehandlingen framställa yrkande i överensstämmelse med denna reservation.

I herr Axel Ivar Andersons yttrande instämde herrar *Nordenson, Sylwan* och *Gunnar Andersson* samt friherre *Lagerfelt*.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)

Herr Ljungdahl: Vid detta bevillningsutskottets betänkande har jag ansett mig nödsakad att foga en blank reservation för att markera, att jag icke i alla hänseenden kan ställa mig bakom utskottets utlåtande.

Vad de allmänna synpunkterna beträffar, skall jag kort och gott inskränka mig till att säga, att jag i likhet med herr Anderson förmenar, att denna krigskonjunkturskatts statsfinansiella betydelse säkerligen är mycket överskattad. Däremot har jag i olikhet mot herr Anderson fått en mycket stor respekt för denna skatt i fråga om dess penningpolitiska betydelse — härmed nog sagt om detta!

Jag skulle också vilja säga, att denna krigskonjunkturskatt synes mig vara ett mycket hårt instrument, som måste handhavas med den allra största försiktighet och varsamhet, och det är därför angenämt att konstatera de uppmjukningar, som ha åstadkommit i det nu framlagda förslaget. Jag skulle dock i likhet med herr Anderson ha önskat ytterligare uppmjukningar i fråga om industri, handels- och rederinäringarna, ungefär så som de äro framförda i herr Andersons m. fl:s reservation.

En annan viktig näringsgren har emellertid inte omnämnts i det avseendet, nämligen jordbruket, och jag skall därför be att få säga ett par ord särskilt om detta.

I utlåtandet på sid. 16 heter det: »Redan när fråga om krigskonjunkturskatt å jordbruk första gången var före var uppmärksamheten klart inriktad på önskemålet att ej för jordbruksfastighet fastställa oförmånligare grunder än beträffande rörelse. Den omständigheten att inkomstberäkningen beträffande inkomst av jordbruk vid den ordinarie taxeringen i princip ej sker efter bokföringsmässiga grunder föranledde emellertid att andra vägar än de som antogs vid beräkning av merinkomst av rörelse måste följas. Att detta förhållande kan hava den verkan att i ett eller annat avseende sådana förmåner som må hava medgivits beträffande rörelse ej i lika grad kunna komma jordbruket till godo läser till följd av dessa näringsgrenars olikheter vara ofrånkomligt. I det stora hela torde emellertid kunna fastslås att någon överbeskattning av jordbruket vid krigskonjunkturbeskattningen ej föreligger.»

Jag skulle med anledning härav vilja påpeka, att vi hittills haft rätt liten erfarenhet av krigskonjunkturbeskattningens verkan på jordbruket. Av helt naturliga skäl har nämligen jordbruket hittills endast i mycket ringa mån kunnat bidra med krigskonjunkturskatt. Däremot är det klart att med anledning av de taxeringar, som nu äro avslutade, prövningsnämnderna i höst komma att i ganska stor utsträckning få arbeta med 1942 års inkomster av jordbruk till krigskonjunkturbeskattningen, och då gäller det, att de möjligheter till uppmjukningar, som man har velat ge andra näringar, också i någon mån hade kunnat komma jordbruket tillgodo.

Vi få nog enligt min mening vara herr statsrådet och chefen för finansdepartementet tacksamma för att han lät jordbrukarna komma till tals, då detta förslag skulle utarbetas. Vi finna här bl. a. av den motion, som herrar Nisser och Heiding m. fl. ha avlämnat i denna kammare, att lantbruksförbundet står bakom en framställning, som blivit beaktad i anvisningarna till § 5, punkten 5, där det är fråga om den taxerade merinkomsten och som medger avdrag för värdeminskning genom försämrad hävd m. m. Den frågan har också upptagits av herr Hansson i Skediga i hans motion. Det uppstår givetvis en värdeförsämring av fastigheterna som en given följd av kristidsförhållandena, då vi på grund av en mängd skäl få ge jorden en sämre brukning än vad som är vanligt och då vi inte kunna tillföra jorden den allsidiga gödning, som den behöver, varigenom jorden inte bara utsuges utan också försämrats och bakterie-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
livet i jorden så småningom blir alltmera skadat. Att kunna uppskatta den på grund härav uppkomna värdeförsämringen i siffror är naturligtvis mycket svårt, men lantbruksförbundet menade sig dock ha så pass mycket material att det kunde göra ett yrkande om att man härvidlag borde medge ett allmänt avdrag av 5 procent på bruttoinkomsten för året.

Herr statsrådet fann emellertid, när lantbruksförbundet gjorde denna framställning, att han inte ville tillmötesgå den till fullo. Han prutade genast till hälften, och det har nu blivit sagt här i förslaget till anvisningar, att man skulle kunna få avdraga tio procent av den uppskattade merinkomsten, vilket ungefär skulle motsvara hälften av fem procent på bruttoinkomsten.

När vi förde fram den tanken i utskottet att man på grund av motionerna borde kunna föreslå en uppmjukning, hade vi inte något siffermaterial till hands, men det ha vi nu. På grund av de resultat man nått vid taxeringarna har nämligen Jordbrukarnas Föreningsblad i sitt senaste nummer kunnat lägga fram en del beräkningar och säger härom följande: »Vissa av de faktorer, som i detta avseende ha inverkan på inkomststoppsskattningen, kunna siffermässigt framräknas. Statistiskt kan framvisas, att minskningen i tillförseln av växtnäringssämnen för jordbruket, t. ex. kväve, kali och fosforsyra» — det är särskilt fosforsyran som man haft mycket ont om — »under år 1942, beräknad efter 1942 års priser, uppgått till cirka 38 milj. kr., vilket utgör i runt tal 2.2 proc. av jordbrukets beräknade bruttointäkt år 1942, 1,700 milj. kr. Den ökade odlingen på trädan, d. v. s. det minskade trädesbruket, utgör 1.3 proc. av hela åkerarealen. Värdet av skörden från åkern före förädling i djurstallar o. s. v. kan uppskattas till minst 1,000 milj. kr. under beskattningsåret. Ökningen av åkerarealen torde ha medfört en procentuellt lika stor ökning av skörden före förädlingen, alltså för hela jordbruket ett värde å den ökade skörden av 13 milj. kr. De övriga faktorer, med vilka man i detta sammanhang räknar, torde lågt kunna uppskattas till ett värde av 10 milj. kr. Med hänsyn till att jordbrukets deklarerade *kontanta* bruttointäkter under år 1942 torde ha uppgått till i runt tal 1,400 milj. kr. borde den kompensations, varom här är fråga, uppgå till åtminstone 4 måhända 5 proc. av sistnämnda bruttointäkt.»

Denna sammanräkning stämmer ju mycket bra med de kalkyler, som lantbruksförbundet framlade, och därför vill jag beklaga, att utskottet inte ville lyssna till oss och här föreslå en uppmjukning.

Då jag inte kunde vinna utskottets öra, har jag naturligtvis inte den ringaste förhoppning att kunna vinna kammarens öra. Därför har jag, herr talman, intet yrkande att framställa, men jag ber att i detta sammanhang få till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet framföra två önskemål.

Det första önskemålet är, att de jordbrukare, som föra en verklig bokföring, måtte få tillstånd att taxeras efter bokföringsmässiga grunder. I den frågan har ju denna kammare redan tidigare i år i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt en snabb utredning. Jag ville då vädja till herr statsrådet, att denna utredning måtte utbrytas från de andra frågor, som äro överlämnade till kommunalskatteberedningen, och göras till föremål för särskild utredning inom departementet. På så sätt skulle vi ganska snart kunna få förslag till riksdagen, som skulle kunna ta bort en hel del av de svårigheter för jordbruket, vilka i taxeringshänseende vidlåda den nuvarande ordningen.

Det andra önskemålet är, att man nästa gång, då det blir fråga om att utarbeta grunder för krigskonjunkturbeskattningen, måtte ta mera hänsyn till de rimliga krav, som kunna framföras även av jordbrukarna.

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, godkändes den nu ifrågavarande paragrafen.

2 och 3 §§.

Godkändes.

4 § jämte därtill hörande anvisningar.

I denna paragraf var 6 mom. så lydande:

Utjämningsavdrag fastställs för varje förvärvskälla för sig, såvitt den skattskyldige är fysisk person, till femton procent av jämförelseinkomsten, och

såvitt den skattskyldige är juridisk person, om jämförelseinkomsten ej överstiger 50,000 kronor, till femton procent av denna, och, om jämförelseinkomsten är högre, till femton procent av den del av jämförelseinkomsten, som ej överstiger tolv procent av genomsnittligt eget kapital i förvärvskällan under andra förkrigsinkomståret — eller, såvitt angår skattskyldig som börjat bedriva ifrågavarande rörelse först efter andra förkrigsinkomstårets utgång, under första verksamhetsåret — men minst 7,500 kronor,

dock för såväl fysisk som juridisk person till minst femton procent av den merinkomst av förvärvskällan som återstår efter tillämpning av 4 mom.

Om kostnadsutjämningsfond som avses i 16 § tages i anspråk under beskattningsåret, må utjämningsavdrag ej åtnjutas med högre belopp än den merinkomst, som skulle hava beräknats enligt 2 mom. andra stycket, därest sådan fond ej tagits i anspråk.

I den av herr *Axel Ivar Anderson* m. fl. avgivna reservationen hade förberörda moment föreslagits följande avfattning:

Utjämningsavdrag fastställs för varje förvärvskälla för sig,

såvitt den skattskyldige är fysisk person, till tjugu procent av jämförelseinkomsten, och

såvitt den skattskyldige är juridisk person, om jämförelseinkomsten ej överstiger 50,000 kronor, till tjugu procent av denna, och, om jämförelseinkomsten är högre, till tjugu procent av den del av jämförelseinkomsten, som ej överstiger tolv procent av genomsnittligt eget kapital i förvärvskällan under andra förkrigsinkomståret — eller, såvitt angår skattskyldig som börjat bedriva ifrågavarande rörelse först efter andra förkrigsinkomstårets utgång, under första verksamhetsåret — men minst 10,000 kronor,

dock för såväl fysisk som juridisk person till minst tjugu procent av den merinkomst av förvärvskällan som återstår efter tillämpning av 4 mom.

Dessutom hade reservanterna föreslagit vissa ändringar i de till 4 § hörande anvisningarna.

Herr Anderson, Axel Ivar: I fråga om 4 § yrkar jag bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Bärge, Johan: Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen jämte därtill hörande anvisningar samt vidare därpå att nämnda paragraf och anvisningar skulle godkännas med de ändringar, som förordats i den av herr *Axel Ivar Anderson* m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen; och förkla-

Förordningsförslag om krigskonjunkturskatt för år 1943 m. m. (Forts.)
rades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Återstående delar av ifrågavarande förordningsförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A 1.

Förklarades besvarad genom kammarens beslut i fråga om förordningsförslaget.

Punkterna A 2 och B.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av väckta motioner om revision i visst syfte av stadsplanelagstiftningen;

nr 41, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av lagen om sterilisering; samt

nr 42, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående utlännings tagande eller kvarhållande i fängsligt förvar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293);

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 24 mars 1942 (nr 128) om förbud mot byggelse till hinder för försvaret;

nr 43, i anledning av väckta motioner angående förslag till ny vägtrafikstadga; samt

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 20 oktober 1939 (nr 732) med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Herr *Nilsson, Bror*, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 323, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1943/44.

Motionen bordlades.

Anmäldes sammansatta stats- och första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 290, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till hovrätterna, häradsrätterna och vattendomstolarna, dels ock i ämnet väckta motioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställanden i utlåtande nr 2 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes bevillningsutskottet förslag till riksdagens skrivelse, nr 294, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1943, m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställanden i betänkande nr 36 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

- nr 295, angående effektiviserad yrkesvägledning för ungdom;
- nr 296, angående befrielse från beredskapstjänstgöring eller uppskov därmed för ordförande i kristidsnämnd; samt
- nr 297, angående åtgärder för införande av deltidstjänst.

Herr **Andersson, Gunnar**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! I april månad 1942 inlämnade statens arbetsmarknadskommission och statens livsmedelskommission tillsammans till Kungl. Maj:t ett förslag till lag om arbetsblock inom jordbruket samt två förslag till kungörelser om förskott och ersättning av statsmedel i vissa fall i samband med arbetsblockverksamheten inom jordbruket, med anhållan om att Kungl. Maj:t ville, efter vederbörlig remissbehandling och översyn, förelägga riksdagen detta. Så skedde emellertid icke. Kungl. Maj:t sammanfattade vissa av de i förslagen förekommande bestämmelserna av rent administrativ natur i en kungörelse av den 18 juli 1942 och Kungl. Maj:t utfärdade instruktioner för och förordnade riksblockmyndigheten. Enligt vad jag har mig bekant, så har nu riksblockmyndigheten till Kungl. Maj:t överlämnat ett överarbetat förslag till arbetsblocklag och till kungörelser om förskott och ersättning av statsmedel i vissa fall i samband med arbetsblockverksamheten, i vilka förslag hänsyn tagits till de synpunkter och uttalanden, som framkommit genom remissen. Ärendet har emellertid ännu icke förelagts riksdagen, och det skulle vara av mycket stort intresse att av herr statsrådet få reda på orsaken till detta dröjsmål. Åtminstone vad förslaget till lag om arbetsblock inom jordbruket beträffar, så voro remissvaren i stort sett välvilliga mot förslaget.

Jag skall här inte utförligare uppehålla mig vid behovet av en arbetsblocklag för jordbruket, då såväl de båda kommissionerna som riksblockmyndigheten i sina skrivelser till Kungl. Maj:t lämnat utförlig motivering härför. Jag vill bara anföra några synpunkter, som synas mig ytterligare understryka vikten av att lagförslaget snarast möjligt förelägges riksdagen — synpunkter som dels bottna i mina egna erfarenheter som länsblockledare i Södermanlands län dels framkommit vid konferenser och diskussioner med övriga länsblockledare.

Utvecklingen på jordbrukets arbetsmarknad synes gå mot en allt större knapphet på arbetskraft. Trots mycket omfattande hempermitteringar så äro svårigheterna att klara de mest nödvändiga jordbruksgöromålen på många håll i landet utomordentligt stora. Detta gäller särskilt i de fall, där ensambbrukare blivit inkallade till militärtjänstgöring. Genom frivillig insats av arbetsblockens medlemmar har — i synnerhet i småbrukartrakter och speciellt i Norrland — de mest angelägna sysslorna kunnat nödortfikt skötas. Det torde dock vara utsiktslöst att i längden enbart vädja till grannars solidaritet och hjälpsamhet, då dessa själva redan äro i hög grad arbetsträngda. Det är därför nödvändigt, att blockorganisationen blir rättsligt reglerad, så att en-

*Interpellation
om lagstiftning
ang. arbetsblock
inom jordbruket.*

Interpellation om lagstiftning ang. arbetsblock inom jordbruket. (Forts.)
 skild blockmedlem icke kan försvåra organisationens arbete genom att vägra lämna hjälp i form av arbetskraft, dragare eller utlåning av maskiner och redskap till annan blockmedlem, som på grund av svårigheter — försäskade av krisen — icke är i stånd att uppehålla sin jordbruksproduktion. Funktionärerna inom organisationen, som ha att svara för arbetsblockens effektivitet, måste utrustas med tillräckliga befogenheter, så att garanti finns för att de mest nödvändiga arbetena vid arbetsblockens brukningsdelar bliva utförda med erforderlig skyndsamhet.

Det är också av största vikt, att de ersättningsfrågor, som uppstå, då blockmedlem på anfordran av blockledaren ställt arbetskraft, dragare eller maskiner till förfogande för annan blockmedlem, bliva reglerade i huvudsaklig överensstämmelse med det överlämnade förslaget till arbetsblocklag.

Jag har här endast berört de svårigheter med avseende på arbetskraften, som vårt jordbruk i *nuvarande* krisläge har att bemästra. Dessa äro säkerligen ett intet jämfört med de arbetskraftsproblem, som komma att möta, om sådana händelser skulle inträffa, som gör det nödvändigt för myndigheterna att inkalla jordbrukare till militärtjänst i större utsträckning och som kommer att praktiskt taget omöjliggöra all hempermittering för sådd och skörd. Sådana händelser kunna inträffa utan föregående varning, och det är i ett sådant läge, som den form av jordbruksberedskap, vi kalla blockorganisationen, skall kunna bemästra svårigheterna och hålla den jordbruksproduktion uppe, som är en absolut nödvändig förutsättning för att vårt land — även under svårast tänkbara omständigheter — skall besitta största möjliga motståndskraft.

Vi, som arbeta inom blockorganisationen, vi äro fullt ense därom, att skall organisationen även i det svåraste läge kunna genomföra det beredskapsuppdrag, som åligger den, — och det är just för detta den är skapad — då måste vi också ha lagens stöd bakom oss. Och vi behöva detta stöd redan *nu* för att kunna giva den stadga åt organisationen, som den måste ha för att hålla, om påfrestningen kommer.

Under hänvisning till vad jag här anför, anhåller jag om kammarens benägna tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta följande frågor:

Har statsrådet för avsikt att för innevarande års riksdag — eventuellt under dess höstsession — framlägga proposition med förslag till lag om arbetsblock inom jordbruket?

Om så icke skulle vara fallet, vilka äro då skälen härtill?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Uplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

*Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talman-
 nen i riksdagens första kammare och de kammarens le-
 damöter, som blivt utsedda att jämte herr talmannen
 tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning,
 den 9 juni 1943.*

På därom gjord ansökning beviljade herrar deputerade stenografen hos kammaren F. Hähnel för fullgörande av militärtjänstgöring tjänstledighet från och med den 15 innevarande månad tills vidare under återstoden av inne-

varande riksdag samt antogo till vikarie för honom under ifrågavarande tid tjänstemannen hos Svenska personalpensionskassan L. Lagerström.

År och dag som ovan.

In fidem

G. H. Berggren.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12.04 på natten.

In fidem

G. H. Berggren.
